

UNIVERSITETET I AGDER

Vekst + klima = sant?

FORTELLINGER OM DET GRØNNE SKIFTET

HILDEGUNN MELLESMO ASLAKSEN

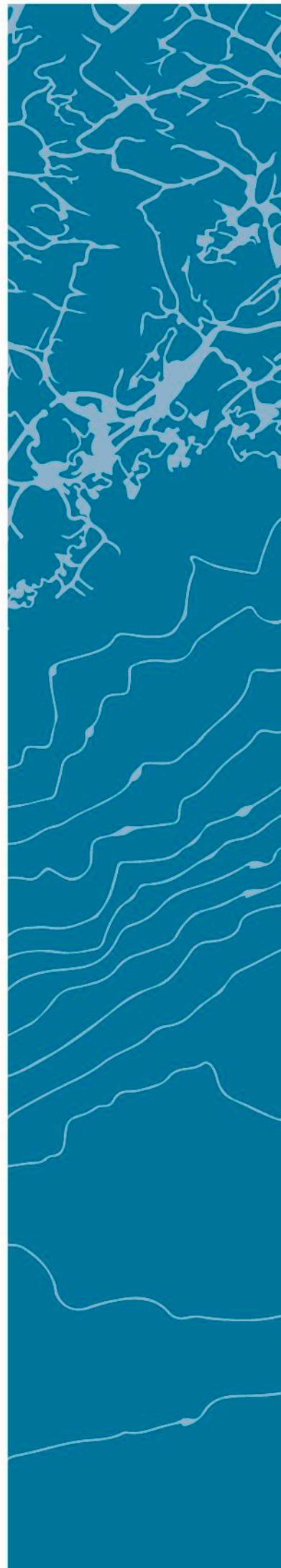
VEILEDER

Jon P. Knudsen

Universitetet i Agder, 2017

Handelshøyskolen

Institutt for arbeidsliv og innovasjon

Grønt,

omfatter fargenyansene fra *gulgrønt* (f.eks. sitrongult eller olivengrønt) gjennom *rent grønt* (nøytralgrønt, urgrønt) til *blågrønt* (f.eks. cyan). I lysets bølgelengdespektrum vil et normalt fargesyn oppfatte grønnlige fargetoner i området ca. 490–560 nanometer.

Selv om de fleste av oss har en klar forestilling om grønt, viser det seg at *systematiseringen* av grønt påvirkes av ens praktiske og teoretiske erfaringer med fargene.

Store norske leksikon

FORORD

Min mann er sivilingeniør i oljeindustrien og fisker. Mens andre elever hadde planteherbarium i naturfagspensum på ungdomsskolen, ba han læreren om å få lage en samling fra havet i stedet. En stor kasse alger, tanglopper, fisk og maneter ble samlet inn, lagt på sprit, artsbestemt, kategorisert og overlevert. Det tok over et halvt år for læreren å vurdere og godkjenne samlingen, ingen hadde levert noe liknende før.

Når ildsjeler vil bygge motorsportsenter for hele Nord-Europa i Lillesands skoger, ser noen en god idé til ny næringsutvikling. Min mann ser naturødeleggelse.

Likevel bygger han høyteknologisk boreutstyr i verdensklassen på jobb. Han er et eksempel på den motsetningsfylte tiden vi lever i og med, og som vi prøver å manøvrere riktig i. Men ikke bare han: Idet jeg begynner på skrivearbeidet, har jeg akkurat landet etter en langhelg i Spania.

Det er her vi er, de fleste av oss, i en skvis mellom idealer og praksis.

Kan noen gripe inn?

Jeg har utdanning i språk, historie og journalistikk, og har jobbet som journalist i over 12 år. I denne oppgaven samles mine interesser for språkbruk, medier, politikk og samfunnsstrukturer i et nysgjerrig forsøk på å finne noe som kan gjøre meg klokere på det som i dag skjer. Jeg har derfor lest, lest og lest enda mer. Den systematiske gjennomgangen har gitt overraskelser. I dag synes de som selvfølgeligheter. Jeg velger å tro at de ikke er det, men at nettopp den nitide gjennomgangen har gitt en ny innsikt. Det er denne jeg vil formidle.

Jeg har forsøkt å tolke mine data ut fra et kritisk ståsted. Men som i journalistikk er det min oppfatning at en tekst alltid farges av den som skriver den. Objektivitet er en umulighet. Det betyr ikke at oppgaven er et personlig innlegg i samtalen rundt det grønne skiftet. Det betyr ikke at den er meningsløs som forskning. Oppgaven er et

oppriktig forsøk på å se noen mønstre, noen trekk, noen linjer, mellom det vi sier og det vi gjør.

Jeg er så heldig at jeg har kunnet skrive denne oppgaven til lyden av bølgeskvulp og sjøfugl. Det er mitt håp at vi skal klare å ta vare på dette havet. Sommeren er på hell. Det finnes ingen vannscootere rundt hegrene, svanene og ærfuglene på skjæret utenfor vinduet nå.

Takk til min mann, som har gitt meg følelser for og glede av lyng, kryp og steinbit, og som har gitt meg fred til å lese og skrive. Til Sigrid (9) og Maren Kristine (7) for at dere er så fine at det er fint å være til. Takk til veileder Jon P. Knudsen for innsiktsfulle samtaler og gode innspill. Masterstudiet i innovasjon og kunnskapsutvikling har vært interessant fra første dag, all ære til alle ved Institutt for arbeidsliv og innovasjon. Til sist takk for at jeg lever i et så godt samfunn at jeg kan sitte her og gruble over politikk som, uansett virkelighetsforståelse, stort sett vil vel.

Lillesand, september 2017.

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	2
INNHOLDSFORTEGNELSE	4
SAMMENDRAG	6
1. INNLEDNING.....	7
2. FILOSOFISKE PREMISER OG TEORETISKE AVKLARINGER.....	10
2.1 Virkeligheten som skapes av samfunnet.....	10
2.1.1 Hva er virkelig?.....	10
2.1.2 Hva gjør språket med virkeligheten?.....	11
2.1.3 Hva er kunnskap?	13
2.1.4 Hva er natur?	14
2.2 Grønne fortellinger	16
2.2.1 Mellom saklig problemløsning og grønn radikalisme.....	16
2.2.2 Politiske diskurser og institusjonell påvirkning.....	22
2.2.3 Begreper og avklaringer	23
3. METODE.....	27
4. FORTELLINGER OM DET GRØNNE SKIFTET	31
4.1 Det grønne skiftet. Fremveksten av et nytt begrep i norsk miljøpolitikk.....	31
4.2 Den økomoderne diskursen: grønn vekst med ny teknologi.....	36
4.2.1 Den økomoderne diskursen i avisene	36
4.2.2 Den økomoderne diskursen i regjeringen.....	55
4.2.3 Den økomoderne diskursen i partipolitikken.....	68
4.2.4 Diskurskoalisjonen i den økomoderne diskursen	73
4.3 Den økologiske diskursen: endret livsstil og grenser for vekst	76
4.3.1 Den økologiske diskursen i avisene	77
4.3.2 Den økologiske diskursen i regjeringen	84
4.3.3 Den økologiske diskursen i partipolitikken.....	84
4.3.4 Diskurskoalisjonen i den økologiske diskursen	86
5. ØKOMODERNE DOMINANS I POLITIKK OG PLANER.....	87

5.1 Det grønne skiftet i planer og meldinger til Stortinget	87
5.1.1 Økt bruk av naturressurser gir vekst og grønt skifte	88
5.1.2 Den grønne bølgen i økonomien.....	93
5.1.3 Forholdet mellom klima og natur	96
5.1.4 Industrien skal gi grønnere vekst	98
5.1.5 Grønt skifte i energipolitikken?.....	99
5.1.6 Spor av den økologiske diskursen i dokumentene?.....	100
5.2 Den økomoderne diskursen i Forskningsrådet	101
5.2.1 Bærekraft og innovasjon med grønn vekst og konkurransekraft.....	102
5.2.2 Grønt skifte i forskningen?.....	109
5.2.3 Økologisk diskurs i Forskningsrådet.....	113
6. DISKUSJON: SENTRALE MOTSETNINGER	115
6.1 Det økomoderne og det økologiske. David mot Goliat?	115
6.2 Klimaet mot naturen?	122
6.3 Det perfekte problem eller apokalyptisk krise?	127
6.4 Teknologi eller livsstilsendring?	130
6.5 Bioøkonomi som diskursenes brobygger?	132
7. AVSLUTNING: DELTAKER ELLER TILSKUER?	135
REFERANSER	138

SAMMENDRAG

I denne oppgaven argumenterer jeg for at det finnes to diskurser om det grønne skiftet i Norge: den økomoderne og den økologiske. Mens den økomoderne diskursen er dominerende og institusjonalisert, er den økologiske svak og fragmentert.

Den økomoderne kjernefortellingen hevder vi kan sikre fortsatt økonomisk vekst og nye arbeidsplasser samtidig som vi redder klimaet. Forskning, innovasjon og utvikling av ny teknologi er sentralt. Fornybar energi, by- og transportplanlegging og bioøkonomi er viktige satsinger. I den økomoderne forståelsen er det grønne skiftet først og fremst et økonomisk skifte, som kommer uavhengig av hva vi i Norge ønsker. Næringslivet og markedsmekanismer er derfor løsningen, men det offentlige skal legge til rette.

Samtidig er det stor uenighet i den økomoderne diskurskoalisjonen. Dette viser seg særlig i diskusjoner om norsk olje- og gassproduksjon.

Den økologiske kjernefortellingen handler om moral, personlig ansvar og vilje til å endre livsstil. Diskursen er vekstkritisk: Det er vesentlig å få ned forbruket. Det grønne skiftet handler ikke bare om klima, men også om naturvern og naturmangfold. Naturen har verdi i seg selv, og vi må forholde oss til komplekse økosystemer som er basis for alt levende liv. Klimaendringer og naturendringer må ses i sammenheng. Diskursen er preget av alvor: Vi er i ferd med å ødelegge kloden og livsgrunlaget vårt.

Jeg argumenterer for at ulikhetene mellom diskursene bunner i ulik oppfatning av forholdet mellom mennesket og naturen. Jeg viser at den økomoderne fortellingen om det grønne skiftet er formelt institusjonalisert i politiske og forskningspolitiske styringsdokumenter, mens den økologiske har begrenset påvirkning.

Analysen er en argumentativ diskursanalyse med bredt nedslagsfelt, basert på en rekke avisartikler og –kronikker, regjeringstaler, pressemeldinger, partiprogrammer, strategier, meldinger til Stortinget og forskningspolitiske styringsdokumenter fra Norges forskningsråd.

1. INNLEDNING

13. november 2017 publiserte 15.364 forskere fra 184 land et varsel til menneskeheten: Vi setter vår fremtid på spill, og vi har mislykkes i å bremse befolkningsvekst, redusere utslipp av klimagasser, beskytte leveområder, gjenoppbygge økosystemer, redusere forurensing, hindre spredning av fremmede arter, sikre biosfæren eller endre vårt økonomiske system tuftet på vekst og skjevfordeling (Ripple et al., 2017). I 2015 påpekte forskere at vi er i ferd med å overskride tre av ni grenser for hva Jordens system tåler (Steffen et al., 2015), og i sin femte evalueringsrapport fastslo FNs klimapanel at bevisene på global oppvarming er entydige (Intergovernmental Panel on Climate, 2014).

Vi ser en økende forståelse for at verden står overfor en miljøkrise. I en slik situasjon må myndigheter, beslutningstakere og enkeltmennesker gjøre noen valg.

Det politiske trykket for å gjøre noe med situasjonen har aldri vært større. Ikke bare forskere og statsledere, men selv Pave Frans deltar i en verbalpolitisk redningsaksjon for vår klode og vår fremtid (2015). Samtidig dominerer business-as-usual-strategier. Hvordan kan dette ha seg?

Hvilke valg som fremstår som rasjonelle, kloke eller riktige er de vi som samfunn til enhver tid blir enige om er rasjonelle, kloke og riktige (Hans Chr Garmann Johnsen, 2014). Språket vårt er sentralt i dette spillet: Det er språket vi bruker når vi skal forhandle oss frem til de riktige valgene. Språket former vår forståelse av virkeligheten.

I 2013 ble et nytt språklig begrep en del av den norske virkeligheten: Det grønne skiftet. Allerede i 2015 var begrepet blitt allemannseie, og Språkrådet kåret det til årets nyord (Elnan, 2015). Begrunnelsen var at det beskriver den tiden vi lever i. Men hvilken tid er det?

Nettopp at uttrykket beskriver tiden vi lever i, gjør det spesielt interessant for analyse: Hva snakker vi om, når vi snakker om det grønne skiftet? Snakker vi om det samme? Er det grønne skiftet «det nye industrieventyret», eller er det «reduksjon av overforbruk»? Lever vi i en «grønmmalt oljeboble»?

Det grønne skiftet som begrep går igjen i politiske taler, i stortingsmeldinger, offentlige utredninger, i forskningsinstitusjoner og i diskusjoner i mediene, så å si hver dag. Høsten 2016 førte endog det grønne skiftet nesten til regjeringskrise under budsjettforhandlingene. Bruken av begrepet er så omfattende, både på uformelle og formelle arenaer, at det begynner å bli kritisk nødvendig å bore i hva slags samfunnsendring det er vi snakker om. Det grønne skiftet er blitt en merkelapp på *noe mer* enn hva de tre ordene til sammen betyr.

Dette er utgangspunktet for denne oppgaven. Problemstillingen er todelt:

1. Hvilke mønstre kan defineres fra diskusjonene om det grønne skiftet, og hvilken virkelighetsforståelse viser de til?
2. Finnes det en dominerende forståelse, og kan denne gjenfinnes i våre politiske institusjoner?

For å finne svar, benytter jeg en kritisk, diskursanalytisk tilnærming. Jeg ønsker å vise hvordan ulike aktører og organisasjoner bidrar til å reprodusere bestemte antakelser om det grønne skiftet, bevisst eller uten nødvendigvis å vite om det selv. Slik bidrar aktørene til å skape et felles stemningsleie som rettferdiggjør visse miljøpolitiske handlinger, mens andre blir bekjempet eller neglisjert. Fra et deliberativt ståsted er det viktig å vite om disse mekanismene, slik at vi kan ha en mest mulig åpen debatt for å finne gode løsninger sammen, som samfunn.

For å svare på forskerspørsmålene undersøker jeg hvilke diskurser som utkrystalliserer seg. Dette har jeg gjort i en omfattende tekstgjennomgang i de fem største norske avisene, i politiske taler og i partiprogrammer. Dernest vurderer jeg den institusjonelle påvirkningen fra diskursene jeg finner. Dette gjør jeg blant annet gjennom å analysere regjeringsdokumenter. Siden diskusjonene om det grønne skiftet er tett koblet til ord som innovasjon og forskning, har jeg også valgt å se på tekster fra Forskningsrådet.

Slik blir min oppgave noe mer enn «snakk om snakk». Perspektivet er bredt og omfanget stort. Selv om det finnes mange og beundringsverdige bidrag om norsk og internasjonal miljøpolitikk i forskningslitteraturen, har få gått så dypt inn i et begrep som mer enn noe

annet fungerer som «merkelapp» i miljøpolitikk i dag.

I oppgaven går jeg først gjennom teoretiske og filosofiske forutsetninger og sentrale bidrag til grønn diskursanalyse, før jeg presenterer min teoretiske plattform. Jeg vil gjøre rede for metodene som er benyttet, før jeg presenterer og analyserer diskursene om det grønne skiftet. I kapittel fem følger en analyse av styringsdokumenter og dokumenter fra Norges Forskningsråd. Til sist vil jeg drøfte betydningen av diskursene og løft frem enkelte problemstillinger ved mine funn.

2. FILOSOFISKE PREMISSE OG TEORETISKE AVKLARINGER

All samfunnsforskning gjør bruk av teoretiske konsepter (Blaikie, 2010). De teoretiske konseptene har sitt fundament i visse antakelser om hva som er kunnskap og hva som er virkelig (Arbnor & Bjerke, 2009). En diskursanalyse kan ikke gjøres løsrevet fra det teoretiske og metodologiske grunnlaget (Jørgensen & Phillips, 1999). For å kunne bruke diskursanalysen i en empirisk undersøkelse, må vi akseptere noen sentrale antakelser. Min vekt på språket som virkelighetsformende er forankret i sosialkonstruktivismen.

2.1 Virkeligheten som skapes av samfunnet

2.1.1 Hva er virkelig?

Faghistorisk kan man trekke røttene for min problemstilling til fransk poststrukturalisme (Foucault, Derrida og Lyotard), til språkteori (Saussure) og til kritisk teori (Adorno, Habermas). Et helt sentralt premiss er at det vi tenker, sier og gjør ikke er objektivt gitt, som naturlover, men sosialt konstruert. Det betyr at hva som er akseptert og mulig å tenke, si og gjøre, er påvirket av den tiden vi lever i og det som skjer rundt oss.

Disse ideene hviler særlig på Berger og Luckmanns klassiker *The Social Construction of reality. A treatise in the Sociology of knowledge*, fra 1966. Berger og Luckmann (2000) viser at ethvert menneske skaper og blir skapt av samfunnet. Mellom individ og samfunn pågår det kontinuerlig en gjensidig prosess som former vår virkelighet. Berger og Luckmann er derfor opptatt av hverdagsvirkeligheten til «mannen i gata». Hverdagslivet fremstår som en virkelighet, og er subjektivt meningsfylt for oss som en helhetlig verden. Denne verden har sin opprinnelse i våre tanker og handlinger samtidig som vi opplever den som en virkelig verden. Vår hverdagsvirkelighet er også vår *hverdagskunnskap*, den er hva vi vet om det rundt oss.

Dette er vesentlig når vi skal forsøke å forstå hvordan kunnskap blir kunnskap. Det er gjennom disse prosessene vi fremforhandler hva som er god eller dårlig miljøpolitikk og hva slags utfordring vi egentlig har med å gjøre. Det er i disse prosessene vi former en felles virkelighetsforståelse.

Et eksempel: Hva er egentlig en hval? Ut over at naturvitenskapen har bestemt at det er et stort sjøpattedyr, kan vi som samfunnsmennesker ha flere andre forståelser om hval. På begynnelsen av 1900-tallet ville nordmenn kanskje tenke kjøtt, hvalskuter, harpuner og lukrativ næringsvirksomhet. I dag tenker vi kanskje på plastavfall i buken til en strandet hval på Sotra. Vi har flyttet våre assosiasjoner fra næringsvirksomhet til forurensingsproblem, og hvalen er objekt for medlidenhet, ikke for matbordet. Med en gang hvalen er blitt et objekt for medlidenhet, ikke for å stille sult eller tjene penger, vil vi kanskje behandle den annerledes?

2.1.2 Hva gjør språket med virkeligheten?

I denne virkelighetsformende prosessen er språket sentralt. Gjennom språket blir virkeligheten selvfølgelig for oss. Vi lagrer våre erfaringer i det, og viderefører dem i det. Slik objektiveres *mening*: Vi kan innordne virkeligheten i kategorier der de får mening for oss og våre medmennesker. Vår interaksjon med andre mennesker er konstant påvirket av at vi har felles adgang til dette sosiale lageret av kunnskap. Det som innlæres som en objektiv sannhet, kan oppleves som subjektiv virkelighet.

Den norske filosofen Hans Skjervheim forklarer språkets virkning på en innsiktsfull måte i sitt essay «Deltakar og tilskodar» fra 1957: «Det er språket som gjer at vi har ei sams verd; forstår vi ikkje språket til kvarandre, lever vi i kvar vår verd, utan anna enn overfladisk kontakt (1996, s. 71).»

Skjervheim bruker et eksempel som er nyttig for å forstå mitt anliggende: Når noen kommer med en påstand, kan vi behandle denne påstanden som *påstand* eller som

faktum. Men selv der det bare er en påstand, er det et mangfold av fakta. Om Olsen sier to pluss to er fire, og Hansen sier to pluss to er fire, har vi ikke to påstander. Vi har én påstand. Men det er et faktum at Olsen har ytret den, og det er et faktum at Hansen har ytret den. For hver gang Olsen eller Hansen formulerer påstanden, får vi et nytt faktum. Når vi oppfatter den andres påstander som påstander, kan vi gjerne engasjere oss i en diskusjon om det som blir påstått. Men om vi oppfatter påstandene som fakta, lar vi oss ikke engasjere i en diskusjon. Vi ordner derimot det faktum at den andre kommer med disse påstandene inn i en eller annen faktisk sammenheng. Slik kan menneskelige påstander bli behandlet som fakta.

Hva skjer for eksempel når statsminister Erna Solberg sier det grønne skiftet vil skape vekst? Er det en påstand eller et faktum? Når næringsminister Monica Mæland, Zero-leder Marius Holm og en stortingsproposisjon sier det samme?

I Skjervheims ånd skal vi se på disse uttalelsene som én påstand. Men det er et faktum at det er flere som sier det grønne skiftet kan skape vekst.

Slik vil jeg i diskursanalysen være oppmerksom på slike *påstander og fakta*. Den som kan få sine påstander ordnet som fakta i vår felles virkelighet, er deltaker i en diskurs som har *definisjonsmakt* (Laclau & Mouffe, 1985), eller hva Maarten Hajer kaller *dominans* (Hajer, 1995, 2006; Hajer & Versteeg, 2005) eller hva Hammer kaller *endringskraft* (2016). Den er blitt objektivert, er blitt et taust premiss. Dette er en viktig form for makt, fordi man får evnen eller retten til å bestemme hvordan et fenomen skal omtales (Grue, 2011).

Det er et poeng både hos Berger og Luckmann at denne kunnskapsutviklingen ofte skjer uten at vi er klar over det selv.

Wittgenstein påpekte i sin språkfilosofi at når vi bruker et substantiv, leter vi straks etter en substans som korresponderer (Pålshaugen, 2017). Vanligvis finnes dette, som når vi bruker ordet «hest» eller «mann». Men til mange ord finnes det ikke en fysisk enhet eller et fysisk fenomen, som til ordet «kunnskap». Slik er det også med «det grønne skiftet». Likevel, fordi vi er vant til det, vil vi forsøke å identifisere eller finne et

svar på hva det grønne skiftet *er*. Wittgenstein hevder dette ikke er mulig. Språket kan ikke gi et bilde av virkeligheten. Det at vi bruker språket for å fremstille et meningsinnhold, er ingen garanti for at språkkonstruksjonen vi frembringer *får* et meningsfullt innhold (Pålshaugen, 1997). Vi må derfor se etter et svar vi utvikler selv. Hva uttrykket det grønne skiftet vil korrespondere med, avhenger av oss som bruker det. Hvilket innhold putter vi i det?

2.1.3 Hva er kunnskap?

Målet i en diskursanalyse bør derfor være å stille spørsmål ved selvfølgeligheter, og hvorfor noen forestillinger automatisk oppfattes som sanne (Jørgensen & Phillips, 1999). Er det blitt etablert sannhet at det grønne skiftet er en mulighet for vekst og velstand?

Johnsen diskuterer forholdet mellom sannhet, kunnskap og vitenskap i boken «The New Natural Resource: Knowledge Development, Society and Economics» (2014). Her er sannhet løsrevet fra kunnskap i den forstand at kunnskap er sosialt konstruert. Dette utgangspunktet innebærer at man må se på samfunnet og prosesser i samfunnet for å forstå hvordan kunnskap utvikles. Hver og en av oss skaper kunnskap og deltar i kunnskapsutvikling. Kunnskap er en kombinasjon av innsikter og fakta på den ene siden, og mening på den andre. Dette innebærer at *kunnskap ikke er det samme som sannhet*. Den til enhver tid gjeldende kunnskap er hva vi som samfunn til en hver tid blir enige om. Kunnskap er kunnskap når det regnes som det.

Diskurser er med på å bygge kunnskap i et bestemt samfunn på et bestemt tidspunkt, og regulerer hva som kan sies, tenkes og menes i en gitt kontekst (Foucault & Schaanning, 1999; Grue, 2011; Hitching, Nilsen & Veum, 2011; Jørgensen & Phillips, 1999).

Foucault og Derrida kaller slike systemer eller strukturer «lag av overbevisninger» vi tror er sanne. Vi bør søke sannhet bakenfor sløret av sosiale strukturer. For selv om sannheter kan synes uforanderlige, forskyver skillet mellom sant og usant seg

kontinuerlig, og *viljen til sannhet* i våre diskurser endrer seg med tid (Foucault & Schaanning, 1999).

Denne innsikten er viktig når man vil undersøke hva som skjer når vi som samfunn skal gjøre veivalg. Hvis vi er enige om at Jorden står overfor en krise, hvordan skal vi håndtere den? Valgene vi tar, tar vi på bakgrunn av den oppsamlede kunnskapen i samfunnet. Vi kan velge å gjøre det vi tror er sant og klokt. Utfordringen er derfor å avsløre om vår kunnskap i en gitt situasjon faktisk er sann og klok. Er det vi blir enig om det beste vi kan komme opp med, eller finnes det alternativer?

I min oppgave vil jeg forsøke å se hvilket innhold vi putter i «det grønne skiftet». I en slik ramme er vitenskapsidealet å forsøke å forstå sosiale sannheter og mening i en virkelighet jeg selv er en del av. Jeg vil bidra til at vi reflekterer over egne antakelser. Diskursanalyse kan bidra til en slik refleksjon. Heri ligger den kritiske tradisjonen i vitenskapen. Vi må være årvåkne for falsk bevissthet; unngå at noen strømninger blir så dominerende at vi ikke lenger klarer å se forbi dem eller forstå hva som er best for oss.

Pål Veiden sier i sitt forord til Berger og Luckmanns verk: «Mennesket *kan* endre verden, det gjør det bare ikke på et grunnlag det har valgt selv (2000, s. 9).»

2.1.4 Hva er natur?

Rent filosofisk har forholdet mellom mennesket og naturen vært et problem for vestlige tenkere i århundrer (Hans Christian Garmann Johnsen, 2017). Finnes det en objektiv verden utenfor menneskets verden? Og om det gjør: Hvordan kan vi få sann kunnskap om denne? Hvis vi forutsetter at samfunnet er en menneskeskapt konstruksjon, hvordan forholder vi oss da til trær, hav, lyng og mose? I dette skjæringspunktet befinner miljøpolitikk seg: Det er en diskusjon om forholdet mellom mennesket og naturen.

Det er en diskusjon hvor naturvitenskap og samfunnsvitenskap *må* møtes.

Hvis vi ser på økonomi som et menneskeskapt system og økologi som et naturlig system, vil det grønne skiftet handle om hvordan disse systemene kan virke sammen.

Miljøpolitikk er vanskelig fordi politikken skal forene to ulike, komplekse systemer. Jo mer kompleks en situasjon er, jo større er antallet troverdige forklaringer, og jo vanskeligere blir det å bevise at noen av forklaringene er feil (Dryzek, 2013).

Dryzek hevder det er mulig å tenke seg en hermeneutisk epistemologi og en realistisk ontologi samtidig (2013 sit. Litfin, 1994). Vi *kan* drive fortolkende kunnskapsutvikling samtidig som vi anerkjenner den faktiske eksistensen av miljøproblemer. Dryzek sier: «Just because something is socially interpreted does not mean it is unreal (2013, s. 12).»

Diskursene er viktige, men de betyr ikke at miljøproblemer *kun* handler om diskurser. Det finnes en natur uavhengig av menneskets fortolkning. Det går an å fastslå at klimaendringer er et resultat av utslipp av klimagasser i atmosfæren, at forurensing kan gjøre folk syke, at regnskogen avskoges eller at havet fylles av plastsøppel som kan være skadelig for økosystemet der, og samtidig se at disse fenomenene får ulik *mening* for ulike mennesker. Samfunnsmennesket vil slåss om de ulike fortolkningene – det er derfor vi har miljøpolitikk.

Det er på grunn av slike ulike fortolkninger av naturfenomener at det er mulig å snakke om det grønne skiftet hver dag, og samtidig tillate dumping av gruveavfall i Førdefjorden eller prøveboring i Lofoten, Vesterålen og Senja.

I ulike diskurser vil vi finne helt ulike antakelser om både naturen og mennesket, og om relasjonen mellom naturen og mennesket. Noen aktører vil anerkjenne at det finnes økosystemer, mens noen ikke har noen formening om konseptet i det hele tatt, men ser naturen som geologiske og biologisk masse, eller som en ressursbank. Noen aktører ser på mennesket som egoistisk og drevet av egne behov og nyttetenkning, mens andre tenker på mennesket som grunnleggende moralsk eller bare som ett av klodens mange dyr. Noen vil si at det ikke finnes egentlige skiller mellom mennesket og natur, og at et skille mellom disse er kunstig og tåkelegger diskusjonene.

Den norske filosofen Arne Næss mente forskning og vitenskap ikke er uforenlig med grunnleggende positive følelser for naturen (Haukeland, Ness & Næss, 2008). Den naturvitenskapelige tradisjonen bygger ikke bare på motivasjonen for abstrakt tenkning, men også på sterke følelser. Næss var opptatt av forholdet mellom samfunnsmennesket og naturmennesket. Filosofen delte den økologiske bevegelsen i to: i den grunne og den dype. Den dypøkologiske bevegelsen forstår at naturen har en verdi i seg selv, uavhengig av hvilken nytte den måtte ha for menneskene. Verdi måles ikke i verdi for mennesket, men i verdi for alt som er levende. Den grunne økologiske bevegelsen tenker på naturen som noe av instrumentell verdi. Naturmangfold er verdifullt fordi det er en ressurs for mennesket.

Mens den grunne bevegelsen mente økokrisen kunne løses ved hjelp av teknologiske fikser og en vitenskapelig tilnærming preget av objektivitet og nøytralitet, mente den dypøkologiske bevegelsen, og Næss selv, at vi ikke kunne løse økokrisen uten å endre måten vi forstår oss selv og vårt forhold til naturen og livet. Hva som trengs, er en dypere argumentasjon basert på de dypeste verdiene, og en omsorg for alt som lever.

2.2 Grønne fortellinger

I arbeidet med oppgaven har jeg hentet inspirasjon fra tre forfattere som selv har gjennomført diskursanalyser av miljøpolitikk. Alle kan plasseres i en kritisk tradisjon, der målet er å se mønstre i miljøpolitiske diskusjoner de siste to tiårene.

2.2.1 Mellom saklig problemløsning og grønn radikalisme

John Dryzek (2013) maler med bred pensel og tegner opp ulike grønne diskurser på verdensbasis fra 60-tallet og til i dag. Dryzeks utgangspunkt er at miljødiskurser ikke kan ses uavhengig av *industrialismen*. I industrisamfunnene finnes konkurrerende ideologier, som liberalisme, konservativisme, sosialisme, marxisme og fascisme, men i alle ideologiene er det et overgripende mål å søke vekst og velferd. I miljødiskursene

kan man ikke ta dette utgangspunktet for gitt. Miljødiskursene må fjerne seg fra industrialismen. Måten dette skjer på, er utgangspunktet for Dryzeks kategorisering av diskursene. Her låner jeg enkelte av Svein Hammers (2016, s. 183) klargjørende oversettelser av Dryzeks kategorier: Diskursene kan ta avstand fra industrialismen på en *moderat* eller *radikal* måte. En annen dimensjon er om denne avstandstagen er *saksorientert* eller *visjonær*. I den saksorienterte varianten vil aktørene forsøke å manøvrere på det politisk-økonomiske sjakkbrettet slik det er, og gjøre realpolitiske avveininger. Blikket er festet på nåtiden. I den visjonære kategorien er målet å tegne om sjakkbrettet og derved endre spillet. Blikket er rettet mot en bedre fremtid.

Når Dryzek setter disse to kategoriene opp mot hverandre – moderat mot radikal og saksorientert mot visjonær – får han fire hovedposisjoner:

1. Diskursen om *problemløsning* (saksorientert og moderat),
2. Diskursen om *grenser for vekst* (saksorientert og radikal),
3. Diskursen om *økologisk bærekraft* (visjonær og moderat)
4. Diskursen om *grønn radikalisme* (visjonær og radikal).

Den *problemløsende* diskursen kjennetegnes av at politisk-økonomisk status quo tas for gitt. Men samfunnssystemet trenger en justering for å håndtere miljøproblemer, og dette skal særlig skje ved hjelp av offentlig politikk. Miljøbekymringen institusjonaliseres gjennom prosedyrer og virkemidler som markedsreguleringer, prislapper på forurensing og subsidiering av miljøriktig adferd. Balansen mellom statlige reguleringer og markedsmekanismer er stadig gjenstand for diskusjon.

Denne diskursen deler Dryzek i tre underdiskurser: administrativ rasjonalisme (overlat det til ekspertene), demokratisk pragmatisme (overlat det til folket) og økonomisk rasjonalisme (overlat det til markedet)

Grenser for vekst ble etablert som en posisjon på 1970-tallet. Hovedideen er at ukontrollert økonomisk og befolkningsmessig vekst til slutt vil overskride naturens og økosystemenes kapasitet, eller klodens evne til å tåle presset fra menneskenes aktivitet. Målet er en fullskala omfordeling av politisk og økonomisk makt, og en reorientering bort fra tanken om evig vekst. Man søker å gjøre dette innenfor rammer bestemt av

industrialismen, som sterkere kontroll over eksisterende systemer ivaretatt av administrative, vitenskapelige og ansvarlige eliter. Denne posisjonen deles i to underdiskurser: diskursen om grenser, begrensninger og overlevelse og diskursen om ubegrenset vekst; Prometheus' svar.

Diskursen om bærekraftig utvikling fikk sitt gjennombrudd for alvor da Verdenskommisjonen for miljø og økonomisk utvikling, i Norge oftest kalt Brundtland-kommisjonen, publiserte sin rapport «Vår felles framtid» i 1987. I denne rapporten var begrepet *bærekraftig utvikling* sentralt (Brundtland & Dahl, 1987). Diskursen er definert av kreative forsøk på å løse konflikten mellom miljøverdier og økonomiske verdier. Diskursene om problemløsning og begrensninger blir nå oppfattet som enkle og utdaterte. På verdensbasis blir *bærekraft* en dominerende diskurs som andre diskurser klumper seg rundt. Her er ingen apokalyptisk kriseforståelse, og derved ingen radikalitet. Samtidig som bærekraftdiskursen tiltar, øker forestillingen om *økologisk modernisering*, at økonomisk vekst og bevaring av miljøet er komplementære størrelser. Underkategorier i denne posisjonen er diskursen om grønnere vekst og bærekraftig utvikling, og økologisk modernisering.

Grønn radikalisme betegner Dryzek diskursen hvor tilhengerne avviser grunnstrukturene i det industrielle samfunnet og måten miljøet er forstått i dette samfunnet. Man prøver å erstatte miljøforståelsen med nye og andre forestillinger om mennesket, samfunnet og menneskets plass i dette. Posisjonen er både radikal og kreativ og rommer mange sprikende strømninger. Diskusjonene kan være livlige aktørene i mellom, men likhetstrekkene er likevel mange fordi de grunnleggende antakelsene om verden samsvarer bedre enn med de øvrige diskursene. Grønn radikalisme har også to underdiskurser: grønn bevissthet og endring av mennesket og grønn politikk og drømmen om et nytt samfunn.

Svein Hammer (2016) gjør noe nær Dryzek når han oppsummerer ulike diskurser i Norge. Han bygger på Dryzeks kategorisering når han beskriver tre ulike diskurser: En altomfattende vekstdiskurs for det moderne samfunnet, og to grønne diskurser. Den ene er saksorientert og moderat, kalt *økologisk modernisering*. Den andre er visjonær og

radikal, kalt *grønn transformasjon*. Hammers poeng er at det norske samfunnet utvikler seg i en brytning mellom disse tre diskursene.

Vekstdiskursen er et «taust premiss» alle andre diskurser brytes mot. I vekstdiskursen er samspillet mellom samfunnsstyring, næringsinteresser, velferdsutvikling og nasjonal selvfølelse blitt en mekanisme som er så altomfattende at vi ikke klarer å se rundt den, et «virkelighetsparadigme all politikk måles mot (2016, s. 26).»

Den grønne diskursen, er en motvekt mot vekstdiskursen. Den bærer budskapet om begrensningens kunst, og økologisk bærekraft danner ramme rundt politikk og økonomi. Disse tankene vokste frem på 1960- og 70-tallet, med økt bevissthet på hvordan mennesker påvirker økosystemet. Diskursen medførte noe verdimesig: en erkjennelse av at menneskene må justere adferden sin slik at konsekvensene for naturen blir minst mulig. Den grønne diskursen er mangefasettert: Den strekker seg fra dem som mener teknologiske løsninger er den eneste veien til fremskritt, og til dem som hevder endring i levemåte og nedtoning av veksttvang er nødvendig.

Den første diskursen kaller Hammer *økologisk modernisering i norsk drakt*.

Hammer hevder bærekraft-diskursen har vært så dominerende de siste 20-30 årene, at den derfor legger grunnlaget for diskursen om økologisk modernisering. De som forsvarer denne retningen ønsker gjerne å utvikle løsninger der miljøvern går hånd i hånd med fortsatt økonomisk vekst. Teknologioptimisme står sterkt. Samarbeid mellom ulike aktører i det norske samfunnet skal sikre rasjonelle, fremtidsrettede løsninger. Fordi Norge har tradisjon for samarbeid, øker muligheten til å innføre nye løsninger i det eksisterende samfunnssystemet. Miljøorganisasjoner har lenge vært inkludert i samarbeidet mellom stat, næringsliv og arbeidstakere, og har derfor tilgang til maktarenaer. Så lenge miljøpolitikken måles opp mot det etablerte systemets indikatorer, vil dette fremstå som en suksessfaktor. Den økologiske moderniseringen tar plass et sted mellom krisefølelse og positiv tro på ressursgrunnlaget og menneskers evne til å løse problemer. Økologisk modernisering møter vekstdiskursen, ikke som en kritikk, men som en modernisering av den. Den grønne diskursen er tydelig virksom, og miljøengasjementet synes å være oppriktig, men her er et fravær av vekstkritikk. Naturens mangfold beskrives i økonomiske termer. Dette er særlig tydelig når

prismekanismer sies å kunne redde klimaet. Ved å føre naturen inn i økonomien, og ved å få menneskets samspill med naturen til å virke etter en økonomisk logikk, ser man for seg at jordens økosystemer kan reddes. Man kan være miljøvennlig uten å måtte begrense seg. Det er uvesentlig om det ligger en økologisk etikk til grunn, det vesentlige er at miljøet vernes. Hammer kaller det en «grønnfarget kapitalisme» med «blåtone».

Internasjonalt har denne diskursen fått sitt eget vitenskapelige manifest: *The ecomodernist manifesto* (Asafu-Adjaye et al., 2015). Manifestet sier at Jorden er en menneskelig planet. Mennesket er laget fra Jorden, og Jorden er gjenskapet av mennesket. Kloden har gått inn i en ny, geologisk epoke: antropocen, menneskets tidsalder. Kunnskap og teknologi kombinert med visdom kan gjøre denne epoken god, eller til og med fantastisk. Da kreves det at menneskene benytter sin økende sosiale, økonomiske og teknologiske styrke til å gjøre livet bedre for folk, stabilisere klimaet og beskytte naturen. Manifestet anerkjenner at menneskeheten må minske sin påvirkning på miljøet og gi mer rom for naturen. Men ideen om at samfunnene må harmoniseres med naturen for å unngå økonomiske eller økologisk kollaps forkastes. Manifestet peker på utviklingstrekk som gjør at vi i økende grad kan frikoble velstand fra miljøpåvirkning.

Diskursen om grønn transformasjon er radikal. Den kan være idealistisk, med vekt på å endre folks tenkning og hverdagsadferd. Dypøkologi, økofeminisme, økologisk borgerskap og livsstilmisjonering passer inn her. Den grønne endringsimpulsen skal spre seg innenfra og nedenfra, gjennom enkeltmenneskers bevissthet og erfaringer. Men den grønne transformasjonen finnes også i en mer realpolitisk variant, hvor blikket rettes mer mot samfunnsstrukturene. Rettferdighet, utjevning og systemendring ses som nødvendig for å etablere et økologisk velfundert samfunn. Endring søkes skapt ved å gjøre grep på systemnivå. Fra dette grønne, radikale ståstedet, setter økologien grenser for den liberalistiske «alle har rett til å fremme sine egne interesser»-tankegangen. Diskursen har andre etiske og verdimeslige føringer, og det er akseptabelt med en eksplisitt moralisme.

Mens Dryzek fokuserer på miljødiskurser i verden og Hammer på miljødiskurser i Norge, har Maarten Hajer gjort en empirisk undersøkelse av en spesifikk miljøkontrovers: sur nedbør. Hajers arbeid er derfor direkte relevant for min oppgave.

Maarten Hajer (1995) videreutvikler begrepet *økologisk modernisering* med sitt empiriske case-studium av britisk og nederlandsk miljøpolitikk i forbindelse med sur nedbør, 1980-tallets store miljørak. Hajer hevder det utviklet seg en ny måte å snakke om miljøproblemer på på slutten av 70-tallet. Den omtaler den økologiske krisen som et bevis på de moderne institusjonenes forsømmelser. Likevel kan miljøproblemene løses i overensstemmelse med de samme institusjonene. Miljøstyring er vinn-vinn; det lønner seg.

«It is of course easy to see why ecological modernization would quickly conquer the hearts of politicians and policy-makers. Yet one may, of course, question some of its assumptions (1995, s. 3).»

Hajer setter startpunktet for miljøpolitikk til 1972, året da Club of Rome publiserer rapporten *Limits to Growth* (Meadows et al., 1972), og da FN holdt sin til da største internasjonale konferanse i Stockholm om miljø. Siden har måten vi snakker om miljøet på endret seg betraktelig. Den økologiske moderniseringen defineres generelt som en diskurs som «anerkjenner den strukturelle karakteren til miljøproblematikken, men som likevel antar at eksisterende politiske, økonomiske og sosiale institusjoner kan internalisere omsorgen for miljøet (1995, s. 25).» Diskursen om økologisk modernisering introduserer konsepter som kan gjøre at miljøskadene kan kalkuleres. Pengeenheter og naturvitenskapelige begreper forenes. Men å beskytte miljøet er først og fremst et styringsproblem; det finnes ingen hindringer for en sunn organisering av samfunnet, så lenge alle individer, selskaper eller nasjoner deltar. Logikken er en nytte-logikk, selv om noen kan ha hatt et moralsk utgangspunkt.

Diskursen er positiv: Miljøkrise kan faktisk utgjøre en mulighet for næringslivet. Den åpner opp nye markeder og skaper ny etterspørsel. Statlige miljøreguleringer stimulerer bedrifter til innovasjon (Porter, Enright & Tenti, 1990) og alt hva Schumpeter identifiserte som kreftene som skaper den grunnleggende impulsen som starter og holder den kapitalistiske maskinen i bevegelse (2017). Vi ser en økt tro på fremgang, kontroll og problemløsning, og anti-moderne følelser settes til side.

Ifølge Hajer (1995) er den økologiske moderniseringsdiskursen synlig i hele den vestlige verden, i ulike land og i internasjonale organisasjoner, som OECD, FN og EU. Den er hegemonisk; ikke slik at den fortrenger alle andre diskurser, men ved at dette er blitt den mest troverdige måten å snakke om det grønne på i miljøer med politisk beslutningsmyndighet. Samtidig har den økologiske moderniseringen som teori også vært omstridt (Mol & Spaargaren, 2000).

Jeg skal ikke gå i ytterligere detalj på disse ulike kategoriseringene, men kommer til å dra veksler på dem i gjennomgangen av mine data, og jeg vil utdype der jeg ser berøringspunkter. Jeg vil også bruke kategoriene for å plassere de nasjonale diskusjonene om det grønne skiftet i en større sammenheng.

2.2.2 Politiske diskurser og institusjonell påvirkning

Diskusjonene i oppgaven handler om *politikk*, forstått som prosesser og beslutninger innrettet mot å forme samfunnets funksjonsmåte og utviklingsretning (2016, s. s. 14). Disse prosessene er ikke ensartede og tydelig definerte, men åpne og dynamiske. De brytes mot hverandre, og formes av nye utsagn som kommer til.

Når diskursanalyse mer og mer er anvendt som metode i samfunnsvitenskapen de senere år (Jørgensen & Phillips, 1999), er det ut fra forutsetningen at diskurser *betyr* noe, at de gjør en forskjell. En diskurs kan ha innflytelse på og opptas i de institusjonene vi organiserer samfunnet vårt gjennom (Dryzek, 2013). Dette skjer når diskursene er grunnlaget for de uformelle forståelsene vi har, som igjen er konteksten for sosial handling.

I politikk er diskursene skremmende kraftfulle, ifølge Foucault (1999). Dette er fordi de ikke bare *gjengir* maktkamper, men fordi diskursene også er også *det man kjemper om og med*. Man bør derfor ikke bare identifisere diskursene, men vurdere deres innflytelse i tillegg.

I stedet for å spørre hva noe *er*, spør vi hvordan virkeligheten blir til, vokser frem, formes og endres (Hammer, 2016). Poenget er at vi ved å stille disse spørsmålene, kan forstå bedre hva som skjer i politiske prosesser. For eksempel når ulike politikere er enige om hva som er sant og viktig (klimatendringer), men likevel søker løsninger som tyder på helt forskjellig virkelighetsoppfatning.

Berger og Luckmann (2000) kaller det institusjonalisering når forskjellige aktører gjensidig deler ulike handlinger vanemessig i typer.

Hammer bruker en analogi om vann som tømmes over jord (2016, s.14). Først, vil det renne i alle retninger, men så finner det spor, graver seg ned og samler seg i små strømmer. Slik formes landskapet. På samme måte kan vi se for oss at en diskurs kan få kraft til å kanalisere samfunnsutviklingen. I en analyse av slike formative strømninger, er det ikke enkeltpersoners meninger som er interessante. Det vesentlige er ikke tekstenes status, men deres utsagnskraft, altså om de inngår i en diskurs som har kraft til å forme virkeligheten.

Douglass North har definert institusjoner som «det menneskeskapte rammeverket som strukturerer menneskelig interaksjon (min oversettelse) (1994, s. 360)». North tenker rammeverket dannes både av formelle (lover og regler), men også som uformelle (normer for handling og konvensjoner).

Mitt syn på institusjoner er, som disse forfatterne, bredt, og jeg vil se etter måter å snakke om det grønne skiftet på både i formelle og uformelle institusjoner.

2.2.3 Begreper og avklaringer

Det finnes en rekke ulike retninger innen diskursanalyse (Hitching et al., 2011; Jørgensen & Phillips, 1999). Jeg skal gjennomføre en *argumentdiskursanalyse* (Hajer & Versteeg, 2005). Fokuset i denne formen for diskursanalyse er argumentene.

For å forstå meningen i en setning eller i en hel diskurs i en argumentativ kontekst, holder det ikke å undersøke ordene alene. Forskeren må også kjenne partene for å fange opp meningen i argumentene. Dette er fordi det er makt i dominerende diskurser. Her tenker jeg i tråd med Lukes, som sier makt også er dominans (1974). Hegemoniske eller dominerende diskurser er overbevisende. De aktørene som skaper en dominerende diskurs, vil mer sannsynlig få politisk gjennomslag for sine synspunkter.

I oppgaven låner jeg noen konsepter og definisjoner fra Hammer, Hajer og Dryzek. Jeg vil benytte en definisjon fra Hajer og Versteeg (2005), som definerer diskurs som

«en samling ideer, konsepter og kategorier som brukes for å gi mening til sosiale og fysiske fenomener, og som produseres og reproduseres gjennom et identifiserbart sett av praksiser.»

Jeg leter altså etter en samling ideer som brukes for å gi mening til det grønne skiftet, som gir en samlende forståelse av hva det grønne skiftet er.

For å tydeliggjøre en slik identifiserbar samling ideer, konsepter og kategorier, skal jeg bruke det teoretiske konseptet *storyline*, som jeg velger å kalle kjernefortelling. En kjernefortelling erstatter komplekse diskusjoner (Hajer, 1995, 2006; Hajer & Versteeg, 2005). Det er et slags kondensert narrativ som kan benyttes som en snarvei i en samtale. Den hjelper ikke bare til å konstruere problemet, men til å danne en moralsk og sosial orden på et gitt felt. Ulike egenskaper kan knyttes til; man kan bli offer eller problemløser, toppforsker eller dommedagsprofet.

Jeg tolker konseptet kjernefortelling som en slags melodilinje i diskursen, en varsom mekanisme som hjelper oss å sortere i alle ytringene. Kjernefortellingen tilbyr enkelhet og enhet i det kaotiske, som en tone som stiger frem fra kakofonien. Å finne den riktige historien å fortelle, er vesentlig for å vinne frem.

Fordi mange spørsmål er kompliserte og selv eksperter må lene seg til andre eksperter for å forstå, blir kjernefortellinger så viktige. (Hajer, 1995). De får ting til å fremstå som fastslått, naturlig eller essensielt. Slik styrer man unna motkrefter.

Kjernefortellingen er en fortelling flere aktører samler seg om. Når flere aktører samler seg om den samme virkelighetsbeskrivelsen, kan vi kalle det en *diskurskoalisjon*. En diskurskoalisjon består av aktører som er enige i en sak og som forstår den på samme måte på et bestemt tidspunkt.

I mitt arbeid med å kategorisere den miljøpolitiske diskursen om det grønne skiftet, har jeg også stilt et sentralt spørsmål lånt fra Dryzek (2013):

Hvilke grunnleggende antakelser finnes om naturen?

Ulike grønne diskurser skiller lag i synet på naturen. Er naturen et redskap for mennesket, eller er mennesket underordnet naturen? Er konkurranse naturlig, som en slags darwinistisk «kamp for tilværelsen» (1998)? Eller er samarbeid og gjensidig hjelp naturlig, altså et «solidaritets- eller samfunnsinstinkt» (Kropotkin, 1906, s. 6)? Er det økonomi som er den sentrale rammen for vår aktivitet på Jorden, eller er det økologi?

Jeg har også benyttet Dryzeks (2013) dikotomier moderat versus radikal, saksorientert versus visjonær som rettesnorer i kategoriseringen. De *moderate* argumentene fremmer reformeringer og justeringer, der de *radikale* krever gjennomgripende politikkendring. De *saksorienterte* foretar realpolitiske avveininger forankret i etablert kunnskap. De *visjonære* retter blikket mot mulighetene for et bedre samfunn i fremtiden.

Jeg har også brukt et tilpasset spørsmål for bedre å kunne se ulike problemforståelser bak diskusjonene:

Hvorfor trenger vi det grønne skiftet?

Det siste jeg vil presisere, er at mitt syn på diskurser betyr, i tråd med Dryzek (2006), Hajer (1995) og Hammer (2016), at ulike diskurser eksisterer parallelt. De kan være fragmenterte og til og med motstridende. Dette innebærer et skille mellom *diskusjon* og *diskurs*, hvor diskusjon er et uttrykk for ordinær meningsutveksling. Diskurs er, som jeg har gjort rede for, noe mer.

I en fiskestim kan noen fisker svømme på kryss og på tvers, og bytte plass i stimen underveis. Poenget er ikke disse enkeltindividene, men hvor stimen er på vei.

I en diskurs og mellom diskurser vil det være utallige diskusjoner. Aktører kan rope mot hverandre og være uenige i sak, men samtidig bidra til å opprettholde den samme diskursen. Slik kan vi se hvordan både motstandere og tilhengere av oljeleting i Lofoten, Vesterålen og Senja, kan være en del av en nær alt-omfattende vekstdiskurs, der det selvsagte målet for det grønne skiftet er økt velstand og velferd for alle.

3. METODE

Målet med denne oppgaven er å analysere diskurser rundt begrepet «det grønne skiftet» i Norge. Oppgaven er todelt: Først definere hvilke diskurser som finnes om det grønne skiftet. Dernest å se hvilken påvirkning diskursene har på våre institusjoner.

I arbeidet har jeg samlet data fra et stort antall tekster. I tekstene har jeg hatt et spesielt fokus på bruken av begrepet det grønne skiftet, men også på hvem som snakker og i hvilken sammenheng begrepet er brukt. Jeg har fokusert på argumentasjon og mening. Tekstene er hentet fra relevante nettarkiv.

Materialet er hentet fra april 2013 til og med april 2017. Startdato for tekstsøket er satt fordi det var i april 2013 begrepet det grønne skiftet ble brukt i en kronikk for første gang i Norge. Sluttdato er satt for å begrense studien og for å gi tid til fortolkning og skriving. Med sluttdato 30. april er studieperioden fire år. Men diskusjonene om det grønne skiftet og bruken av begrepet har på ingen måte avtatt etterpå.

Nøyaktig 300 tekster er hentet fra nettstedet regjeringen.no. Regjeringen.no er en offentlig informasjonstjeneste for regjeringen, departementene og Statsministerens kontor. Her skal alle dokumenter om beslutninger og politikk som angår nordmenns rettigheter, plikter og muligheter ligge. Materialet inneholder taler, nyhetsartikler, pressemeldinger, stortingsproposisjoner, strategier og meldinger til Stortinget.

Jeg har gjort frasesøkene «grønne skifte» og «grønt skifte». Begge søk er nødvendig for å fange opp dokumenter som er relevante for saken.

Andre sentrale tekster er partiprogrammene til alle partier med representasjon på Stortinget ved forrige stortingsperiode, altså perioden for min undersøkelse.

Partiprogrammene er utformet i perioden for min undersøkelse, og gjelder for 2017-2021. I tidligere stortingsvalgprogrammer er ikke det grønne skiftet nevnt, etter som uttrykket ikke ble en del av det politiske vokabularet før i november 2013. Min analyse er av det nasjonale nivået. Jeg har derfor utelatt kommune- eller fylkesvalgprogrammer

fra valget i 2015.

Deretter har jeg samlet inn data fra de fem største norske avisene, målt etter papiroplag basert på opplagstall fra Mediebedriftenes Landsforening (MBL) i undersøkelsesperioden 2013-2016: VG, Aftenposten, Dagens Næringsliv, Dagbladet og Bergens Tidende.¹

Disse fem avisene gir god breddeforståelse av diskusjonene. Aftenposten, VG og Dagbladet er riksaviser som trekker ulike lesere, Dagens Næringsliv skriver om økonomi, næringsliv og politikk, mens Bergens Tidende representerer en regionavis utenfor hovedstaden.

Tekstene som er lest og vurdert er alle hentet fra papirutgavene. Også her har jeg brukt frasesøkene «grønne skifte» og «grønt skifte». Artiklene er hentet fra mediearkivet Atekst. Fra 1. September 2017 har Dagens Næringsliv trukket seg ut av avtalen med Retriever, som eier mediearkivet, slik at DNs artikler ikke lenger er tilgjengelige her. Alle artikler publisert mellom 27.12.2016 og 30.04.17 er derfor hentet gjennom ordinært søk som abonnent på dn.no.

Materialet inneholder nyhetssaker, ledere og kronikker. I undersøkelsesperioden ble det publisert i overkant av 1000 tekster om det grønne skiftet, flest i Dagens Næringsliv, færrest i VG. Noen helt få tekster er publisert både i Bergens Tidende og i Aftenposten som følge av stoffsamarbeid i Schibsted-konsernet. Noen få tekster inneholder også begge frasesøkene, slik at de er blitt telt opp to ganger.

Tekster som i mitt utvalg – taler, stortingsmeldinger, offentlige utredninger, partiprogrammer og aviskronikker – er godt gjennomarbeidete ytringer. Her er de

---

¹ Listen var den samme i 2013 og 2014. I 2015 dyttet Adresseavisen Dagbladet ut av fem på topp-listen. I 2016 er ikke Dagens Næringslivs opplagstall med i MBLs statistikk på grunn av en uenighet om papiroplag som grunnlag for mediestatistikk (G. S. Johansen, 2017). Opplagstall er derfor ikke tilgjengelig.

politiske aktørenes budskap destillert. De kommer ikke i øyeblikkets hete, som i en radiodebatt, en tweet eller et kommentarfelt. Derfor gir de også nyttige data til en diskursanalyse.

Utvalget fra regjeringen og departementene er interessant fordi det gir et godt innblikk i hvordan de ledende politikerne våre tenker. Partiprogrammene gir en forståelse for det miljøpolitiske fundamentet til både stortingspolitikere og lokalpolitikere. Søk i avisarkivet gir en god forståelse for kontekst; for utviklingen av diskursene, for motsetningene i diskursene og for hvem som danner *diskurskoalisjoner*. I tillegg gir avissøkene innsikt i hvilke synspunkter «mannen i gata» har tilgang til når han skal forme sin hverdagskunnskap om det grønne skiftet. Avisdebatter har større nedslagsfelt hos folk flest enn taler, partiprogrammer og stortingsmeldinger.

Forskning og innovasjon går igjen som et hovedtema i fortellingene om det grønne skiftet. Derfor er det interessant å se om norsk forskningspolitikk er påvirket av diskurser om det grønne skiftet. Forskningsrådets hjemmesider har i den undersøkte perioden publisert 132 tekster som inneholder frasesøket «grønne skifte» og «grønt skifte». I dataene er strategidokumenter, bestillingsbrev, årsrapporter, handlingsplaner og programmer.

For undersøkelsens første formål: å undersøke diskurser om det grønne skiftet, har jeg fokusert på data fra aviser og på taler, nyheter og pressemeldinger fra regjeringen.

For undersøkelsens andre formål: å gjenfinne diskurser i mer formelle institusjoner, har jeg ettergått meldinger til Stortinget, stortingsproposisjoner, strategier og offentlige utredninger fra regjeringen og forskningsrapporter og -strategier fra Forskningsrådet.

Alle tekster med innhold av betydning for studien er oppsummert underveis med stikkord og korte førstehåndsanalyser. Fordi jeg har valgt en svært åpen tilnærming, har det ikke vært formålstjenlig å definere kategorier i forkant av datainnsamlingen (Jacobsen, 2015). Jeg har derfor gått gjennom alle analysene flere ganger, lest sentrale tekster grundig og kategorisert diskursene i etterkant. Endel artikler er tatt med som bakgrunn. Ikke alle blir kategoriserte, det er et krav at de da inneholder en *mening* om det grønne skiftet og en problemforståelse.

Det er en styrke ved min undersøkelse at den favner bredt. En begrensning man hele tiden skal ha i mente, er at dette er en undersøkelse av utbredelsen av begrepet «det grønne skiftet». Dette innebærer at undersøkelsen ikke omfatter all miljøpolitikk, eller alle politiske diskusjoner om klima og natur.

4. FORTELLINGER OM DET GRØNNE SKIFTET

4.1 Det grønne skiftet. Fremveksten av et nytt begrep i norsk miljøpolitikk

«Det grønne skiftet» blir brukt av politikere, forskere, byråkrater, næringslivsledere, journalister, miljøorganisasjoner og av mannen i gata. Det er blitt en del av hverdagspråket og hverdagskunnskapen vår. Men hva slags kunnskap snakker vi om? Og hvordan ble diskursen om det grønne skiftet til?

Så langt kjent var det journalisten Anders Bjartnes som brukte begrepet for første gang i en tweet til tidligere kommunikasjonsdirektør i Statkraft, Bente Engesland i desember 2012 (Mossin, 2015).

*(Tweeten er gravd fram av eks-journalist **Krister Hoas**)*

Twitter. Kilde: journalisten.no

Bjartnes er redaktør for nettmagasinet Energi og Klima, utgitt av Norsk Klimastiftelse. Norsk Klimastiftelse holder til i Bergen og ble stiftet 18. mars 2010.² Stifterne var Sparebanken Vest, Nansensenteret, Fritt Ord og Biskopen i Bjørgvin. I vedtektene er formålet med stiftelsen oppsummert: å bidra til tiltak som leder til redusert utslipp av klimagasser og redusert energiforbruk, ny teknologi og utvikling av nye energiformer.

² <http://klimastiftelsen.no/om-oss/vedtekter>

Stiftelsen skal også fremme holdningsskapende arbeid for et bedre klima og miljø. Høyesterettadvokat Pål W. Lorentzen var initiativtaker. Ved stiftelsesmøtet uttalte Lorentzen:

«Norsk Klimastiftelse skal arbeide for at riktige, klimavennlige industrielle produkter blir utviklet og tatt i bruk. Tempoet må økes, for utsiktene for klodens klima er ikke oppløftende (2010).»

Derneft ble begrepet tatt med videre i arbeidsdiskusjoner mellom Bjartnes og to medlemmer av klimaorganisasjonen Zero (Zero Emission Resource Organisation), Anne Jortveit og leder Marius Holm. Zero er en stiftelse som mener klimasaken er den viktigste miljøsaken.³ For å «vinne klimakampen», vil Zero fremme utslippsfrie løsninger som erstatning for forurensende teknologi.

I 2013 kommer «det grønne skiftet» i bruk gjennom noen få kronikker og intervjuer. Den første kronikken er skrevet av Bjartnes med tittelen *Det store veddemålet oljenasjonen* i VG 23. april (2013). Deretter blir begrepet brukt 30. april av Marius Holm i et intervju i Dagens Næringsliv (Riisnæs, 2013). Daglig leder i Scatec Solar Terje Osmundsen skriver om det grønne skiftet i kronikken *Norge bør gripe sjansen* 11. juni (2013). Den første politikeren som bruker begrepet i mitt materiale er nestleder i Venstre Terje Breivik i et intervju i Dagens Næringsliv 11. oktober (2013), før nestleder i Zero Kari Elisabeth Kaski skriver om det grønne skiftet i kronikken *Vil Erna være grønnere enn Jens* i Bergens Tidende 20. september (2013).

5. november 2013 holder Zero sin årlige konferanse, som denne gangen får navnet *Det grønne skiftet er i gang*. I et Aftenposten-intervju to dager før konferansen blir Holm spurt hva det grønne skiftet er, og svarer:

---

³ <https://www.zero.no/om-oss/>

«Det grønne skiftet er summen av politiske grep, teknologisk nyvinninger og økonomiske incentiver som gjøres over hele verden. Det har åpnet opp for klimavennlige løsninger innenfor en rekke samfunnsområder. Som elbiler i Norge, fornybar energi i Tyskland, byggingen av hus som er selvforsynt med energi. Resultatet er at nye markeder etableres og at den videre utviklingen begynner å gå av seg selv (Fuglehaug, 2013) .»

På dagen før konferansen, 4. november 2013, følger Holm opp med en kronikk i Aftenposten: *Markedet tvinger frem et grønt skifte* (2013).

Et nytt begrep er etablert, og mange politikere begynner å snakke om det grønne skiftet: først representanter fra Venstre, Høyre og Miljøpartiet De Grønne. AUF-leder Eskil Pedersen skriver én kronikk sammen med Zero, men initiativet stilner.

Tine Sundtoft (H), den første norske miljøvernministeren som også blir *klimaminister*⁴, tar begrepet videre i en rekke taler og intervjuer i sin ministerperiode frem til 2015. Sundtoft kobler hyppig det grønne skiftet mot *grønn konkurransekraft* og *grønn vekst*. Allerede i januar 2014 inviterer hun til idédugnad med ledere fra næringslivet og finansmiljøet om hvordan Norge kan komme i gang med det grønne skiftet. På det første frokostmøtet i Kristiansand, 17. Januar 2014 sier Sundtoft blant annet:

«Det grønne skiftet er i gang. Vi kan dilte etter, eller vi kan velge å være på parti med framtida. Miljøledelse og miljøteknologi er ikke noe vi kan vente med til rammevilkårene er perfekte (...) Regjeringen vil bruke markedet i miljøets tjeneste, slik at det lønner seg å velge grønt (2014b).»

Oppstarten er interessant fordi det allerede her er gitt en indikasjon på hvem som utgjør den premissgivende *diskurskoalisjonen* i diskursen om det grønne skiftet. Zero og Bjartnes i Norsk Klimastiftelse er pådrivere for bruken av begrepet. Representantene fra

---

⁴ 1. januar 2014 endret Miljøverndepartementet navn til Klima- og miljødepartementet, en navneendring som i seg selv viser klimasakens nye plass i miljødiskursene.

de to klimaorganisasjonen er tydelige på at det er markedet som tvinger frem det grønne skiftet. En næringslivsdirektør for et solenergiselskap og sentrale politikere i Høyre og Venstre er de neste til å omfavne det.

I sin spede start er *kjernefortellingen* slik: Vi kan dytte det grønne skiftet gjennom produksjon eller etterspørsel. Nøkkelord er fornybar energi, teknologi, markedet og næringslivet. Fortellingen er positiv: Det er store muligheter i det som skjer. Men årsakene til at det skjer, er utenfor oss, og utenfor vår påvirkning.

Vi skal se at denne forståelsen fortsetter å dominere. Det gjør også gruppen av aktører som allerede er identifisert.

Først ute med en konkurrerende forståelse, er Arild Hermstad, den gang leder i Framtiden i våre hender. I kortkronikken *Teknologioptimismens svakheter* i Aftenposten 8. november skriver han:

«Troen på at markedet og teknologien ordner opp bidrar til at vi fortsetter å investere milliardtungt og langsiktig i vei, flyplasser og oljeutvinning (...) Teknologioptimismen skygger for den andre dypt alvorlige miljøkrisen verden står overfor. Økende naturrasering skyldes mantraet om at økonomien må vokse, uansett hvor mye ressursløsning og naturødeleggelse det gir. Vi må skape en ny økonomi hvor det å ta vare på natur og klima trumfer vekstbehovet (...)Teknologioptimismen bidrar til å passivere folk flest i miljøarbeidet (2013).»

Hermstad meldte seg inn i Miljøpartiet De Grønne (MDG) i 2016 og ble partiets stortingskandidat i Hordaland før stortingsvalget i 2017. Også dette er illustrerende: MDG og Framtiden i våre hender er en del av den koalisjonen som i hele perioden mener det grønne skiftet må få et annet innhold.

Hva sikkert er, er at diskursen om det grønne skiftet starter som en *klimadiskurs*, ikke som en *naturverndiskurs* eller en mer generell *miljødiskurs*. Men den skal komme til å inneholde noen tydelige motsetninger.

Anders Bjartnes, opphavspersonen selv, følger opp sin egen språklige oppfinnelse med en debattbok i 2015, samme året som «det grønne skiftet» blir kåret til årets nyord av Norges Språkråd. Boken heter *Det grønne skiftet. Stans Norges veddemål mot klimapolitikken*. Her defineres det grønne skiftet slik:

«Det grønne skiftet er en kontinuerlig pågående, uavvendelig og ustoppelig prosess, som innebærer reduserte klimautslipp og forbedret ressursproduktivitet i alle samfunnssektorer og samtidig byr på nye muligheter for verdiskaping (2015).»

Mange liker ideen om det grønne skiftet som en prosess som innebærer reduserte klimautslipp, forbedret ressursproduktivitet og muligheter for nyskaping. Ikke alle liker Bjartnes' argumenter om at videre satsing på olje- og gassindustrien i Norge er et veddemål som kan lede Norge til samme skjebne som skrekkvisjonen Detroit – byen som ikke klarte næringsomstilling.

Diskusjonen om olje- og gassindustrien skal hele tiden være en av de sentrale motsetningene i diskusjonene om det grønne skiftet. Hajer (1995) har vist hvordan diskurser kan være mangefasetterte, sprikende, motstridende, og likevel utgjøre en diskurs som påvirker og påvirkes av samfunnet. Dette innebærer et skille mellom diskurser og diskusjoner. I diskusjonene om det grønne skiftet, finner vi både dem som mener olje fortsatt skal være en viktig næring i Norge i overskuelig fremtid, dem som mener oljeproduksjonen må begrenses og dem som mener Norge må plugge brønnene.

Hvordan er det mulig at så mange snakker om det grønne skiftet, men mener helt ulike ting? Bjartnes selv har en vurdering av hvorfor begrepet han var med på å plante i Norge, har vokst så uhemmet:

«Samtidig er uttrykket så upresist at du kan putte hva du vil inn i det og bruke det i mange sammenhenger. Det er også en forklaringsfaktor for hvorfor det har tatt slik av (Mossin, 2015).»

I alle diskusjonene har jeg definert to sentrale og svært forskjellige diskurser om det grønne skiftet: den økomoderne og den økologiske. I den neste delen skal jeg forklare

hvordan disse to har vokst frem, hvem som er hovedaktørene og hva som er de viktigste diskusjonene inne i og imellom diskursene.

4.2 Den økomoderne diskursen: grønn vekst med ny teknologi

«Erna Solberg kan sette spor etter seg i internasjonal klimapolitikk ved å la kapitalen gjøre klimajobben (Holm, 2014).»

Marius Holm, daglig leder Zero, i Aftenposten 25. sep. 2014

Kjernefortellingen

Den økomoderne diskursen har en moderat kjernefortelling med økonomi som utgangspunkt: Nå skjer det noe i økonomien som vi må håndtere. Vi kan somle, eller vi kan lede an. Det grønne skiftet er uunngåelig, men vi kan løse utfordringen med kunnskap, innovasjon, forskning og ny teknologi. Vi skal gjennomføre overgangen til lavutslippssamfunnet, og det kan vi få til samtidig som vi sikrer fortsatt vekst og velferd. Grønn vekst er mulig, og markedet vil føre oss i riktig retning. Vi skal håndtere det rasjonelt ved hjelp av en offentlig politikk som setter rammer, og et offensivt næringsliv som støttes med midler fra staten. Økonomiske virkemidler som skatter, avgifter, subsidier, karbonprising, støtte til forskning eller plasseringer av penger fra Statens pensjonsfond utland (oljefondet) er sentrale.

4.2.1 Den økomoderne diskursen i avisene

En økonomisk utfordring

I denne økomoderne diskursen spør man seg hele tiden hvordan man kan få noe *grønnere* og mer klimavennlig. Bærekraftforståelsen er knyttet til klima og handler om å få ned utslipp for å hindre global oppvarming. Innstillingen er: Vi har fått en utfordring i

fanget – den må vi løse.

Forståelsen av hvor kritisk politisk handling er, kan variere. Det er forestillingen om hvilke virkemidler som hjelper, som skiller denne diskursen fra den økologiske. Forslagene til endringer i politikktutforming er mange og mangefasetterte. Noen kan beskrives som mer radikale enn andre. Likevel; økonomisk vekst som det tause premisset er der hele tiden. Vi må kanskje endre oss, men ikke alt for mye. Det handler om å finne de beste virkemidlene for å oppnå det beste resultatet, til gode for alle i vårt land.

I denne diskursen sammenliknes og sidestilles ofte det grønne skiftet med andre bølger, som digitalisering og eldrebølgen.

«Samfunnsutviklingen drives framover av global handel, digitalisering, urbanisering og et grønt skifte. Disse driverne er sterke og de er annerledes enn de som rådet da vårt politiske system ble bygd. I tillegg skjer endringene stadig raskere enn før (R. Johansen, 2016).»

Raymond Johansen (Ap), byrådsleder Oslo, i VG 6. aug. 2016

Ikke sjelden får det grønne skiftet i denne diskursen vedhenget «det grønne skiftet i økonomien». Det er viktig å ha næringslivet på laget når bølgen treffer oss. Om dette er et nødvendig onde eller en selvfølgelighet varierer; vi kommer uansett ikke utenom:

«Flere ser at de enorme og nødvendige omstillingene i det grønne skiftet ikke er mulig hvis man har markedskreftene mot seg (Stordalen, 2015).»

Gunhild Stordalen, grunnlegger EAT, i Dagbladet 24. juni 2015.

Også Finansforbundet mener det grønne skiftet må få betydning, helt inn i styrerommene.

«Dersom vi mener noe med det grønne skiftet, må det stilles krav til grønt fokus hos dem som sitter i styrerommene.» (Hellman, 2017)

Pål Adrian Hellman, leder Finansforbundet, i DN 26.01.17

Det grønne skiftet er high tech og fornybar energi

Det er teknologien som skal redde planeten. Lavutslippssamfunnet betyr ny, fornybar teknologi. Det er en energivending, en energirevolusjon. All fornybar energi er bra energi, og det finnes ikke renere energi enn norsk vannkraft. Energiproduksjonen må øke, det er et uttalt og uuttalt synspunkt. Vann, vind, sol er ubetinget bra. Norge kan være Europas batteri. Teknologioptimismen er stor i den økonomiske diskursen.

«Billig solenergi forandrer alt. Endringstakten i energimarkedet er blitt så høy at selv min generasjon på snart 60 kan komme til å se de siste bensinstasjoner og forurensende kraftverk (Osmundsen, 2016).»

Terje Osmundsen, daglig leder i Scatec Solar, i Aftenposten 16. aug. 2016.

Alt som kan sortere under miljøteknologi blir fremhevet, og uttrykket «grønn teknologi» brukes hyppig. Grønn teknologi og energi kan bli den nye eksportartikkelen etter oljen. Teknologi for energigjenvinning, energisparende eller utslippsfrie produksjonsprosesser, offshore havvind eller enøk-tiltak fremmes. Entusiasmen er ofte knyttet til innovasjoner i transportnæringen til lands og til vanns. Det er derfor heller ikke uvanlig å møte uttrykket «det grønne skiftet i transportsektoren». Hybridbiler, selvkjørende bybusser, ferger på batteri og ladestasjoner i norske havner er eksempler.

«Ingen transportsektor opplever det grønne skiftet tydeligere enn skipsfarten. Elektriske ferger, innføring av hybridteknologi og miljøvennlig gassdrift er eksempler på det (...) Norge er i front på utvikling av grønn skipsfartsteknologi, og vi har muligheten til å skape mange arbeidsplasser hvis vi griper muligheten (Aarbakke, 2017).»

Knut Aarbakke, adm. dir. NHO Sjøfart, i DN 06.01 17

Elbil-politikken er kroneksempelen på det grønne skiftet for mange – og her går diskusjonene høyt. Mens elbiler av noen blir sett på som utelukkende positivt fordi de ikke slipper ut CO₂, diskuterer andre hvorvidt den norske elbilsatsingen er å satse på noe som monner. Diskusjonene går også på detaljene i subsidiene, som for eksempel når rike Tesla-eiere får de samme avgiftslettelser som dem som kjøper rimeligere elbiler.

«Norge som «levende laboratorium» for elbiler er et eksempel på at grønt skifte gir forretningsmuligheter (Connie Hedegaard & Idar Kreutzer, 2016).»

Connie Hedegaard og Idar Kreutzer,
Ekspertutvalget for grønn konkurransekraft, i DN 20. feb. 2016

Bioøkonomi

Ett av temaene som dukker opp særlig i andre halvdel av undersøkelsesperioden er bioøkonomi eller sirkulær økonomi, også biogass og biodrivstoff. I denne delen av diskursen synes bærekraftbegrepet å være utvidet til andre deler av miljøet enn klima: Det gjelder å bruke av naturens ressurser på en slik måte at vi får maksimalt ut av det med minimal belastning for naturen. Biodrivstoff blir et kompromiss i den store diskusjonen rundt det grønne skiftet i skatte- og avgiftspolitikken under budsjettkampen i 2016. Venstre kjemper for strengere avgifter på adferd som er negativt for miljøet, og ender med et punkt i budsjettet om innblandingskrav i bensin på 20 prosent for biodrivstoff innen 2020. Zero og Norges Skogeierforbund er pådriverne for økt innblandingskrav.

Bioøkonomi-diskusjonen bringer andre aktører tydeligere på banen, fra landbruket, skogbruket, havbruket og avfallsbransjen. Norsk Skogeierforbund er offensive, og hevder det ikke er mulig å nå internasjonale og nasjonale klimamål uten at det plantes og hogges mer skog, og at skogen brukes til å produsere energi og varer som erstatter fossile alternativer (2017). 29. november 2016 legger landbruksminister Jon Georg Dale frem regjeringens bioøkonomistrategi på Borregaard i Sarpsborg. Også denne strategien oppsummeres med et mål om vekst:

«Økt og mer effektiv bruk av fornybare biologiske ressurser vurderes også som sentralt for en omlegging mot en lavutslipps økonomi (...) Gjennom en målrettet og koordinert innsats kan bedre utnyttelse av de fornybare biologiske ressursene bidra til ny vekst og et grønt skifte i norsk økonomi (2016).»

Rektor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NBMU), Marit Sundli Tveit, ser universitetets rolle i den voksende bioøkonomien, som hun plasserer midt i det grønne skiftet:

«Det jeg legger i det er at vi skal over i en bærekraftig, biobasert økonomi, som skal være lønnsom og skape velstand og vekst i dette landet og ellers. Det er utrolig store muligheter til å utnytte naturressursene i Norge på en langt mer verdiskapende måte (A. Grande, 2017).»

Marit Sundli Tveit, rektor NBMU, i Dagens Næringsliv 03. jan. 2017

Bioøkonomi er bærekraftig og skal føre til vekst og velstand gjennom bedre bruk av naturressurser. Kobling av teknologi og miljø- og biovitenskap og utvidet utnyttelse av ressursene i havet er særlig interessant.

De smarte byene

Det grønne skiftet vil også handle mye om byplanlegging. I disse diskusjonene er det gjerne et økonomisk aspekt, man diskuterer kostnader ved gjennomføring, men det er også et aspekt av livsstilsendring. Dette kommer tydeligere til syne i denne delen av diskursen. Gjennom å gjøre transport i byene mest mulig utslippsfri, blir byene klimavennlige. Det handler om å bygge nær kollektivakser, om å legge til rette for el-sykler eller endringer i parkeringsordninger. I Bergen gjøres utvidelse av Bybanen til et eksempel på grønn byutvikling. En utslippsfri by betyr at folk må reise annerledes i byene. De må endre levemåte, noe som er kjernefortellingen i den økologiske diskursen. At Miljøpartiet De Grønnes Lan Marie Nguyen Berg overtar rollen som byråd for miljø og samferdsel i Oslo i oktober 2015, gjør at det kommer flere artikler, kronikker og kommentarer om offentlig transport og infrastruktur i byene.

Likevel; i materialet fra avisene ligger ikke en tydelig appell om mindre reising. Det

vesentlige er at vi må bruke transport med mer utslippsfri teknologi. Byene skal vokse og leve, men de skal legges til rette på en annen måte. De smarte byene er lavutslippsbyene, der folk bor tett og reiser kollektivt. Diskusjonene om de smarte byene henviser ikke til moral eller privat ansvar, det er i hovedsak en diskusjon om planlegging, struktur, virkemidler og kostnadene ved disse.

Det store dilemmaet: hva gjør vi med oljen?

Mitt syn på diskurser er, som nevnt, bredt. I diskursen kan det være både uenigheter og diskusjoner. Ikke alle vil selv mene de er del av den samme diskursen, ikke alle vil heller like å bli sammenstilt. Deltakelsen i diskursen er ubevisst, det er en måte å se verden på (Dryzec 2013), det er en formativ strømning (Hammer, 2016) man lar seg føre med.

Den største uenigheten innenfor den økomoderne diskursen, finner vi i diskusjonen om norsk olje- og gassproduksjon. Olje- og gass er episenteret for klimadiskusjonene: I FNs klimapanelers rapport for 2013, hevder panelet at to tredeler av verdens olje- og gassreserver bør forbli under bakken (Intergovernmental Panel on Climate, 2014).

Uenigheten kommer til uttrykk i det øyeblikket det grønne skiftet lanseres som begrep. De som er opptatt av det grønne skiftet har ulike og motstridende synspunkter. Noen mener Norge må bremse produksjonen, eller stanse all utvikling av nye felt. Dette synspunktet fremmes både av dem som mener Norge har plikt til å bremse fordi produksjon og bruk av fossile brensler øker utslippene av klimagasser til atmosfæren, og dem som bruker økonomi som en hovedforklaring:

Norge er i en sårbar situasjon på grunn av den økonomiske avhengigheten av olje og gass. Det har med markedskrefter å gjøre, plikt er uansett underordnet, siden skiftet kommer enten vi vil det eller ei.

Olje eller ikke olje er kjernes spørsmålet som markerer starten for diskursen om det grønne skiftet.

«Den norske staten vedder på varig høy oljepris. Men hvis verden lykkes i klimapolitikk kan det ødelegge den oljefyrte idyllen (...) Satt på spissen er det to utfall. Klimapolitikken mislykkes. Etterspørselen etter fossil energi vokser i tråd med prognosene som Statoil og andre oljeselskaper legger til grunn. Oljeprisen fortsetter på en stigende trend. Klimapolitikken lykkes. Det grønne skiftet skyter fart og etterspørselen etter fossil energi faller. Vi får en karbonboble (Bjartnes, 2013).»

Anders Bjartnes, daglig leder Norsk Klimastiftelse, i VG 23. april 2013

Dette innlegget av Anders Bjartnes står på trykk i VG 23. april 2013. Bjartnes følger opp argumentasjonen i sin bok om det grønne skiftet i 2015, og Zero-leder Marius Holm følger opp med en rekke kronikker og uttalelser i intervjuer. Poenget deres er at norsk olje og gass på et tidspunkt likevel vil bli ulønnsom. Det er et uansvarlig spill med våre felles midler å utvinne nye felt der produksjonen vil være kostnadskrevenende. Norsk økonomi er blitt for oljeavhengig, og det er på tide å få flere ben å stå på.

Tidligere Høyre-statsråd og nå Civita-leder Kristin Clemet er blant dem som mener oljeavhengighet er et problem for fremtidig velferd:

«Vi har hatt flaks og gode ledere, vært dyktige og produktive. Men nå bruker vi penger på tiltak som gir utgifter i fremtiden, i stedet for inntekter(...) Vi kan bruke skatter og avgifter, forskning og investeringer for å bidra til det grønne skiftet som likevel må komme. Men det betyr at vi må redusere vår egen oljeavhengighet (Clemet, 2013).»

Kristin Clemet, leder tankesmien Civita, i Aftenposten 19. des. 2013

Rasmus Hansson fra Miljøpartiet De Grønne er knallhard i kritikken av regjeringens oljepolitikk, som han mener er som gambling å regne. I kronikken *Spillegale Søviknes* i Dagbladet 1. mars 2017, skriver Hansson:

«En av grunnene til at Statoil sliter er at etterspørselen etter olje går ned. Over hele verden finnes det land som faktisk mener alvor med «det grønne skiftet». Endringene i bruk av energi går raskere enn mange hadde trodd, og fornybar energi vokser i rekordfart. Verden er i ferd med å endre seg radikalt. Men det er noe som ikke har endret seg: Statoils kullsviertro på en fossil framtid (Rasmus Hansson, 2017).»

I september 2016 utformer Studentersamfunnet ved NTNU et protestskriv der de slår fast at Stortinget er i utakt med landets studenter. Dette er interessant fordi NTNU er en av de viktigste utdanningsinstitusjonene for ingeniører og teknologer til både petroleumsindustrien og fornybarindustrien. Studentene krever utfasing av oljeboring, stans i subsidier av oljeleting og stans i planer for utvikling av olje- og gassfelt i Lofoten, Vesterålen og Senja.

«Nei, norsk petroleumsproduksjon er ikke miljøvennlig. Olje- og gassfelt som allerede er i drift, inneholder alene for mye utslipp til å overholde Parisavtalen - selv om all kullproduksjon skulle stanse over natta (...) Vi er lei av Stortingets ønske om å få i både pose og sekk. For oss er det vanskelig skjønne hvordan «det grønne skiftet» skal komme, uten at dette skal ha stor effekt på norsk petroleumsutvinning (Studentersamfunnet i Trondheim, 2016).»

Også LOs største forbund, Fagforbundet, går inn for et varig vern av Lofoten, Vesterålen og Senja:

«Det grønne skiftet kommer ikke av seg selv. Det fremstår som feil å satse på storskala nyutbygginger innen olje og gass, når vi er blitt enige om å foreta et grønt skifte (Haugan, 2016b).»

Mette Nord, leder Fagforbundet, i VG 17. okt. 2016

I Norge sammenfaller oppblomstringen av begrepet det grønne skiftet med oljekrisen. I 2014 stuper oljeprisene, og mange oljeingeniører blir ledige. Oljekrisen blir tatt til inntekt for det grønne skiftet, som i større og større grad oppleves som noe uunngåelig, noe markedet styrer, noe som vedrører norske arbeidsplasser og noe som må håndteres som en schumpetersk bølge i markedet – en slags kreativ destruksjon som norske

politikere må få øynene opp for.

Det blir derfor mulig å fortsette diskusjonen om grep i arbeidslivet og i økonomien. Det grønne skiftet handler om klima, men like mye om hva klimaendringene gjør med det globale markedet. Etterspørselen etter norsk olje kommer simpelthen til å dale, uansett hva nordmenn skulle mene om det.

«Men la meg samtidig slå fast: Den som skal slukke lyset på norske plattformer er ikke født ennå.»

I diskursen finnes også dem som mener Norge fortsatt må ha en sterk olje- og gassindustri. Sitatet over er brukt en rekke ganger, både av Statsminister Erna Solberg (Linderud, 2016), olje- og energiminister Tord Lien (Linderud, 2016) og nærings- og fiskeriminister Monica Mæland (2016a). Norsk velferd avhenger av det, norsk olje produseres på den reneste måten, og andre nasjoner med større utslipp i produksjonen vil eksportere olje uansett, slik at klimaregnskapet blir rødere uten norsk olje og gass. Uten norsk gass, vil Europa fyre på kull. Stans eller brems i norsk olje- og gassproduksjon er derfor et tiltak som ikke vil fungere etter hensikten:

«Lavere utvinningsgrad er ikke bare et av de dyreste klimatiltakene som kan gjennomføres, men også et av de dårligste (...) Vi kommer aldri til å realisere det globale lavutslippssamfunn ved at enkeltland frivillig lar noen av sine fossile ressurser bli liggende i bakken. Til det finnes det for mange fossile reserver i verden (Astrup, 2014).»

Nikolai Astrup, miljøpolitisk talsmann H, i Dagens Næringsliv 16. aug. 2017

«Produksjonsstans endrer ikke forbruket av olje og gass. Olje- og gassnæringen er den viktigste teknologidriveren i Norge (...) Bortfall av denne næringen vil gå på bekostning av utvikling av teknologier som vil komme det grønne skiftet til gode (Schjøtt-Pedersen, 2016).»

Karl Eirik Schjøtt-Pedersen, adm. dir. Norsk olje og gass, i Aftenposten 29. nov. 2016

Et alternativ er derfor å bygge opp fornybar-industrien parallelt med at petroleumsindustrien får vokse. Det er denne industrien som gir inntekter, som igjen

kan avsettes til klimaformål. Oljen har ikke bare bygd velferdsstaten, den har gitt oss unik tilgang på den viktigste råvaren i det globale, grønne skiftet: kapital.

«Norge skal fortsatt ha en sterk olje- og gassindustri. Det er bra for norsk velferd og norske arbeidsplasser, og skaper rom for investeringer i klima (...)Førrige uke åpnet jeg Statoils nye Gudrunfelt den ene dagen, og det nye lokalsykehuset for Vesterålen i Stokmarknes den neste. Det er et godt bilde på velferden vi har bygget opp, og hvilke muligheter inntektene gir til å investere i et grønt skifte (Solberg, 2014a).»

Erna Solberg (H), Statsminister, i Dagens Næringsliv 30. aug 2014

Norge er i en spesiell posisjon, og bør utnytte denne:

«Norge er oljelandet som bruker oljepenger på klimatiltak og er en pådriver for en internasjonal klimaavtale. Vi bør fremover bruke kreftene til å diskutere hvordan oljeinntektene kan benyttes til å gi Norge et grønt forsprang. Debatten om å la oljen ligge er et sidespor (Sundtoft & Lien, 2014).»

Tine Sundtoft (H), klima- og miljøvernminister og Tord Lien (Frp), olje- og energiminister
i VG 26. aug. 2014

Uten den norske olje- og gassindustrien – hva skal vi leve av da? Hvordan kan vi da finansiere klimatiltak? Den norske olje- og gassindustrien trenger forutsigbare rammer, men kan fortsette med strenge krav. Landstrøm til sokkelen, energieffektivisering og andre tiltak i selve produksjonen i Nordsjøen er veien å gå. Dette er også teknologiutvikling på veien mot lavutslippssamfunnet. En mer klimavennlig fossil energiproduksjon er mulig. Det er mulig å åpne nye felt, også i sårbare områder dersom en gjør grundige avveininger basert på vitenskapelige fakta om fordeler og konsekvenser. VG går med disse argumentene inn for konsekvensutredning i Lofoten, Vesterålen og Senja i en lederartikkel 21. oktober 2016:

«En konsekvensutredning må si noe om hvorvidt det er mulig å hente opp fossilressursene her på en bedre og mer miljøvennlig måte enn Norges konkurrenter. Om det er saken, og det samtidig viser seg at lokale miljø- og naturhensyn kan ivaretas, ser vi ingen grunn til å overlate dette til russerne eller saudierne (2016).»

Stabile leveranser av energi, som gass til Europa, er også viktig sikkerhetspolitikk. Det sikkerhetspolitiske argumentet dukker opp etter at Russland struper gasstilførselen til Ukraina i 2015. Den økomoderne diskursen rommer også en rekke synspunkter om Statoil: hvordan skal selskapet subsidieres, hvor mye av utbyttet skal tilbake til fellesskapet, og kan oljeselskapet bli det neste, store fornybar-selskapet?

«Det er mye viktigere for en global klimaløsning at store petroleumsselskaper også satser på fornybar energi og utslippsreduksjon, enn at noen tusen nordmenn, nederlendere og amerikanere kjører elbiler eller sykler til jobben (2015)».

Tom Nysted, adm. dir. i Agder Energi, i Dagens Næringsliv 16. okt. 2015

I forbindelse med NHOs årskonferanse i januar 2017, blir flere ledere spurt om sitt bidrag til det grønne skiftet i artikkelen *NHO vil vaske olje-Norge grønt* (Hoemsnes, 2017). Administrerende direktør i Folketrygdfondet Olaug Svarva, melder at Folketrygdfondet vil fortsette å investere i oljeselskaper, i tro på at selskapene vil ta det grønne skiftet opp i sine strategier. Hun avviser at fondet skal vektes ned i oljesektoren. Konsernsjef i Aker Øyvind Eriksen, mener olje og gass vil være en sentral virksomhet for selskapet i mange år fremover, og vil bidra til det grønne skiftet innenfor de rammene. Mens konsernsjef Christian Rynning-Tønnesen i Statkraft mener han med tyngde kan si han bidrar til det grønne skiftet gjennom oppgradering av vannkraftanlegg, oppstart av biodiesel-virksomhet og byggingen av Europas største vindmøllepark. Olje- og energiminister Terje Søviknes mener vi er avhengig av olje og gass i generasjoner fremover:

«Jeg vil ha en mer rasjonell og faktabasert debatt. Nå har det vært altfor mye tull. Klimafokuset som blir helt feil brukt inn mot olje og gass, man skal liksom bare stoppe opp og la ting ligge i bakken. Vi skal ikke utvinne og bare satse på det nye, og det store skiftet og alt dette her. Som ingen klarer å peke på hva er (Eriksen, Hoemsnes, Langved, Skard & Aartun, 2017).»

Terje Sjøviknes (Frp), olje- og energiminister, i Dagens Næringsliv 05. jan 2017

Statoil-sjef Eldar Sætre støtter Sjøviknes i samme artikkel:

«Det er av og til litt for lettvinde argumenter. Hvis vi slutter å produsere olje- og gass i Norge, påvirker ikke det etterspørselen etter olje og gass, den vil bare bli produsert andre steder med høyere utslipp, kostnader og risiko en det vi kan produsere fra norsk sokkel (2017).»

I mars 2017 kan oljeminister Terje Sjøviknes etter spørsmål fra en annen Frp-er, Roy Steffensen fra Rogaland, fortelle Stortinget at det trengs 200.000 vindmøller for å erstatte norsk olje- og gassproduksjon (Suvatne, 2017). Det er håpløst å frikoble Norge fra oljeindustrien, og det grønne skiftet er et moteord.

Grønn vekst, grønn konkurransekraft og den nye klimaøkonomien

Den økomoderne diskursen om det grønne skiftet har vekst som et grunnpremiss. Her møter vi begreper som *grønn vekst* og *grønn konkurransekraft*. Disse begrepene er hyppig brukt, fra venstre til høyre i politikken. Næringslivsledere, forbundsledere, og privatpersoner bidrar til diskursen. Det grønne skiftet er på alle mulige måter et skifte til noe mye bedre, det er en fantastisk forretningsmulighet! I det som nå skjer, har begynt å skje eller skal skje, ligger et vell av muligheter, bare vi er smarte nok til å gripe dem. Grønne penger gir grønn vekst, det grønne skiftet kan være det nye norske industrieventyret.

«Grønn vekst vil gi oss et velstående, teknologidrevet kunnskapssamfunn i pakt med naturen, som det er godt å leve i (2015).»

Rebekka Borsch (V), i Aftenposten 6. april 2015

«Vi må ta markedet i bruk i miljøets tjeneste, og sørge for at det lønner seg å velge grønt uten at det går på bekostning av komfort (Helleland & Astrup, 2015).»

Linda Hofstad Helleland (H) og Nikolai Astrup (H), i Bergens Tidende 22. mai 2015

«Vi mener det ikke er noen konflikt mellom god lønnsomhet og en aktiv policy på klima og bærekraft. Analyser fra CDP og statistikk fra ca. 5000 selskaper verden over viser tvert imot at det er en positiv sammenheng mellom selskapers lønnsomhet og hvor gode de er på klimaledelse (Reitan, 2015).»

Ole Robert Reitan, adm. dir. Rema 1000, i Aftenposten 15. okt. 2015

«Men vi vil sterkt argumentere mot forestillingen om at ansvarlighet og lønnsomhet er i et motsetningsforhold. Det er de ikke! Tvert imot så kan en heller, som Harvard-professor Michael Porter, argumentere for at det grønne skiftet er vår tids største forretningsmulighet og bør gripes med begge hender (2016).»

Arild Aspelund, professor NTNU og Nicolai S. Løvdal, dr. Future-Frogs,
i Dagens Næringsliv 7. mai 2016

Venstre-leder Trine Schei Grandes landsmøtetale i 2015 forklarer hvordan Venstre har snudd i spørsmålet om vekst og miljøvern:

«Kjære landsmøte. Tygg litt på disse to ordene: Grønn vekst. Det er ikke så lenge siden mange – også vi i Venstre – mente at dette var en umulig kombinasjon. Vekst og miljø var motsatsene til hverandre. Den eneste muligheten for å løse miljø- og klimautfordringene var å stoppe veksten. Vi har hatt mange kreative teorier: Likevektsamfunnet. Nullvektsamfunnet (...) Felles for alle teoriene var at det var godt ment, definerte problemet riktig, men løsningen om anti-vekst var feil. Grønn vekst er løsningen. Den er den eneste farbare vei (...) Grønn vekst er mulighetenes ideologi (T. S. Grande, 2015).»

I perioden som er studert, fra 2013-2017, er rapportene fra The Global Commission on The Economy and Climate⁵ sentrale. Kommisjonen består av tidligere regjeringsledere, deriblant Jens Stoltenberg, og næringslivsledere fra sju land: Colombia, Etiopia, Indonesia, Sør-Korea, Sverige, Storbritannia og Norge. Oppdraget er å undersøke hvordan nasjoner kan sikre økonomisk vekst samtidig som de håndterer problemene forårsaket av klimautslipp. Funn kommuniseres til det internasjonale samfunnet gjennom rapportene «The New Climate Economy» I september 2014 kom rapporten *Better Growth, Better Climate* (2014), i juli 2015 kom rapporten *Seizing the Global Opportunity: Partnerships for Better Growth and a Better Climate* (2015), og i oktober 2016-rapporten *The Sustainable Infrastructure Imperative: Financing for Better Growth and Development* (2016).

I den økomoderne diskursen henviser mange aktører til rapporten, som blir et slags vitnesbyrd om at den grønne veksten er legitim og fornuftig. Det finnes ikke noe skille mellom vekst og klima. Det handler om å vokse riktig. Det grønne skiftet er den nye klimaøkonomien.

Sentralt står også regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft, oppnevnt 16. juni 2015. Ekspertutvalget består av to personer: Connie Hedegaard, som slik det beskrives på utvalgets nettsider: «ledet klimaarbeidet i EU i en tid hvor rammene for det grønne skiftet i Europa ble lagt», og Idar Kreutzer, administrerende direktør i Finans Norge. Ekspertutvalget definerer blant annet transportnæringen, den digitale hverdagen og mulighetene havet gir for grønne vekstnæringer som satsingsområder for Norge. Ekspertutvalget leverer sin rapport 28. oktober 2016. Rapporten tar utgangspunkt i at Norge, som i dag har høye klimagassutslipp og en oljedominert økonomi, skal kutte klimagassutslipp med opp mot 40 prosent innen 2030 og bli et lavutslippssamfunn i 2050 (2016). Den vurderer hvordan Norge kan få til det grønne skiftet, definert slik: omstilles til et lavutslippssamfunn med høy verdiskaping og sysselsetting. I arbeidet

---

⁵ Den kjente, britiske økonomen Lord Nicholas Stern er formann i kommisjonens Economic Advisory Panel (EAP). Stern leverte i 2006 en rapport til den britiske statsministeren Gordon Brown hvor global oppvarming er målt i penger. Sterns rapport hevder det bare ville koste 1 prosent av verdens samlede bruttonasjonalprodukt fram til år 2050 å bremse utslippene av klimagasser. Rapporten er omstridt.

leverer ulike næringsmiljøer elleve veikart til lavutslippsamfunnet med tilhørende ønskelister, treffende beskrevet av Kjell Alstadheim i Dagens Næringsliv 29. oktober i kommentaren *Grønn konk* med ingressen:

«Rekk opp hånden de som trenger penger til noe klimagreier (2016).»

Næringslivet fikser, staten legger til rette

I den økomoderne diskursen er det ingen motsetninger mellom vekst og klima, men det er uenighet om virkemidler og praktisk politikk.

Felles i diskursen er at det grønne skiftet er noe som skjer i næringslivet. Dette gjentas fra både høyresiden, venstresiden og sentrum. Refrenget blir sunget av ulike aktører som Erik Solheim (tidligere SV-leder, medlem OECDs utviklingskomité, nåværende sjef for FNs miljøprogram) Kristin Skogen Lund, administrerende direktør i NHO, og klima- og miljøvernminister Tine Sundtoft (H) for å nevne noen. Marte Gerhardsen fra sentrum-venstres tankesmie Agenda, er særlig opptatt av næringslivets muligheter for å gjennomføre det grønne skiftet.

«Vi erfarer at næringslivet er klar til å ta oppgaven så lenge de ser hvordan de kan bidra. Da må ikke debatten om det grønne skiftet fremmedgjøres ved å bare handle om hvordan bilavgiftene innrettes (Madsen & Gerhardsen, 2017).»

Vibeke Hammer Madsen, adm. dir. Virke og Marte Gerhardsen,
leder Tankesmien Agenda, i Dagbladet 9. jan. 2017

Næringslivet er, som VGs leder hevder 5. januar 2017, løsningen (2017). I denne kommentaren støtter VG NHOs strategi om å sikre norske arbeidsplasser gjennom det grønne skiftet, en strategi presentert på konferansen «Made in Norway» i januar 2017. VGs leder har sans for strategien og kaller den «jordnær».

Det er samtidig et premiss at staten må legge forutsigbare rammer. I hvilken grad og på hvilken måte er til diskusjon. Kommentator i Dagbladet Aksel Braanen Sterri tar til orde for en aktiv stat i kommentaren *Staten må på banen*. Vi når ikke det grønne skiftet

dersom vi holder fast ved myten at staten må være næringsnøytral:

«Det er grunnleggende lærdom i økonomifaget at forskning og utvikling vil underfinansieres i et fritt marked. Og industrier med store skadevirkninger for miljøet, dyr og mennesker, vil produsere mer enn det som er lønnsomt for samfunnet. Politikerne må slutte å late som om de ikke har nok informasjon til å ta en mer aktiv rolle i økonomien (2017).»

Staten bør stille miljøkrav til ferger, til tungtransporten, til oljeindustrien, til energisparingstiltak i offentlige bygg, sette av penger i miljøteknologifondet, eller til og med utvide statlig eierskap.

Oslo kommunes oppkjøp av kraftselskapet Hafslund for 20 milliarder kroner omtales blant annet som bra for det grønne skiftet av byrådsleder Raymond Johansen:

«Med denne avtalen sikrer vi offentlig eierskap til arvesølvet i kraftsektoren, stabile inntekter framover og får en strategisk partner som vil bidra til det grønne skiftet i Oslo (Finsveen, 2017).»

Raymond Johansen, byrådsleder Oslo (Ap), i Dagbladet 27. april 2017

Forkjempere rundt forskningsmiljøet ved Christian Michelsens Institutt (CMI), et teknologisk forskningsinstitutt med fokus på næringsrettet forskning og innovasjon, jobber for et nytt, grønt statlig lokomotiv. Greenstat blir etablert i Bergen i 2015 med uttalt mål å «bidra til at det grønne skiftet fylles med konkret innhold og skal være en pådriver for at Norge blir verdens første fossilfrie nasjon». ⁶

Selskapet blir etablert ved hjelp av investorer som CMI, Universitetet i Bergen og lokal næringslivstopp og velgjører Trond Mohn.

Ekspertutvalget for grønn konkurransekraft anbefaler at staten bidrar med «målrettet risikoavlastning i en tidsbegrenset periode (Alstadheim, 2016).»

---

⁶ <http://greenstat.no/visjon/>

Hva Statkraft skal bety for det grønne skiftet og hvordan, er en del av denne diskusjonen. Noen ønsker privatisering av selskapet, mens andre mener det er en dårlig idé for det grønne skiftet.

«Dersom målet er at Statkraft i enda større grad skal bidra til det grønne skiftet i Norge eller bærekraftig utvikling i utlandet, er det statlige eierskap et meget effektivt verktøy i hendene på politikerne (Gabrielsen & Andersen, 2016).»

Hans-Christian Gabrielsen, nestleder LO og Jan Olav Andersen, leder EI- og it-forbundet,
i Dagens Næringsliv 1. sep. 2016

Oljefondet kan brukes som et redskap for å støtte utvikling av miljøteknologi både hjemme og i utviklingsland. Målrettet plassering av statlige midler i næringslivet kan bidra til det grønne skiftet.

I 2015 går arbeidslivets store aktører, NHO og LO sammen om en lavutslippskonferanse. Her stiller de krav om at staten skal øke de årlige bevilgningene til teknologiutvikling og stimulering av klimavennlige løsninger med ikke mindre enn 11 milliarder kroner frem til 2030, for å sette fart i det grønne skiftet. Tilsammen ønsker partene økte bevilgninger på mellom 80 og 100 milliarder kroner de neste 15 årene. «Summene kan virke store, men dette er kostnader som samtidig kan bli investeringer i framtidig næringsliv», understreker NHO-direktør Kristin Skogen Lund på konferansen (Heyerdahl, 2015).

Oftest handler diskusjonene ikke om konkrete kroner og øre, men om å legge til rette på et overordnet nivå. Myndighetene skal «spille på lag med» næringslivet: legge til rette for at arbeidsledige oljeingeniører på Vestlandet kan komme over i fornybare, grønne jobber, eller legge til rette for innovasjon, teknologi og gründere. Gründere bør få oppstartkapital. Det er også mange eksempler på gode, konkrete prosjekter som i det grønne skiftes ånd bør få pengestøtte til å realiseres. Hydrogenprosjektet i Tyssedal er ett eksempel. Når det londonbaserte selskapet Tizir i Tyssedal planlegger en omlegging av produksjonsprosessen, slik at det vil komme vanndamp og ikke CO₂ ut av fabrikkpipene, bør det offentlige åpne lommeboken:

«Det grønne skiftet i Norge kommer ikke som resultat av kjøp av klimakvoter i utlandet eller gjennom treplanting. Omstillingen kan bare skje ved målrettet støtte til klimavennlige løsninger. Det er vidunderlig å høre industriledere, som direktøren ved Tizir i Tyssedal, snakke om nullutslippsløsninger for fremtiden (Andersson, 2016).»

Heikki Holmås (SV), Stortingets energi- og miljøkomité, i Bergens Tidende 12. mai 2016

En politikk det er stort gehør for i diskusjonene er at det offentlige kan stille krav til næringslivet gjennom anbudsordningen.

Grønt skatteskiift

Høsten 2016 skal så å si all debatt om det grønne skiftet dreie seg om det grønne skiftet i statsbudsjettet, nærmere bestemt det grønne skatteskiiftet. Det grønne skatteskiiftet er de økonomiske grepene regjeringen gjør i forslaget til statsbudsjett for 2017, som er ment å fremme det grønne skiftet. Dette dreier seg om avgifter og skatter som skal virke slik at CO₂-utslipp skal gå ned. I debatten snakker man om å «levere på klima» og å «levere på det grønne skiftet».

Høsten 2015 har regjeringspartiene blitt enige om hva et grønt skatteskiift skal innebære: «Et slikt skift skal innebære en økning av avgifter på utslipp av CO₂ motsvart av en sektorvis reduksjon av andre skatter og avgifter.» Støttepartiene Venstre og KrF er ikke fornøyde med klimaprofilen i forhandlingene året etter. Denne budsjettdebatten fører med seg en lang, lang rekke artikler om den grønne profilen i statsbudsjettet, og saker om det grønne skiftet som *Tviler på trusler – Politisk nervekamp om grønne avgifter – Tror Venstre-Trine feiger ut til slutt* (Frank Ertesvåg & Johnsen, 2016), *I høst kan det bli krise* (Fischer, 2016), *Slik styrer man ikke et land. Regjeringen slaktes av alle* (Molnes et al., 2016), og *Grønne kompromisser reddet budsjettet i 12. time* (Østrem, Winther & Bentzrød, 2016).

I budsjettenigheten blir det beregnede potensialet for klimakutt i 2017 på 662.500 tonn CO₂-ekvivalenter.

Den globale dimensjonen

I den økomoderne diskursen er det de økonomiske termene og markedsmekanismer som råder. Diskusjonene dreier seg imidlertid mest om hva som skal gjøres i Norge. Dette er trolig en bevegelse fra tidligere diskusjoner om global oppvarming. Nå mener et flertall at vi må «gjøre noe her hjemme.»

Et lite antall aktører holder fast på kvotesystemet som den mest effektive måten for å oppnå resultater, deriblant tidligere statsminister Jens Stoltenberg. Det er gjennom klimatiltak utenlands Norge bidrar til de største utslippskuttene.

«Nye karbonmarkeder etableres nå over hele kloden. Samtidig avvikler flere land sine fossile subsidier. Dette er vårt beste håp om et grønt skifte internasjonalt (2014).»

Jens Stoltenberg, partileder Ap, i Dagens Næringsliv 24. mai 2014

Erling Kravik skylder på miljøbevegelsen for å ha forkastet kvotehandel, og for å ha gjort temaet vanskelig å snakke om, til tross for at det er det beste grepet vi kan gjøre for å få ned globale utslipp:

«Kan det være at oppmerksomheten de vier til «det grønne skiftet», gir norsk miljøbevegelse større politisk innflytelse og makt enn om økonomenes «kjedeligere» begreper som kostnadseffektivitet lå til grunn (2015)?»

Erling Kravik, samfunnsøkonom, i Aftenposten 25. mars 2015

I diskursene om det grønne skiftet er det imidlertid i mitt datamateriale flere kritikere av kvotehandel enn tilhengere. Global kvotehandel blir klassifisert som avlat eller som passiviserende for å ta grep i Norge.

Likevel, selv om det gjerne ikke presiseres med mange vendinger, kan det globale perspektivet mange ganger brukes som en beveggrunn for å gjøre noe i Norge. Det handler om global rettferdighet; at klimakrisen vil ramme andre, slik at Norge som

ansvarlig nasjon må se sitt ansvar. Eller at det er rettferdig å bygge ut fornybar energi, slik at alle land og folk får rik tilgang på energi, slik vi i Norge har. Av noen understrekes det globale for å påpeke behovet for internasjonale samarbeid. Da heter det gjerne «det globale grønne skiftet».

Det globale er uansett til stede som en paraply over den økomoderne logikken, hvor noe skjer ute i verden som må håndteres lokalt og nasjonalt.

2015 er på mange måter et merkeår i Europa, med sammenfall av flere vanskelige saker. Europaminister Helgesen hevder vi derfor må ha konkurransekraft og kaller det *Business – men ikke business as usual*. Uten bærekraftig vekst i Norge og Europa, vil vi ikke klare å håndtere alle krisene: finanskrisen, klimakrisen, Ukraina-krisen og flyktningkrisen.

«Uten bærekraftig vekst vil ikke Europa ha sterke nok virkemidler utenriks- og sikkerhetspolitikken. Og uten bærekraftig vekst vil vi ikke lykkes i det grønne skiftet (2015a).»

Vidar Helgesen, EØS og EU-minister, VG 03. nov. 2015

4.2.2 Den økomoderne diskursen i regjeringen

Det grønne skiftet som begrep blir brukt i stort omfang av statsråder, statssekretærer og departementenes informasjonsmedarbeidere i studieperioden. Hele 85 taler og innlegg, 34 nyhetsartikler og 23 pressemeldinger⁷ omhandler det grønne skiftet. Dette er særlig interessante tekster, fordi det her er snakk om gjennomarbeidede, spissformulerte tekster som man kan forvente formidler klare synspunkter om hva det grønne skiftet er eller bør være.

---

⁷ Dette gjelder tekster publisert på regjeringen.no. Jeg kan ikke utelukke at det finnes både taler og andre tekster som ikke er lagt ut av departementenes informasjonsmedarbeidere.

I studieperioden 2013-2017 har Norge en borgerlig regjering sammensatt av Høyre og Fremskrittspartiet. Statsråder og ministre som uttaler seg om det grønne skiftet er i all hovedsak fra Høyre. Sentrale talere er statsminister Erna Solberg, klima- og miljøvernminister Tine Sundtoft, EØS- og EU-minister og senere klima- og miljøvernminister Vidar Helgesen, næringsminister Monica Mæland og fiskeriminister, senere EØS- og EU-minister Elisabeth Aspaker, samtlige fra Høyre.

Materialet fra regjeringen bekrefter den økomoderne diskursens hegemoni. I sin første tale om temaet, snakker statsminister Erna Solberg til deltakerne på Zero-konferansen *Det grønne skiftet er i gang* 5. november 2013. Talen kobler skiftet til arbeidsplasser og teknologi:

«Det grønne skiftet kan gi oss mange grønne arbeidsplasser. Da må vi ha en bred satsing på teknologi, fordi vi ikke nå vet hvor de største mulighetene ligger (2013).»

Solberg fremhever at vi står overfor en kompleks, global utfordring: Vi trenger mer energi for å løfte flere ut av fattigdom, samtidig som vi skal redusere klimautslippene. Internasjonale avtaler, global pris på CO₂ og regnskogsatsing er viktige redskaper. Ny teknologi, mer transport på bane og båt, enøktiltak i husholdningene og ny teknologi er andre. Solberg varsler at regjeringen vil sette ned en skattekommisjon for å se hvordan skatter og avgifter kan vris i klimavennlig retning. Statsministeren fremhever at norsk olje- og gassproduksjon er mer miljøvennlig enn annen.

«Ved å styrke petroleumsforskningen vil regjeringen også bidra til at utvinning av norsk olje og gass må skje på mest mulig miljøvennlig måte.»

Talen er på mange måter illustrerende for hva som kommer til å være kjernefortellingen i regjeringspartiet Høyres grønne skifte.

Klima + vekst = sant

Klima- og miljøvernminister Tine Sundtoft tar raskt eierskap til det grønne skiftet, som hun kobler til grønn vekst og grønn konkurransekraft. Sundtoft initierer en rekke frokostmøter med næringslivet, forsknings- og finansmiljøer for å få innspill til satsingen på grønn vekst og miljøteknologi. Målet er å få innspill til grønn vekst i overgangen til lavutslippssamfunnet, og å finne en balanse mellom nasjonale interesser (vekst og omstilling i økonomien) og internasjonale forpliktelser (reduksjon av klimagasser).

«Grønn vekst kan bli det vekstområdet som skaffer vår økonomi flere ben å stå på, samtidig som vi gjør vår del av den globale jobben for å få til det grønne skiftet (2014a).»

Regjeringens oppgave er å legge til rette for teknologiutvikling og grønn vekst. Smarte og grønne reguleringer vil stimulere folk til å ta de rette valgene. En effektiv klimapolitikk innebærer å gi norske bedrifter forutsigbare og konkurransedyktige rammevilkår. Regjeringen kan akselerere det grønne skiftet, få fart på det, sette det i gang ved å gi de rette vilkårene.

«Vi må ha smart vekst. Vi må ha grønn vekst. Og det grønne skiftet gjør det mer akutt enn noen gang (2015b).»

Vekst er ikke bare et taust, men et *uttalt* premiss fra Høyre-statsrådene. 16.9.2014 presenteres den første rapporten fra New Climate Economy under overskriften *Klima + vekst = sant* slik:

«Det er ingen motsetning mellom klimahensyn og økonomisk vekst. Det viser en ny internasjonal rapport som ble lagt fram tirsdag. Rapporten The New Climate Economy viser hvordan teknologisk innovasjon og investeringer i effektive lavutslippsløsninger kan skape nye muligheter for bedre vekst, flere arbeidsplasser, økt selskapsfortjeneste og økonomisk utvikling. Hovedkonklusjonen i rapporten er at motsetningene mellom vekst og klimahandling i de fleste tilfeller er oppkonstruert (Klima- og miljødepartementet, 2014).»

Statsminister Erna Solberg holder tale om den nye klimaøkonomien ved lanseringen av rapporten. Her forteller Solberg at hun blir omstillingsoptimist av å lese rapporten. Den nye klimaøkonomien er en mulighet, og vinnerne i framtiden er dem som så det grønne skiftet komme, og som handlet klokt gjennom innovasjon og omstilling. Markedet skal bruke i miljøets tjeneste, gode ideer skal omsettes i lønnsomme bedrifter. Stikkord er rammebetingelser, grønne skatter, innovasjon og teknologiutvikling. Forestillingen om at det grønne skiftet først og fremst er en økonomisk utfordring forsterkes. Det vi må gjøre for å skape ny og varig vekst, er også i stor grad det samme som vi må gjøre for å løse klimaproblemet. Klima og vekst går hånd i hånd.

«Klimaspørsmålet må ikke ses som en byrde som begrenser mulighetene for verdiskapning, men snarere en mulighet for utvikling og vekst. (...) Tiden er inne for å tenke langsiktig om klimaøkonomien. Vi trenger et grønt skifte (2014b).»

Rapporten fra New Climate Economy har et salgbart budskap:

«2015 is a year of unprecedented opportunity (...) Momentum is already building – technological innovation, new economic trends and political commitments are all coming together – towards a low-carbon future. Together, a prosperous and sustainable future is within our reach. (Global Commission on Climate Change and the Economy, 2014).»

New Climate Economy fortsetter å være en referanse i taler og innlegg. Rapporten er en glad-nyhet, og viser vei. Rapporten peker på tre avgjørende drivkrefter for endring: effektiv ressursbruk, investeringer i infrastruktur og stimulering av innovasjon.

Den andre rapporten kommer i juli 2015. Den peker ut ti globale klimainitiativ som vil sikre mer rettferdig fordeling og mer bærekraftig økonomisk vekst.

«Vi må bort fra myten om at klimautfordringen begrenser mulighetene for verdiskapning, og fastslå en gang for alle at kampen mot klimaendringer også er en kamp for utvikling og vekst (Klima- og miljødepartementet, 2015a).»

Statsminister Erna Solberg (H), i regjeringen.no 07.juli 2015

Myndighetenes rolle er å hjelpe markedet å løse klimaproblemet:

«We have more faith in the role of businesses and markets as drivers of change, than in extensive regulation and government intervention. In our view, the main role of the Government in the green transition is to ensure a predictable framework and a level playing field for innovation, industry and enterprise (2015).»

Statsminister Erna Solberg, tale på konferanse om bærekraftig vekst, London 14. okt 2015

I sitt møte med internasjonale kolleger og næringslivsaktører, fremhever Solberg norske satsinger for å lykkes med det grønne skiftet: grønne skatter, elbilmarkedet, satsing på innovasjon, fornybar energi, karbonfangst- og lagring og grønn transport. De viktigste politiske instrumentene i norsk klimapolitikk, er ifølge statsministeren grønne skatter og deltakelse i EUs kvotehandelssystem.

Vekstpoenget kan ikke sies tydeligere enn statsminister Erna Solberg gjør det i en tale ved åpningen av Høgskulen på Vestlandet:

«Men det grønne skiftet kan ikke gi en rød bunnlinje – derfor trenger vi nye ideer til nye områder slik at verdier kan skapes (2017).»

Studentene må bli innovative, attraktive og produktive arbeidstakere, som kan være med på å forme samfunnet. Gevinsten vil være stor hvis vi lykkes.

Norge kan bli verdensledende i det nye industrieventyret

I taler fremhever ulike representanter for regjeringen stadig hvordan det grønne skiftet er en omstilling vi kan være gode på i Norge. Norge kan bli verdensledende i grønn vekst. Hvis vi investerer i grønne løsninger i dag, kan vi ta ledelsen i det grønne skiftet i fremtiden. Vi kan dilte etter, eller være på lag med fremtiden. Vinnerne blir de som er tidlig ute. Eksemplene er mange:

«Dette vil gi større muligheter for norske bedrifter som kan levere nye løsninger inn i det grønne skiftet, både i Norge, i EU og globalt. Regjeringens ambisjon er nettopp at Norge skal lede an i det grønne skiftet i Europa (2015a).»

Tine Sundtoft (H), Klima- og miljøvernminister, Ungdommens

Europa-konferanse 31. okt. 2015

«Teknologisk innovasjon og investeringer i lavutslippsløsninger kan skape nye muligheter for vekst, flere arbeidsplasser og økonomisk utvikling. Grønn omstilling kan med andre ord være god butikk. Og Norge kan, med sine naturressurser og avanserte teknologi lede an (2016).»

Monica Mæland (H), Nærings- og fiskeriminister, Energibransjens Young

Professionals Conference 29. april 2016

«Vår ambisjon må være at på samme måte som Norge er en vinnernasjon i vannkraft, skipsfart og olje og gass, skal vi bli en vinnernasjon i lavutslippssamfunnet. Da kreves en aktiv politikk for grønn konkurransekraft (2016).»

Vidar Helgesen (H), Klima- og miljøvernminister, i VG 9. aug. 2016

Det er mange næringer som pekes ut som potensielle vinnere, gjerne den næringen som inviterer statsrådene til besøk til konferanser eller snorklipping: Norsk skipsfart, byggsektoren, transportnæringen, skognæringen, havnæringen. Da Hydro på Karmøy åpner et pilotanlegg for energi- og klimaeffektiv aluminiumsproduksjon i februar 2016, markerer dette at det grønne skiftet er i gang. Det er drevet frem av statlige tiltak (Enøk) som legger til rette for innovasjon (ny teknologi), som igjen gir mer energieffektive produksjonsprosesser basert på ren vannkraft (det grønne skiftet).

«Hydro bygde landet for hundre år siden. Nå leder dere an i det grønne skiftet (Solberg, 2016a).»

13. september 2016 har statsminister Erna Solberg en rundtur med snorklipping til tre bedrifter som alle representerer noe Solberg tenker på som det grønne skiftet: Først til Asko, som avduker en elektrisk lastebil, så til Elkem som åpner fabrikk med

energieffektiv produksjonsprosess drevet av vannkraft på Herøya og til sist til Greves «magiske fabrikk», som produserer biogass av avfall.

Optimisme, fremtidstro og egenskaper ved norsk økonomi, organisering og kultur fremheves stadig som et konkurransefortrinn vi kan bygge det grønne overtaket med.

«Og næringslivet er for lengst i gang med det grønne skiftet! Vi er for eksempel langt fremme på fornybar teknologi og miljøvennlig industriproduksjon og skipsfart».

Lars Hiim (H), Statssekretær Nærings- og fiskeridepartementet,
Samvirkefrokost 25. okt. 2016

Teknologi og innovasjon vil ta oss videre i et eventyr som likner oljeeventyret.

«Nå står vi overfor det neste norske eventyret. Vi vet at omstillingen vil være enda mer kunnskaps- og teknologidrevet. Og vi vet at den må komme enda raskere fordi den er helt eksistensiell.»

Vidar Helgesen (H), EØS og EU-minister, tale på Lerchendalkonferansen 03. feb.2015

Det grønne skiftet fremstår som noe vi ikke kan velge, velge bort eller forsvare oss mot – det er noe vi må omfavne. Det grønne skiftet er en del av en rekke endringer som gjør at vi må tenke annerledes i arbeidslivet. Derfor er også statsminister Erna Solbergs tale til Høyres landsmøte på Gardermoen 8. april 2016 illustrerende. I talen *Mulighetslandet Norge* fremhever Høyre-lederen tre situasjoner som inntreffer samtidig: fallet i oljeprisen, som gjør at overgangen fra en ressursøkonomi til en kunnskapsøkonomi må skje fortere enn vi ønsket, en stadig eldre befolkning vi har begynt å merke på statsbudsjettet og en omstilling til et lavutslippssamfunn basert på miljømessig bærekraft. Mye vil endre seg. Tre begreper er viktige: Næringslivet og arbeidslivet må bli «grønt, smart og nyskapende».

«Grønt både av hensyn til klodens klima og for å vinne konkurransen i morgendagens markeder (2016b).»

I alt dette som skjer er innovasjon, teknologi og klok forskningspolitikk sentralt for at Norge skal vinne.

«Der ute» og «her hjemme»

I dette materialet fremstår norske grep som noe vi må ta fordi vi ikke har noe valg, og fordi vi har internasjonale forpliktelser. Vi må være med på den store verdensdugnaden der ute. Uansett kommer de globale markedene til å endre seg så mye at det vil påvirke situasjonen her hjemme.

«Klimautfordringen er global og kan bare løses globalt. Norge kan bidra på mange måter til det grønne skiftet. En av dem er å minne om at markeder med riktige priser nok må være en del av svaret (2015b).»

Siv Jensen (Frp), Finansminister, tale Norsk Landbrukssamvirkes konferanse 13. jan. 2015

Når vi slutter opp om EUs klimarammeverk, gir vi de norske bedriftene samme vilkår som EU. Dette vil gi norsk næringsliv forutsigbarhet i en periode med omstilling. Det klimavennlige samfunnet er et godt samfunn. Igjen understrekes betydningen av ikke å havne i bakleksa, i denne omstillingen som nå kommer.

Norske myndigheter går også inn i internasjonale samarbeid med overbevisning om at vekst og innovasjon er viktig i det grønne skiftet. Samarbeid om omstilling i det nordiske samarbeidet omtales på det samme positive, teknologioptimistiske viset som politikerne ellers snakker om Norge: Norden er ledende, har institusjoner som fungerer, næringsliv som leverer og kapital til å ta utfordringene på strak arm. Vi er med på samarbeidsprosjektet *Norden i omstilling* fordi «vi ønsker å utvikle felles konkurransekraft og sikre en sentral plass for Norden i det globale, grønne skiftet (Aspaker, 2016).»

Det handler om å posisjonere seg riktig:

«Kort og godt er Norden, som region, en suksesshistorie. Men vi skal ikke hvile på våre laurbær. Vi må alltid tenke langsiktig og se etter nye muligheter for grønn vekst (...) I 2017 skal vi arbeide videre med å sikre en sentral plass for Norden i det globale, grønne skiftet (2016).»

Elisabeth Aspaker (H), EØS- og EU-minister, seminar Foreningen Norden 17. nov. 2016

I materialet fra regjeringen, er det noen få ganger snakk om det grønne skiftet i en bredere forstand enn kun som klimasak. Dette er gjerne i forbindelse med internasjonale temaer, som FNs bærekraftsmål, eller i forbindelse med en internasjonal konferanse, som da biologisk mangfold er på dagsordenen under EUs uformelle ministermøte i Latvia. Denne bredere problemforståelsen kommer dryppvis og er farget av hvem som inviterer eller hva andre har satt på sakslisten. Slik blir dette en lite tydelig del av diskursen.

2. august 2015 blir FNs medlemsland enige om nye bærekraftsmål for de neste 15 årene. De inneholder fem mål med et direkte miljøfokus:

- * bekjempe klimaendringer
- * forvaltning av land og biologisk mangfold
- * forvaltning av hav og økosystemer i ferskvann
- * bærekraftig produksjon og forbruk
- * bærekraftige byer.

Enigheten mellom landene på FN-møtet i New York blir kalt «startskuddet for en global satsing som savner sidestykke» av Norges utenriksminister, Børge Brende:

«Klarer vi å nå disse målene kan vi bli den første generasjonen som utrydder ekstrem fattigdom samtidig som vi styrker det globale grønne skiftet (Utenriksdepartementet, 2015a).»

I nyhetssaken, publisert av Klima- og miljødepartementet, fremheves det at bærekraftsmålene er en stor styrke for klima- og miljøarbeidet:

«Men like viktig er det at miljø og klima er innarbeidet i og blir del av løsningen i målene om energi, økonomisk vekst, industrialisering (Klima- og miljødepartementet, 2015b).»

Norge har den grønneste oljen

Olje- og gassindustrien omtales ofte som motoren i den norske økonomien. I diskusjonene om det grønne skiftet, handler det gjerne om at olje fortsatt er viktig, selv om industrien ikke lenger kommer til å være den viktigste motoren. Selv på pressekonferanse om nye utslippsforpliktelser i en melding til Stortinget, fremheves dette poenget:

«Olje, og særlig gass, vil fortsatt være en del av Norges framtid. Men vi må ha flere bein å stå på. Det er tid for omstilling til en grønn konkurransekraft (Sundtoft, 2015c).»

Tine Sundtoft (H), Klima- og miljøvernminister, pressekonferanse 4. feb. 2015

Selv om vi skal over til et lavutslippssamfunn, vil verden bruke olje- og gass i mange tiår fremover. Derfor er det viktig å gjøre det vi kan for å redusere utslipp av virksomheten på norsk sokkel.

«Norge er oljeprodusenten som bruker oljepengene på klimatiltak og som kjemper for reguleringer som til syvende og sist skader våre økonomiske interesser. Det er et paradoks som jeg synes vi skal være stolte av (2014).»

Tine Sundtoft (H), Klima- og miljøvernminister, tale på UDs stasjonssjefsmøte 22. aug. 2014

Industrien utgjør selvsagt et dilemma for politikerne. En måte å argumentere på, er å beskrive norsk olje og gass som noe verden kommer til å trenge i mange år fremover, men som på grunn av svakere etterspørsel gradvis vil bli mindre viktig. Man overlater problemstillingen til den usynlige hånden.

Det er Høyres ståsted å opprettholde og også øke norsk produksjon av olje og gass. I en

situasjon der fossilt brennstoff skal reduseres, kan vi vektlegge andre, gode ting med den norske produksjonen. Den er renere, den er nødvendig, verden tørster etter energi, det er rettferdig å tilby energi til fattige på vei mot velstand, og det er uansett ikke lurt å strupe næringen som har gjort oss til den konkurransedyktige økonomien vi er.

«Verden vil trenge olje og gass i mange år fremover. Her er de fleste enige. Det er ikke god klimapolitikk å stenge igjen oljekranen over natten. Vi får ikke omstilling ved å være naive (Sundtoft, 2015b).»

Tine Sundtoft (H), Klima- og miljøvernminister, lansering av Bjartnes' bok 5. nov 2015.

Det vi aktivt må få til, er en smidig overgang fra å være en oljeeksportør til å bli en eksportør av fornybare løsninger, ren vannkraft og klimavennlig teknologi.

«I klimadiskusjonen er det viktig å ha to tanker i hodet på en gang. Vi skal bygge ut mer fornybar energi og vi skal fortsette med petroleumsvirksomhet, både i Nordland og Norge for øvrig (2017).

Terje Søviknes (Frp), Olje- og energiminister, tale på Nordlandskonferansen 2017

Mer energi er god sikkerhetspolitikk

Internasjonale forhold preger også norsk tenkning om det grønne skiftet. I 2015 stanser Russland gassleveranser til Ukraina. Energisikkerhet kommer på EUs agenda, og er en utfordring som ses sammen med overgangen til lavutslippssamfunnet. Energisikkerhet er også et argument i det grønne skiftet:

«I Europa ser vi at det grønne skiftet har startet. Flere land tar nå drastiske grep for å sikre sin egen energisikkerhet og for å omstille seg til et grønnere energiforbruk (2015b).»

Vidar Helgesen, EØS- og EU-minister, NHO Nordlands Europakonferanse 9. juni 2015

Igjen er tyske Energiwende et tema, men krisen i Ukraina er også et argument for dem som ønsker å øke norsk produksjon av gass: Andre er avhengige av norske leveranser.

Norge har ren energi gjennom vannkraft, og kan bli Europas grønne batteri. Vannkraften kan lagres over tid. Dette gir Norge gode muligheter for verdiskaping.

Bioøkonomi og sirkulær økonomi

Bioøkonomi får etter hvert en plass i regjeringens diskusjoner om det grønne skiftet. Her er fokus effektiv utnyttelse av naturressurser. Skogindustrien melder seg aktivt på: Det grønne skiftet handler ikke bare om å begrense økning i temperaturene på kloden (klimamålet), men også om hvordan vi skaper verdier med utgangspunkt i fornybart råstoff. Ved å bygge i tre, kan vi slå to fluer i en smekk.

Bioøkonomi er et eksempel på hvordan det grønne skiftet kan vris til noe vi er gode på: hav og fisk. I 2016 arrangerer regjeringen tre konferanser om grønn omstilling. Havets ressurser er tema for én av konferansene, og er ett av satsingsområdene for grønn omstilling. Ved lansering av regjeringens bioøkonomistrategi, er tanken fortsatt økt bruk av ressurser, og en annen farge kommer til heder og verdighet:

«Mye av det grønne skiftet er blått. Vi har enorme ubrukte ressurser i havet som kan gi grunnlag for nye jobber og verdiskaping (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016).»

Per Sandberg (Frp), fiskeriminister, i pressemelding 29. nov. 2016

Det grønne skiftet i byene

I materialet fra regjeringen.no er byene en del av det grønne skiftet. Byene skal planlegges annerledes og smart. For å få til en overgang til lavutslippssamfunnet, er byene sentrale. Dersom byene planlegges for minst mulig personbiltrafikk, vil det være et lurt grep, som ikke bare gjør noe for verdens klima, men også for luftforurensing lokalt. Grønt skifte i boligpolitikken handler om å planlegge raskt, bærekraftig og tett. Men det handler også om å planlegge for de mulige resultatene av klimaendringer, som flom og skred.

Godt klimatilpassningsarbeid er også god byutvikling. Grønn byutvikling i Norge vil bidra

til å nå globale klimamål. Men også byene er en del av en konkurranse - de må være konkurransedyktige.

«Grønn byutvikling er en forutsetning for å nå målene i Paris-avtalen og samtidig utvikle byer som er konkurransedyktige og gode å leve i (Klima- og miljødepartementet, 2016).»

Vidar Helgesen (H), Klima- og miljøvernminister, dialogforum om byutvikling, klima og miljø, 08. nov. 2016

Fremtidens transportløsninger er tema for den første konferansen regjeringen avholder om grønn omstilling i 2016. Transportpolitikk får en sentral rolle i diskusjoner om de miljøvennlige, kompakte byene. Gode, nye og smarte transportløsninger i byene skal redusere bruken av bil. I transportpolitikk møtes fortetting og teknologiutvikling, samtidig som det er her Norge kan gjøre store grep for å redusere utslipp og nå klimamålene. Smart planlegging og innovasjon i transportsektoren blir et mantra i diskusjonene. I tillegg, vil de som bor i byer få en bedre livskvalitet.

«Biler og busser med lavutslipp vil gi oss bedre luftkvalitet, førerløse og smarte kjøretøy vil utnytte kapasiteten på veinettet mer optimalt, og apper og reiseinformasjon i sanntid vil tilby kollektive løsninger på individuelle behov (...)Fremtidens transportløsninger er en del av dette grønne skiftet (Samferdselsdepartementet, 2016).»

Ketil Solvik Olsen (Frp), samferdselsminister, pressemelding 18.april 2016

Boligbygging, investeringer i transportsystemer og arealbruk må ses i sammenheng. Bærekraftig areal- og transportutvikling blir et tema som også kan engasjere de øvrige norske kommunene.

Det grønne skiftet i statsbudsjettet

Det er regjeringspartiet Høyre og Høyres statsråder som i størst grad snakker om det grønne skiftet, som er uløselig knyttet til vekst og omstilling i norsk økonomi. En

interessant person er derfor finansminister Siv Jensen. I sin finanstale i forbindelse med lanseringen av regjeringens forslag til statsbudsjett i 2015, nevner ikke Jensen det grønne skiftet med et ord. På dette tidspunktet er det grønne skiftet et veletablert begrep. Jensen snakker imidlertid om klimautfordringen. Den er global og løses best globalt, ved hjelp av en internasjonal pris på CO₂ og velfungerende internasjonale karbonmarkeder.

I finanstalen for statsbudsjettet 2016, sier finansministeren at regjeringen «trapper opp innsatsen på det grønne skiftet» (Jensen, 2015a) gjennom reduserte avgifter for skipsfart, støtte til klima- og miljøteknologi, kapitalinnskudd i Klimafondet, nedsettelse av en grønn skattekommisjon, investeringer i kollektivtilbudet, kvotehandel og fortsatt støtte til klima- og skogsatsingen.

«Det er ingen tvil om at klimaforandringer påvirker oss. Men klimautfordringen er global og løses best globalt. Det har betydning for hvordan vi kan forebygge (2015a).»

Siv Jensen (Frp), finansminister, i finanstalen 07. okt. 2015

I finanstalen for statsbudsjettet 2017 går omstillingen av norsk økonomi og det grønne skiftet hånd i hånd, etter som «nye utfordringer gir ny teknologi, nye næringer, nye arbeidsplasser (Jensen, 2016).»

Under Arendals-uka i 2016 er imidlertid finansministeren gjengitt slik:

«Jeg understreker at det grønne skiftet ikke er vårt initiativ, og ikke noe vi ønsker (2016b).»

Siv Jensen (Frp), finansminister, gjengitt i Bergens Tidende, 27. aug. 2016

4.2.3 Den økomoderne diskursen i partipolitikken

Jensens ambivalente forhold til det grønne skiftet handler om hennes rolle som både finansminister og som partileder for Fremskrittspartiet. Det bringer oss over på

partipolitikken. Hvilke partier har en politikk for det grønne skiftet, og hvilken politikk er i så fall dette?

Partiprogrammene for perioden 2017-2021 er interessant lesning. 5 partier benytter seg mye av begrepet. Dette gjelder Høyre, Venstre, KrF, Senterpartiet og Miljøpartiet de Grønne.⁸ Av disse partiene bidrar de fire første til den økomoderne diskursen med sine programformuleringer.

Venstre

Venstre ligger på en klar topp i bruken av begrepet i sitt partiprogram, med hele 101 treff på «grønne skifte» og «grønt skifte» (Venstre, 2017). I stortingsprogrammet *På lag med framtida* kan vi lese hva partiet mener det grønne skiftet er, eller bør være.

En tydelig indikasjon ser vi i kapittel 4: *Et klimavennlig samfunn:*

«Jordens ressurser er begrensede. Likevel er det rom for vekst og velferd i et moderne bærekraftig nullutslippssamfunn.»

Venstre plasserer seg med disse to setningene i en vekstdiskurs.

«For at det grønne skiftet skal skyte fart, må det lønne seg å satse på klimavennlige løsninger (...) Venstre vil aktivt legge forholdene til rette for at norsk næringsliv skal utvikle løsningene som kreves i den nye grønne økonomien.»

Venstres grønne skifte i programmet kan oppsummeres slik:

Det grønne skiftet er et økonomisk skifte. Norsk økonomi skal omstilles fra en fossil økonomi til en grønn økonomi, som ikke er avhengig av oljen. Grønn økonomi betyr grønn vekst og grønn konkurransekraft. Den skapes gjennom velfungerende markeder, skatter og avgifter, teknologiutvikling, innovasjon, gründere, kompetanse og økt bruk av de biologiske ressursene. Offentlig sektor må bli en grønn innovasjonsdriver gjennom krav til bærekraft ved innkjøp fra det private næringslivet. Det er næringslivet og markedet som står for utviklingen, som kommer nedenfra. Det grønne skiftet er en

---

⁸ Partiprogrammene er lest i perioden 13. Mars-22. Mai 2017.

fantastisk mulighet, og Norge skal lede an. Klimakrisen i verden er reell og alvorlig, sidestilt med trusselen mot artsmangfoldet på kloden.

Høyre

I Høyres stortingsprogram *Vi tror på Norge*, er det grønne skiftet sentralt allerede i innledningen (Høyre, 2017). Her understrekes det at olje- og gassnæringen fortsatt er viktig i norsk økonomi, men at landet vårt trenger flere bein å stå på. Det grønne skiftet har et eget avsnitt, hvor det fremheves at det grønne skiftet gir muligheter til å utvikle ny teknologi og skape nye jobber. Høyres grønne skifte bygger på forvalteransvaret og bærekraftstankegangen fra Brundtland-kommisjonen: «Vi må etterlate kloden vi overtok fra våre forfedre, i minst like god stand til våre etterkommere.» Språket er nøkternt.

Det grønne skiftet er overgangen til lavutslippssamfunnet, som er et grønnere og mer bærekraftig samfunn. Det handler om å styrke Norges konkurransevne, og å sikre og skape arbeidsplasser. Gjennom offentlige innkjøp, grønne skatter, avgifter, reguleringer og virkemidler som fremmer teknologisk utvikling, vil Høyre ha økt vekst med mindre ressursbruk. Klimakrisen er global og løses best med internasjonale avtaler og samarbeid, men Norge kan være et foregangsland. Norge har teknologi, kapital og kompetanse til å lede an. Det er fortsatt behov i verden for norsk olje- og gassproduksjon, og olje- og gassnæringen må bli grønnere, både i etablerte og nye områder, gjennom strenge miljøkrav.

Kristelig Folkeparti

Også KrF vier det grønne skiftet stor plass i sitt program *Det handler om mennesker* (Kristelig Folkeparti, 2017). Under hovedkapittelet *Fremtidsrettet Forvalteransvar*, er det grønne skiftet et eget delkapittel som inneholder tekster om naturvern, ren jord, rent vann og ren luft, hvordan komme ut av klimakrisen, fornybarsamfunnet, lavutslippøkonomi og nullutslipp i alle sektorer. KrF fokuserer, som Høyre, på forvalteransvaret, men har en bredere forståelse av hva det grønne skiftet er, ettersom

naturvern og ren natur er en del av komplekset:

«KrF mener det haster å få på plass et grønt skifte som også tar naturhensyn.»

Mens Høyre ønsker å levere kloden til neste generasjon i «minst like god stand» som da vi overtok den, vil KrF levere den videre i «bedre stand».

KrFs grønne skifte kan oppsummeres slik:

Naturen og naturressursene skal brukes for å skape bedre liv for alle mennesker og bevares for fremtidige generasjoner. Vi må ta ansvar for biologisk mangfold, lokal luftkvalitet og det globale klimaet. Norge har teknologi, kompetanse og kapital til å lede an i det grønne skiftet, klynger, kapital og kjøpekraft til å utvikle nullutslippsløsningene verden mangler. Vi kan skape det grønne markedet som driver teknologiutvikling.

Samtidig som vi gjennomfører det grønne skiftet, må vi også gjøre petroleumsnæringen mer miljøvennlig. Vi skal fortsatt øke utvinningsgraden i allerede utbygde felt.

De rikeste landene har det største ansvaret for å redusere klimagassutslipp og unngå farlige klimaendringer. Norge bør bruke oljefondet til å finansiere utvikling av fornybar energi i utviklingsland.

Senterpartiet

I sitt prinsipp- og handlingsprogram for 2013-2017 *Ta hele Norge i bruk!* skriver partiet om det grønne skiftet under kapitteloverskriften *Klima og miljø. Bærekraftig bruk.*

(Senterpartiet, 2017). Hvordan partiene sorterer sine temaer er interessant. Bærekraftig bruk sier mye om hva Senterpartiet ønsker: at vi skal *bruke* av de ressurser naturen gir oss, men på en bærekraftig måte. Menneskenes bruk av natur står sentralt.

Forvaltningen skal være *aktiv*. I dette kapitlet kommer både klimapolitikken, grønn vekst, energipolitikk i fornybarsamfunnet, ta vare på matjorda, aktiv forvaltning av natur og biologisk mangfold, rovvilt og friluftsliv.

Også Senterpartiet er opptatt av *grønn vekst*. Det grønne skiftet er noe som kommer

snart, og det handler om arbeidsplasser. Det grønne skiftet er en nødvendig omstilling til lavutslippssamfunnet. Det er viktig å holde teknologiutvikling og verdikjeder i Norge, og det er en nasjonal oppgave å bidra til at norsk næringsliv rykker frem som leverandør av klimasmarte varer og tjenester. Skjerpede miljøkrav kan bidra til utvikling av ny kompetanse, teknologi, industri og arbeidsplasser i Norge. Miljøregelverket skal fremme norsk produksjon og verdiskaping. Norge har naturressurser, kompetanse og økonomisk handlefrihet som med riktige strategiske beslutninger kan gi Norge en ledende rolle i det grønne skiftet. Utvikling av klimateknologi som reduserer bruk av fossile ressurser er viktig både for miljøet og næringslivets konkurransekraft. Aktiv skogpolitikk er en billig måte å nå klimamålene på. Bruk av skogen må ikke hindres av unødvendige vernebestemmelser. Bioressurser er viktige i det grønne skiftet. Skatte- og avgiftssystemet er et viktig virkemiddel for å kutte klimautslipp. Men det grønne skatteskiftet skal også være et virkemiddel for å sikre nasjonal geografisk utjevning.

Senterpartiet tar inn perspektiver som naturmangfold, bruk og bioressurser gjennom sin fortolkning av det grønne skiftet, stort sett fordi partiet ivrer for at skog- og trenæringen skal få en rolle i det grønne skiftet. Partiet fremhever *det nasjonale*, at Norge ikke skal miste konkurransefortrinn i det skiftet vi står overfor, og *det lokale*, at det grønne skiftet ikke skal gå ut over kommunal økonomi. Det offentlige skal stå for riktige, strategiske beslutninger.

De øvrige partiene

Det kan være nødvendig å presisere at målet med oppgaven ikke er å gjennomføre en fullstendig analyse av partienes miljøpolitikk i sin helhet. Det er diskursen om det grønne skiftet jeg analyserer. Partiene som ikke gjør bruk av begrepet i partiprogrammene er derfor summarisk beskrevet. Det betyr *ikke* at partiene ikke er opptatt av miljøet, naturen eller klimaet, men at partiprogrammene ikke bidrar spesifikt inn i diskursen om det grønne skiftet.

Sosialistisk Venstreparti (SV) bruker ikke begrepet det grønne skiftet i *Ta kampen for et varmt samfunn* (Sosialistisk Sosialistisk Venstreparti, 2017). Imidlertid snakker partiet om grønt næringsliv, grønne arbeidsplasser, grønn teknologi, grønn økonomi, grønn

industriutvikling og grønn solidaritet. SV mener vi står overfor en omstilling til en grønn økonomi. SV bruker ikke begrepet det grønne skiftet, men har likevel en posisjon vi kan kjenne igjen i synet på grønn omstilling: Norge er et land som er rikt på naturressurser og kunnskap. Disse fortrinnene kan brukes til å skape nye, bærekraftige arbeidsplasser og til å utvikle ny klimavennlig teknologi.⁹

Arbeiderpartiet (Ap) mener vi lever i en tid med store endringer som berører teknologi, helse og arbeidsliv (Arbeiderpartiet, 2017). I *Alle skal med. Arbeid, muligheter, trygghet* vil Ap at det offentlige skal stimulere til grønn konkurransekraft gjennom innkjøp som bidrar til innovasjon og klima- og miljøvennlige løsninger. Industriarbeidsplasser i nord skal utvikles i grønne næringer. Grønn bioøkonomi, grønn teknologi i fergeanbud, grønt reiseliv og økoturisme er nevnt. Ap nevner ikke bare muligheter, men også utfordringer. Utfordringene kan overvinnes om man stiller seg riktig, og vi kan ha fortsatt vekst. I programmet har klima et eget kapittel, mens naturen er satt sammen med næringspolitikk i kapittelet «Næring og naturressurser». Naturen fremstår dermed som et ressursgrunnlag vi kan bygge økonomien vår på.

Fremskrittspartiets (Frp) handlingsprogram *For folk flest* er fritt for ordet grønn, grønt eller grønne (Fremskrittspartiet, 2017). Det grønne skiftet har ingen plass her. Dette betyr ikke at ikke partiet er opptatt av miljø og klima. Miljøkapitlet teller fire sider i programmet – like mange som kapitlet om innvandringspolitikk. Siden det grønne skiftet ikke er nevnt, har jeg ikke gjort en dybdeanalyse av programmets miljøkapittel.

4.2.4 Diskurskoalisjonen i den økomoderne diskursen

Den økomoderne diskursen konstruerer og konstrueres av en mektig koalisjon av betydningsfulle politikere og tidligere politikere fra nær samtlige politiske partier, miljøorganisasjonene Zero og Norsk Klimastiftelse, næringslivsledere, partene i arbeidslivet (NHO og flere LO-forbund), forskere, redaktører, aviskommentatorer,

---

⁹ SV har flere medlemmer som nok i større grad er tilhengere av den økologiske diskursen. Dette fremgår i andre sammenhenger. Min analyse er av partiprogrammet. Det er naturlig å tenke at SV i praksis er delt.

ekspertutvalg, toppbyråkrater og forbundsledere. Det er likevel ikke tvil om at noen aktører har preget diskusjonene om det grønne skiftet mer enn andre, som Marius Holm i Zero, Anders Bjartnes i Norsk Klimastiftelse, Trine Skei Grande (V), klima- og miljøvernministrene Tine Sundtoft (H) og Vidar Helgesen, NHO-leder Kristin Skogen Lund og næringslivsmenn som Terje Osmundsen i Scatec Solar og Tom Nysted i Agder Energi.

Når Borregaard mottar klimapris i november 2016 fordi de «driver det grønne skiftet videre», er det en jury av NHOs administrerende direktør Kristin Skogen Lund, Ingvald Strømmen, dekan ved Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi ved NTNU og Marius Holm, leder i Zero, som sitter sammen i juryen (NTB, 2016). Det er forskning, teknologi, næringsliv og klimaorganisasjonen Zero i forening.

Zero er en annerledes miljøorganisasjon. Den har ikke klassisk naturvern på agendaen, og kan gå tungt inn i rollen som pådriver for alt som er klimavennlig og optimistisk. Kommentator Mathias Fischer i Bergens Tidende oppsummerer godt i kommentaren *Den grønne makten*:

«De tok av seg strikkegenseren og kledde seg i blazer. Det har gjort Zero til Norges viktigste miljøorganisasjon (...) I stedet for å stå på plenen og protestere, sitter Zeros representanter ved politikernes bord. Over tid har de bygget opp en enorm tillit og troverdighet, som har gjort dem til en premisslegger, kunnskapsleverandør og samarbeidspartner (2014).»

I 2017 blir Zero hovedsponsor for Bislett Games, uten å betale en krone i sponsorbidrag. Organisasjonen erstatter oljegiganten ExxonMobil, som har vært sponsor for idrettsarrangementet i 29 år. Zero-leder Marius Holm er glad for samarbeidet:

«Toppidrett har noe av den samme dedikasjonen og mentaliteten som i business (Solem).»

Gjennomgangen av partiprogrammene viser at også fire av våre politiske partier med stortingsrepresentasjon i perioden, er med på å konstruere den økomoderne diskursen. Dette gjør de konkret gjennom sine programmer, men mange også gjennom intervjuer og kronikker i avisene. De fire partiene Høyre, Venstre, KrF og Senterpartiet har til

sammen 132 stortingsrepresentanter av 169 i denne perioden, og dermed stor innflytelse på de politiske diskusjonene. Også fra andre partier kommer stemmer som snakker varmt om teknologi og markedsløsninger som veien å gå.

Venstres partileder Trine Skei Grande har markert seg i materialet fra avisene som en av politikerne som snakker desidert mest om det grønne skiftet. Under regjeringens forhandlinger om forslag til statsbudsjett for 2017 med de to støttepartiene KrF og Venstre, var forholdet mellom partene nær frysepunktet, på grunn av hva aktørene selv kalte det grønne skiftet i statsbudsjettet. Det såkalte ultimatumet til Frp om bilpakken var i strid med KrFs og Venstres krav om en avgiftspolitik som sørget for lavere CO₂-utslipp. Budsjettkrisen ble løst etter flere forhandlingsrunder. «Det grønne skiftet i statsbudsjettet» ble et utsagn som ble ytret gjentatte ganger i forbindelse med budsjettforhandlingene, og det var «det grønne skiftet i statsbudsjettet» som nær veltet regjeringssamarbeidet.

Høyres statsråder, statsminister Erna Solberg og KrFs partileder Knut Arild Hareide snakker også varmt om det grønne skiftet, som handler om fornybar energi, ny teknologi, forskning, grønn skattepolitikk og fortsatt vekst, men som også inneholder en fremtid for oljenæringen. KrF har sagt nei til boring i Lofoten, Vesterålen og Senja.

Aktørene er dypt uenige i spørsmålet om fremtiden for norsk olje og gass, men er sammen med på å danne den økomoderne diskursen. Dette understreker Hajers (1995, 2006; 2005) poeng: at diskurser kan være motstridende, og aktører kan være uvitende om at de er med på å skape en felles kjernefortelling.

4.3 Den økologiske diskursen: endret livsstil og grenser for vekst

«Vi ikke bare kan gjøre noe som enkeltindivider, vi bør også gjøre noe. Dette er snakk om moral, ikke moralisme, og det innebærer ikke et nei, men et ja til fremtiden. Det innebærer at vi alle har et ansvar, og det er faktisk ikke det verste man kan ha.» (2015)

Dag O. Hessen, professor biologi UiO, i Aftenposten 10. nov. 2015

Den økomoderne diskursen er dels økonomisk, dels teknokratisk, saksorientert og løsningsorientert. Den er *moderat* fordi den søker å løse klimaproblemet innenfor det systemet vi allerede har. Den økologiske diskursen er *radikal*. Den ønsker en total omveltning, både på det personlige og det strukturelle plan. Selv om den økomoderne diskursen omfavner alt som er «grønt», handler det om å bli *mer grønn*. Det man ikke spør seg så mye, er om man skal ha *mindre* av noe. I diskusjonene om å produsere mindre olje og gass er det samtidig tenkt at fornybar energi skal erstatte den.

Den økologiske diskursen har et annet utgangspunkt; det vekstkritiske.

Kjernefortellingen

I den økologiske diskursen er det grønne skiftet et skifte til en radikal endring, i samfunnssystemene og i hverdagen. Det holder ikke å putle med små avgiftsendringer. Der den økonomiske diskursen er optimistisk, er den økologiske uttalt moralsk. Vi må gjøre noe, og det haster! Det nytter ikke å stole på markedsmekanismer eller ny teknologi – her må hver enkelt også ta ansvar for egne handlinger. Det handler om å forbruke mindre, kaste mindre, fly mindre, spise mindre kjøtt eller på andre måter sette mindre økologisk fotavtrykk, og gjøre noe selv. Olje- og gassproduksjon er uetisk og skadelig. Det grønne skiftet er ikke bare et klimaspørsmål, det omfatter endringer i vår måte å bruke naturen på. Naturen er livsgrunlaget vårt, og vi kan ikke ofre naturen på klimaets alter. Naturen har verdi i seg selv. Og føre var-prinsippet er viktigere enn (blind) fremtidstro.

4.3.1 Den økologiske diskursen i avisene

Grenser for vekst

Hovedprinsippet i diskursen er at det finnes grenser for vekst. Jorden har begrensede ressurser, og vi bruker allerede for mye av dem i den vestlige verden. Det hjelper ikke å finne opp nye ting, det som hjelper er at mennesket innordner seg og finner en plass i økosystemet. Klimaet er ikke den største trusselen mot verden, det er mennesket. Å redusere forbruket er ansvarlig, å fortsette veksten, er usolidarisk.

«Å øke kjøpekraften og forbruket til verdens mest velstående befolkning, er det stikk motsatte av solidaritet. Dessverre står De Grønne foreløpig temmelig alene om å kreve reduksjon av overforbruk. At Halse og andre på norsk venstreside synes å mene at dette er «moralistisk» tyder på at den tradisjonelle venstresidens solidaritetsbegrep er i ferd med å bli kraftig utdatert (2015).»

Hilde Opoku (MDG), nasjonal talsperson, i Aftenposten 30. aug. 2015

Dette prinsippet får høyst ulike uttrykk i diskusjonene, som innbefatter innspill om shoppestopp i familien, via delingsøkonomi, til å beholde pengekøntantene for å sikre brukthandel og gjenbruk for privatpersoner.

Det finnes et alternativ til den økonomiske modellen vi har i dag. Miljøpartiet De Grønne foreslår en grønn velferdsstat, hvor velferden opprettholdes selv om vi faser ut oljeproduksjonen, fordi vi samtidig begrenser arbeidstiden vår og vårt private forbruk. I stedet for å jobbe *mer* skal vi jobbe *mindre*. Dette er en del av det grønne skiftet fordi det medfører en stor samfunnsendring i bærekraftig retning:

«Beregninger fra SSB viser at det fullt mulig å gradvis redusere arbeidstiden samtidig som vi opprettholder velferdsstaten, forutsatt mindre vekst i det allerede skyhøye private forbruket. For De Grønne er dette et verdivalg (...) Vi mener at nordmenn har et ansvar for at vårt materielle forbruk er i tråd med hva jorden kan tåle, i tråd med det konservative forvalterprinsippet (2015).»

Per Hjalmar Svae, sentralstyremedlem MDG, i Dagens Næringsliv 8. sep. 2015

Det finnes også enkelte andre forslag til endringer i det økonomiske systemet for å sikre et grønt skifte i forbruket vårt, og en grønnere livsførsel. Det grønne skatteskiftet regjeringspartiene snakker om, er ikke radikalt nok:

«Det andre forslaget går rett i hjertet på forbrukersamfunnets tredemølle. Det innebærer intet mindre enn å avskaffe inntektsskatt og merverdiavgift - og erstatte dem med en progressiv skatt på forbruk. Den kan bli en motor for gründerskap, sosial utjevning og økologisk bærekraft (2015).»

Eivind Hoff-Elimari, forfatter og miljølobbyist, i Dagens Næringsliv 7. des. 2015

Personlig ansvar

Når målet er å bremse det totale forbruket, må vi som ansvarlige borgere ta ansvar. Det er ikke bare en sak for reguleringsmyndighetene, men en sak for hver enkelt av oss. Vi kan selv gjøre noe med eget forbruk, og vi *må* og *bør* gjøre det. Med henvisning til konsepter som planetens tålegrenser, økologiske fotavtrykk, earth overshoot day¹⁰, eller forbruksdata, minner aktørene om at det hviler et ansvar på oss alle.

---

¹⁰ Earth overshoot day markerer den dagen hvert år hvor menneskenes forbruk av økologiske resurser og tjenester overstiger hva Jorden kan regenerere det samme året. Dagen beregnes av Global Footprint Network. I 2017 var denne datoen 2. August.

«Norge har et nasjonalt ansvar, men det er også grunn til å minne om at Keelings kurve i stor grad reflekterer summen av enkeltindividers forbruk og utslipp. Hadde den norske borger vært representativ for verdens befolkning ville kurven vært vesentlig brattere. Som eksempel: norske flyreiser er doblet på 10 år og utgjør en betydelig andel av vårt individuelle fotavtrykk. På de fleste områder bør vi klart ned i kostørrelse (2015).»

Dag O. Hessen, professor biologi UiO, i Aftenposten 10. nov. 2015

Selv om vi alle har et ansvar, er det sentralt at myndighetene tar sitt. En sterkere offentlig inngripen i dagens system er nødvendig for at vi skal få til den nødvendige transformasjonen, det *virkelige grønne skiftet*.

«Jeg trenger hjelp. Du trenger hjelp. Jeg vet at hvis alle verdens 7,2 milliarder mennesker hadde levd som meg, ville jorden ha vært ulevelig allerede (...)Det grønne skiftet kommer ikke av seg selv. Holdning følger handling, og det vi trenger nå, er politikere som vil handle (2015).»

Lage Nøst, talsperson Grønn Ungdom, i Bergens Tidende 25. juli 2015

Naturen er en del av det grønne skiftet

I den økologiske diskursen om det grønne skiftet har naturen en helt annen plass enn i den økomoderne. Synet på det grønne skiftet er bredere; det handler ikke bare om klima, men om naturen. Artsmangfold, giftstoffproblematikk, rent vann er også en del av det grønne skiftet. Vern av natur er også viktig, ikke bare *bruk* av natur.

Det kommer til syne en ganske tydelig bekymring for hva klimasaken gjør med vår oppmerksomhet overfor naturen. Det klassiske naturvernet har en plass i diskusjonene om det grønne skiftet.

«Det kan ikke være sånn som nå: At alle sier de skal fikse klimaproblemene, men bare må ødelegge litt mer natur først (Lønnebotn & Monsen, 2015).»

Rasmus Hansson (MDG), nasjonal talsperson, i Dagbladet 3. juli 2015

«Det er ikke slik at vi kan høste uendelig mye, selv av en fornybar ressurs som tømmer, eller tro at fornybar kraft er helt uten kostnad for miljøet. I vår iver etter grønt skifte må vi ikke slå barnet, i dette tilfellet biomangfoldet, ut med badevannet (2015).»

Anne Sverdrup-Thygeson, professor biologi NMBU, i Aftenposten 24. des. 2015

Systemtankegangen er tydeligere: I økosystemet henger alt henger sammen med alt. Artene har en verdi i seg selv. Selv villskog har sin funksjon, ikke som råstoff til en ny bioindustri, men som bosted for dyr og insekter. Og uten naturen overlever vi simpelthen ikke, fordi naturen gir oss maten vi lever av. I samme kronikk skriver Sverdrup-Thygeson:

«Noen synes likevel å tro at miljøhensyn er en hobby for raringer i anorakk (...) Men artsbevaring og hensyn til naturen er ikke luksus. Det er en grunnleggende premis for våre liv på planeten. Det er tvingende nødvendig, enten vi fokuserer bare på oss selv eller også tar hensyn til artenes egenverdi.»

Mange kommer med kritikk mot konkrete prosjekter som bygger ned natur, og kobler det til at det grønne skiftet ennå ikke er forstått, eller at det grønne skiftet lar vente på seg, som når Nordic Mining får tillatelse til å dumpe gruveavfall i Førdefjorden:

Når skal vi våkne? Når skal vi begynne det grønne skiftet? Om 50 år når fjellet er borte og fjorden er ødelagt? (...) Er vi villig til å satse miljøet vårt for økonomisk fortjeneste (2016)?»

Reidar Staalesen, i Bergens Tidende 26. feb. 2016

Eller av næringsprofilen under utbyggingen av vindmølleparken på Fosen-halvøya:

«Jeg vet ennå ikke hva det grønne skiftet er, men jeg er ganske sikker på at det ikke er subsidiering av sveitsiske pensjonister med norsk natur og norske subsidier (...) Man bygger altså ut norsk natur med norske subsidier, sveitsiske eiere og danske vindturbiner (2016).»

Torolf Pettersen, vindturbinutvikler, i Dagens Næringsliv 3. mars 2016

Eller ved hytteplanlegging ved Sjusjøen:

«Synes vi det er OK å la det grønne skiftet kun høre byen til? Gir det ikke bismak å la den gamle fjellsetra få bilvei over tunet - med 60 børstraktorer dundrende oppover lia til parabolkledd og opplyste hyttevegger? (...) Vi er fremdeles mange fjellentusiaster som håper at fornuften skal seire, at kommunen skal si at nok er nok. Som håper at utvikling ikke bare handler om utbygging. Som håper at det grønne skiftet ikke er et byfenomen, men en nasjonal vilje til å bevare natur og kultur til glede for nye generasjoner (2016).»

Andrea Kilen, i Aftenposten 10. mars 2016

Sporadisk ser vi også argumenter om økologisk matproduksjon, matsikkerhet og dyrevelferd.

I det grønne skiftet må vi ta vare på en natur som gir oss gode opplevelser og livskvalitet.

Mens den økomoderne diskursen hyppig fokuserer på bruk og ressursutnyttelse i diskusjoner om naturen, er deltakere i den økologiske diskursen opptatt av vern. Konflikten mellom bruk og vern er tydeligere enn noen andre steder i diskusjonene om skog.

«Administrerende direktør Erik Lahnstein i Norges Skogeierforbund spør hvor mye skogvern vi og klimaet har råd til. Lahnsteins spørsmål går inn i rekken av skognæringens mange forsøk på å fremstille hugst som et klimatiltak (...) Gammelskogen og naturskogen er hjem for en rekke truede arter (...) Å kalle det et klimatiltak å hugge disse få prosentene er i beste fall en grønn løgn (2017).»

Dag Ulrik Pettersen, student i DN 23.01.17

Teknologi og marked kan ikke redde oss

Naturen og klimaet kan ikke reddes av at mennesket finner opp nye teknologiske løsninger. Ikke bare er det feil, men teknologi- og markedsoptimisme fører til at vi venter på at «noe annet» skal ordne opp for oss, i stedet for at vi tar aktivt tak i

miljøproblemene vi står overfor gjennom redusert forbruk. Teknologioptimismen fyrer opp vekstjaget.

I kronikken *Det grønne skiftet blir ikke fett* prøver Paul Joakim Sandøy fra Civita å justere det overpositive budskapet om det grønne skiftet, «anført av teknologioptimister i Tiger-dress»:

«Hvorfor gjør vi ikke mer? Kanskje ligger noe av svaret i en annen statistikk fra Klimabarometeret: Stadig færre er bekymret for konsekvenser av klimaendringer. Det er ikke så rart, når budskapet er at det grønne skiftet går av seg selv, så lenge alle bare er opplyste og positive (...) Men det grønne skiftet er ikke bare kortreist quinoa på Aker Brygge. Eller hytteferie i Hydro Powerhouse. Eller kjendisfest hos Al Gore, sponset av Coca-Cola - med gjesteopptreden fra Bono. Det grønne skiftet er også reelle, og til dels upopulære, politiske beslutninger (2015).»

Paul Joakim Sandøy, Civita, i Dagbladet 14. aug. 2015

I denne delen av diskursen kommer igjen argumenter om at det offentlige er en stor del av løsningen på det grønne skiftet. Noen problemer er for komplekse til at vi kan overlate dem til business og politisk målstyring. Markedet er kortsiktig, og omstilling lønner seg ikke ennå.

«Markedet kommer ikke til å sørge for det grønne skiftet (...). Det er absurd å tro at det som har ført oss inn i utføret i utgangspunktet skal få oss ut av det. Hvorfor? Markedet forutsetter rasjonelle aktører som søker lønnsomhet (...) Redning gjennom teknologisk utvikling er en annen naiv tanke (2015).»

Trude Rauken, seniorforsker Cicero, i Dagens Næringsliv 12. aug. 2015

Grå politikk

Også i den økologiske diskursen handler det mye om å sette riktig farge på rett fenomen. Det handler om hvem som *egentlig* er grønn, og hvilken politikk for det grønne skiftet som faktisk er et *grønt* skifte. Olje og fossile brennstoff er sorte, i kontrast til det grønne

friske, akkurat slik fargen er hyppig brukt også i den økomoderne diskursen. I den økologiske diskursen lanseres i tillegg fargen *grå*. Miljøpartiet De Grønne deler de politiske partiene inn i grå og grønn, og hevder den klassiske inndelingen av politikk i rødt og blått er gammeldags. Den nye skillelinjen mellom politiske partier i dag, er ikke mellom høyre og venstre, eller rødt og blått, men mellom de grønne, som tar naturen og klimaet på alvor, og de grå, som ikke gjør det. Som blokkuavhengig parti passer ikke den gamle skillelinjen. Særlig de store partiene Høyre og Arbeiderpartiet kritiseres for å ha en grå politikk for det grønne skiftet.

«Lite vil være bedre enn om Høyre og Ap gjennomgikk et reelt grønt skifte.

Elektrifiseringen av Utsira var et forsiktig fremskritt, men det beste hadde vært om oljen ble liggende (...) I våre naboland Sverige og Tyskland - hvor De Grønne er tredje størst - har man kuttet sine utslipp med 20 % siden 1990-nivå. Norske utslipp har økt med 6 %. De nye skillelinjene går ikke mellom rødt og blått, men grønt og grått (2014).»

Rasmus Hansson og Hilde Opoku (MDG), nasjonale talspersoner, i VG 28. juni 2014

Dagens politikk virker ikke

Mange av argumentene i den økologiske diskursen er en direkte kritikk av den politikk som den sittende regjeringen fører og som foregående regjeringer har ført. Politikken virker ikke, den legger ikke til rette for et reelt grønt skifte, den bygger ned natur, den er for lite ambisiøs, den tar ikke miljøutfordringene på alvor. Virkemidlene er ikke gode, de leder oss ikke i riktig retning. I innlegget *Store subsidier – smått skifte* går fagdirektør for økonomi-, energi og miljøstatistikk i Statistisk Sentralbyrå Torstein Bye, hardt ut mot statlig subsidiering av tiltak som ikke har effekt:

«Ordningen med grønne sertifikater i elektrisitetsmarkedet medfører subsidiering av små vannkraftverk og vindmølleparker. Begge deler bidrar til naturødeleggelser (...) Det gis også støtte til biodrivstoff. Studier viser at dette ikke vil redusere klimagassutslippene de nærmeste 100 årene. Dette er subsidier for billigere bilhold og dermed økt bilbruk. Er dette da et grønt skifte (2016)?»

Torstein Bye, fagdirektør SSB, i Dagens Næringsliv 11. mai 2016

Olje og gass er uaktuelt

Oljepolitikken møter også kritikk. I den økologiske diskursen er det ikke rom for å diskutere *om* vi skal slutte å produsere olje og gass. Dette er en selvfølge, det er mer snakk om *når*. Norsk olje- og gassnæring har ingen fremtid. Når aktørene i diskursen snakker om petroleumsindustrien, er det med de samme argumentene som nei-siden i den økomoderne diskursen: Det vil ikke være marked for olje og gass i fremtiden. Ikke bare fordi markedet vil vris mot fornybar energi, men også fordi det spres en grønn bevissthet der ute om at olje og gass er galt. Men i denne diskursen kan moralsk ansvar være en like god begrunnelse; vi har et ansvar for å gjennomføre klimakuttene vi har forpliktet oss til.

4.3.2 Den økologiske diskursen i regjeringen

I materialet fra regjeringen er det lite som kan kategoriseres som en del av den økologiske diskursen. Den økomoderne diskursen er svært dominerende. Det er tilløp til bredere tanker om hva det grønne skiftet bør være, med en noe bredere problemforståelse som også innebærer moralsk ansvar eller naturkriser, men disse tilløpene kommer alltid i samme åndedrag som den økomoderne kjernefortellingen. Det finnes ingen taler, pressemeldinger eller nyhetssaker fra mitt materiale som i hovedsak tilhører den økologiske diskursen.

4.3.3 Den økologiske diskursen i partipolitikken

Det er kun Miljøpartiet De Grønne som har et partiprogram som bidrar til den økologiske diskursen om det grønne skiftet.¹¹

---

¹¹ Som presisert tidligere gjelder analysen de deler av partiprogrammene som omhandler det grønne skiftet. I andre deler av programmet kan det være flere spor av den økologiske diskursen også hos de øvrige partiene.

Miljøpartiet De Grønne

Miljøpartiet De Grønne (MDG) har like godt «Grønt skifte NÅ!» som slagord før stortingsvalget høsten 2017, og bruker dette i logomateriell og på websidene sine. I partiets arbeidsprogram for 2017-2021, *Ta vare på framtida* (2017), er det grønne skiftet nevnt i aller første setning:

«Miljøpartiet De Grønne går til valg på å gjennomføre et grønt skifte i Norge.»

Det grønne skiftet er altså partiets viktigste valgkampsak. MDG kaller det «det ekte grønne skiftet». Hva innebærer det? MDG ser på det grønne skiftet som det neste store globale fellesprosjektet, slik allmenn stemmerett og menneskerettigheter en gang har vært. De globale hensynene er viktigere enn de nasjonale. Det grønne skiftet er et skifte fra forestillingen om at vi kan bruke ubegrenset av jordas ressurser til en erkjennelse av at ressursene vi har på vår felles jordklode er begrenset. Vi er i ferd med å ødelegge livsgrunnlaget vårt. Vi må endre samfunnsstrukturene for å sikre at Jorden kommer i varig økologisk balanse. Økologien må sette rammene for økonomien, og naturens tålegrenser må sette rammen for all politikk. Miljøpolitikken skal være radikal, forankret i vitenskapelig dokumentasjon og føre var-prinsippet. Det grønne skiftet skal gi meningsfulle liv, ikke økt vekst. Vi er avhengige av økosystemene og må leve i samspill med naturen. Det er et paradigmeskifte på gang:

«Et grønt skifte handler om mer enn små justeringer i dagens kurs mot økende klimagassutslipp, tap av biologisk mangfold, og voksende prestasjons- og forbrukspress. Et grønt skifte krever radikale endringer i norsk politikk. En økonomi i balanse med naturen forutsetter at vi forlater det tradisjonelle vekstparadigmet til fordel for en kretsløpsøkonomi der ressurser settes i sirkulasjon.»

Norge er et land med fantastiske muligheter til å gjøre en forskjell, vi har tid og penger til å ta ansvar. Fordi vi har tjent oss rike på oljeeksport, har vi et moralsk ansvar for å hjelpe andre land med overgangen til fornybar energi og en varmere verden. Til dette kan vi bruke av oljefondet. Ingen nye olje- og gassfelt på norsk sokkel åpnes. Vi skal starte en utfasing av petroleumsvirksomheten over en 15-årsperiode.

Også MDG mener forskning er viktig i det grønne skiftet, og skal bidra til å gjøre Norge

klokere, varmere og bærekraftig.

4.3.4 Diskurskoalisjonen i den økologiske diskursen

Den økologiske diskursen er fragmentert og usammenhengende. Aktørene er stort sett politikere fra Miljøpartiet De Grønne, noen få biologer og forskere og enkeltpersoner med engasjement i en spesifikk sak, som vassdragsutbygging, hytteutbygging eller vindkraftutbygging, eller som kommenterer eller kritiserer gjeldende politikk i enkeltsaker, som Kjetil Rolness når han vil ha mindre bilisme. Mens den økomoderne diskursen har sin miljøorganisasjon i Zero, Norsk Klimastiftelse og noen ganger Bellona, har den økologiske støtte særlig hos i Framtiden i våre hender, Naturvernforbundet og Natur og ungdom. Arild Hermstad i Framtiden i våre hender slutter som leder av organisasjonen og blir politiker i MDG i Hordaland. Biolog Dag O. Hessen står også på partiets liste. Noen få forskerstemmer fra Cicero, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), Concerned Scientists Norway og Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) melder seg på. En allianse kalt «Broen for fremtiden» vokser frem. Alliansen består av Fagforbundet, Norsk tjenestemannslag (NTL), LO i Oslo, Naturvernforbundet, Framtiden i våre hender, Greenpeace, Skaperverk og Bærekraft, Concerned Scientists Norway, Parat, Natur og Ungdom, Besteforeldrenes klimaaksjon, Naturviterne og For Velferdsstaten. Et hovedargument er at vi ikke kan vente på at markedet skal løse klimakrisen. Det store prosjektet er å skaffe klimajobber, men aktører i samarbeidet bidrar i begge diskurser.

Totalbildet er at koalisjonen er svak: Det er få som deler den økologiske kjernefortellingen om det grønne skiftet i mitt materiale.

5. ØKOMODERNE DOMINANS I POLITIKK OG PLANER

Institusjonalisering av en bestemt diskurs er uttrykk for dens dominans (Dryzek, 2013; Foucault & Schaanning, 1999; Hajer, 1995, 2006; Hajer & Versteeg, 2005; Hammer, 2016). Måten den økomoderne forståelsen av det grønne skiftet sprer seg i det alminnelige ordskiftet viser at den har påvirkning på uformelle arenaer. Når regjeringsapparatet gjennom taler, pressemeldinger og nyhetssaker også deler den økomoderne forståelsen, kan vi si at forståelsen brer seg også i formelle institusjoner. For å undersøke ytterligere om den økomoderne diskursen er dominerende i formelle institusjoner, har jeg gått gjennom grundig bearbejdet tekster, som meldinger til Stortinget, NOU-er, planer og strategier. Min gjennomgang av tekster fra Forskningsrådet viser at den økomoderne diskursen også påvirker forskningspolitikken.

5.1 Det grønne skiftet i planer og meldinger til Stortinget

Hele 19 meldinger til Stortinget bruker begrepet det grønne skiftet i studieperioden. Meldinger til Stortinget er dokumenter hvor regjeringen belyser ulike sider av statlig virksomhet til de folkevalgte. De er derfor gode kilder for å analysere hvilken politisk retning regjeringen ønsker. Hvordan det grønne skiftet formaliseres i en melding til Stortinget viser hvilket syn regjeringen har i konkrete spørsmål.

I tillegg til meldinger til Stortinget, beskrives det grønne skiftet i fem planer, to utredninger (NOU-er), to rapporter, ett direktiv og én høring. Det er med andre ord ingen tvil om det grønne skiftets fotfeste som politisk begrep.

I dokumentene beskrives det grønne skifte i all hovedsak som overgangen til et lavutslippssamfunn. Som i den økomoderne diskursen, er det et skifte som påvirker vår økonomi, men ikke slik at det må være til hinder for fortsatt vekst og velstand.

5.1.1 Økt bruk av naturressurser gir vekst og grønt skifte

Strategiene som kommer i studieperioden er beskrivende: Vi får strategier for biogass, skognæring, marin forskning, gründere og bioøkonomi. Vi kan oppsummere tenkningen slik: Riktig bruk av våre naturressurser kan være løsningen på klimautfordringene. Hav og skog har en plass i den nye klimaøkonomien, som er en *sirkulær økonomi*. I denne økonomien finnes ikke avfall, bare ressurser. Industriell produksjon er sentralt, fordi alle ressurser må bearbeides skal de komme til nytte. I denne produksjonen er ny teknologi avgjørende, fordi teknologien som gir maksimal utnyttelse av naturressursene med minimale kostnader for miljøet ennå ikke finnes. For å øke mulighetene for teknologiutvikling, må vi stimulere gründervirksomhet.

Biogass

Nasjonal tverrsektoriell biogasstrategi (Klima- og miljøverndepartementet, 2014) blir lagt frem av klima og miljøvernminister Tine Sundtoft 8. oktober 2014. Biogass erstatter fossil gass, og blir derfor ansett som et klimatiltak i det grønne skiftet. Det er et betydelig potensial for nasjonale utslippsreduksjoner gjennom produksjon og bruk av biogass i Norge, selv om det krever utvikling av ny teknologi, og selv om det kan være kostnadskrevende i noen år. I ministerens forord til planen heter det:

«Dersom vi skal kunne ta lederskapet i det grønne skiftet i fremtiden, må vi investere i klimaløsninger i dag. For å nå klimamålene våre må vi bruke forskning og teknologiutvikling til å forsterke ulike klimatiltak. Biogass er ett av disse tiltakene (Klima- og miljøverndepartementet, 2014, s. 4).»

Skog

I strateginæringen for skog- og trenæringen, *Skog 22* (Mat- og landbruksdepartementet, Innovasjon Norge & Norges Forskningsråd, 2015), finner vi mye av det samme verdensbildet. Strategien ble lagt frem 26. januar 2015. Den legger vekt på skog- og trenæringens plass i det grønne skiftet. To fluer i en smekk-løsningen er tydelig i strategien: Vekst og klimautfordringer løses samtidig.

«Den norske skog- og trenæringen kan bidra vesentlig til økt verdiskaping og sysselsetting i Norge, og samtidig bidra til å løse den globale klimautfordringen (Mat- og landbruksdepartementet et al., 2015, s. 4).»

Rapporten forteller at skog- og trenæringen ønsker å ta en nøkkelrolle for å utvikle og realisere det grønne skiftet i Norge. Derfor er det viktig å stimulere et marked for fornybare ressurser, for eksempel gjennom å stille krav i plan og bygningsloven, byggetekniske forskrifter (TEK) og i regelverk for offentlige anskaffelser. For å utløse investeringer i det grønne skiftet og tiltrekke kapital til nye industriprosjekter i næringen, bør garantiordningen til Innovasjon Norge utvides til å kunne dekke tap på inntil 50 prosent og sikre forutsigbar finansiering. Satt på spissen: Virkemiddelapparatet (Staten) må hjelpe næringen inn i fornybarmarkedet for klimaets skyld. Slik skal skognæringen vokse. Samtidig som det pågår store diskusjoner om skogvern i Norge, presenterer Skog 22 et langsiktig mål om at verdiskapingen fra norsk skog- og trenæring skal firedobles fram til 2045. Rapporten viser til at avveining mellom bruk og vern av naturressurser er drøftet og avklart i en rekke meldinger og lovarbeider de senere årene, og at rapporten legger disse til grunn.

Skogplanen følges opp med en melding til Stortinget, med navnet *Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring* (Mat- og landbruksdepartementet, 2016b). *Verdier i vekst* slår fast at regjeringen vil ha aktiv bruk av skogen i klimasammenheng, og at *«økt bruk av skogressursene og produkter fra skogen vil kunne spille en viktig rolle i et lavutslippssamfunnet (Mat- og landbruksdepartementet, 2016b, s. 14).»*

Skogmeldingen legger vekt på mulighetene for økt verdiskaping. Ved å ta i bruk nye virkemidler i naturmangfoldloven og skogbruket, som registreringer og kunnskapsutvikling, kan uttaket av biomasse fra skog økes samtidig som det biologiske mangfoldet ivaretas. De fornybare ressursene kan bidra til framtidig sysselsetting, vekst og verdiskaping uten vesentlige utslipp av klimagasser. Siden skog er en fornybar ressurs, kan råstoff fra skog gi grunnlag for en rekke fornybare produkter.

«Potensialet for produktutvikling og innovasjon er stort, og kan gi viktige bidrag i et grønt skifte i økonomien (Mat- og landbruksdepartementet, 2016b, s. 12).»

Meldingen slår fast at skog- og trenæringen er viktig i det grønne skiftet – også det grønne skiftet i økonomien. Norge har uutnyttede skogressurser, og energiprisen i Norge er lav sammenliknet med land vi konkurrerer med. I tillegg er Norge et høyteknologisk land med stor kapasitet for innovasjon og produktutvikling. Vi har derfor gode rammer for rimelig og kunnskapsdrevet industriell produksjon av skogressursene.

Hav

Ikke bare skogen, men også havet skal gi oss vekst og grønt skifte samtidig. Regjeringens *Masterplan for marin forskning* (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015b) understreker havressursenes betydning for det globale samfunnet: Verdens befolkning øker, og det gjelder å ta vare på miljøet, og å skaffe nok energi og mat til alle. Dette må vi få til samtidig som vi sikrer norsk velstand:

«Havet vil være en nøkkel til å løse utfordringene. Og til å øke den norske verdiskapingen (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015b, s. 3).»

Blå bioøkonomi er en del av det grønne skiftet, forstått som en omstilling til en mer bærekraftig økonomi der vi reduserer CO₂-utslipp og håndterer klimautfordringer. Biobaserte næringer, som havnæringene er en del av en slik bærekraftig økonomi. Rapporten forteller at biobaserte råvarer og kunnskapsmiljøer i kombinasjon gir grunnlag for nye markeder, utvikling av helt nye industriprosesser og verdikjeder.

«En slik utvikling kan gi grunnlag for en «blå» bioøkonomi, og er en viktig del av mange lands visjon om «blå vekst (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015b, s. 10).»

Planen fremhever den blå bioøkonomien som en del av det grønne skiftet i kapitlet *Marint vekstpotensial*.

Havet er også én av seks langsiktige prioriteringer i regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning (Kunnskapsdepartementet, 2014).

Gründere

Vekst gjennom ny teknologi er også melodilinjen i regjeringens gründerplan, lansert 12. oktober 2015. *Gode ideer - fremtidens arbeidsplasser* (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015a) forteller at gründerne kan bidra til å realisere lavutslippssamfunnet. Nærings- og fiskeriminister Monica Mæland understreker dette i forordet:

«Gründerne har en viktig rolle i å utvikle nye løsninger som er mer bærekraftige. De er en del av det grønne skiftet (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015a, s. 5).»

Regjeringen ønsker flere gründere innen klima og miljøløsninger og vil utarbeide en strategi for grønn konkurransekraft og det grønne skiftet. Miljøteknologiordningen, som forvaltes av Innovasjon Norge, blir foreslått styrket, for å støtte utprøving av teknologi som er nær kommersialisering. Ved lanseringen, vektlegger næringsminister Mæland rollen gründerne har for morgendagens næringsliv.

«Det er jo sånn at skal Norge være et godt land å bo i – med det samme velferdsnivået vi har i dag – så er vi helt avhengig av at gründerne og innovatørene lykkes i å skape nye vekstmotorer i økonomien vår (Mæland, 2015).»

En ny satsing som skal gjøre det lettere for gründere å skaffe kunnskap og kapital, får navnet «Møteplasser for vekst».

Bioøkonomi

Regjeringens bioøkonomistrategi (Nærings- og fiskeridepartementet et al., 2016) har vært varslet en tid, og lanseres 29. november 2016 med pressemeldingen: *Regjeringen vil ha grønt skifte i næringslivet* (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016). Strategien er utviklet i et samarbeid mellom Nærings- og fiskeridepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Olje- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet. Norges forskningsråd, Innovasjon Norge og Miljødirektoratet har vært særlige sentrale rådgivere i arbeidet. Det er altså mange styringsinstanser involvert.

Regjeringen bygger strategien på OECDs vurderinger av bioøkonomi som et felt med stort potensial for verdiskaping. Igjen skal bruk av naturressurser gi vekst og grønt skifte samtidig:

«Gjennom en målrettet og koordinert innsats kan bedre utnyttelse av de fornybare biologiske ressursene bidra til ny vekst og et grønt skifte i norsk økonomi (Nærings- og fiskeridepartementet et al., 2016, s. 5).»

Strategidokumentet legger stor vekt på forskning og innovasjon og begreper som bærekraft og vekst. I presentasjonen av strategien, er flere ministre opptatt av sammenhengen mellom bioøkonomi og det grønne skiftet:

«Rike naturressurser og høy kompetanse gir oss konkurransefortrinn i overgangen til lavutslippssamfunnet», kommenterer næringsminister Monica Mæland i pressemeldingen (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016). «Det er naudsynt med auka produksjon av fornybare ressursar frå skog og jordbruk», mener landbruks- og matminister Jon Georg Dale (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016).»

I jordbruksmeldingen *Endring og utvikling— En fremtidsrettet jordbruksproduksjon* (Mat- og landbruksdepartementet, 2016a), formuleres deler av teksten som en oppstrammer til norske bønder. Meldingen målbærer krav til styrket konkurransekraft og effektivitet i det grønne skiftet. Jordbruket må også delta i bioøkonomien:

«Jordbruket må, som et bidrag til det grønne skiftet og som en av tre basisnæringer i bioøkonomien, videreutvikle det potensialet som ligger i produksjonen av biomasse både til tradisjonelle og nye produkter (Mat- og landbruksdepartementet, 2016a, s. 11) .»

Verdikjeden i jordbruket skal bli mer markedsrettet, og næringen må bidra til den grønne omstillingen det norske samfunnet er i gang med. Jordbruket har viktige oppgaver i møte med miljø- og klimautfordringer. Det handler både om produksjon av miljøgoder, nødvendig klimatilpasning for å sikre norsk matproduksjon i fremtiden, og å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser.

Det grønne skiftet i jordbruket er økomoderne: Jordbruket skal kutte klimagassutslipp, styrke konkurransekraften og effektivt levere bioressurser i den nye økonomien.

5.1.2 Den grønne bølgen i økonomien

Flere Meldinger til Stortinget innehar formuleringer som understreker det grønne skiftet som en økonomisk endring utenfra, som kommer enten vi vil det eller ikke.

En viktig melding for alle som er opptatt av klimasaken, er meldingen om at Norge justerer sine utslippsforpliktelser frem mot 2030. *Ny utslippsforpliktelse for 2030 – en felles løsning med EU (Klima- og miljødepartementet, 2015d)* er en ny og mer ambisiøs klimapolitikk. Den presenteres av de fire regjeringspartiene (H, Frp, V og KrF) 4. februar 2015, og gjelder utslipp etter 2020. Hovedbudskapet er at Norge skal bidra til å kutte utslippene med minst 40 % frem mot 2030. Dette utslippsmålet er i tråd med målet om å holde den globale oppvarmingen lavere enn to grader.

Meldingen inneholder en problembeskrivelse som er interessant for fortellingen om det grønne skiftet:

«Norge er en liten og åpen økonomi, som er tjent med like rammevilkår internasjonalt. En løsning med felles oppfyllelse sammen med EU vil kunne gi større muligheter for norske bedrifter som kan levere nye løsninger inn i det grønne skiftet, som er i gang både i EU og i Norge (Klima- og miljødepartementet, 2015d, s. 15).»

Passasjen handler om det grønne skiftet som en utfordring for norsk økonomi. Samtidig kan Norge profitere på dette som nå er i ferd med å skje, om vi finner opp nye løsninger. Problemet er globalt og løses best med internasjonale avtaler og forpliktelser, samt et innovativt, eksportrettet næringsliv.

«I omstillingen er det viktig å bruke muligheten til ny næringsutvikling, og skape grønn konkurransekraft (Klima- og miljødepartementet, 2015d, s. 20).»

Også i *Globalisering og handel — Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken* (Utenriksdepartementet, 2015b) er det grønne skiftet i økonomien uunngåelig. I kapitlene *Verden før og nå* og *Veivalg i handelspolitikken* forklarer Utenriksdepartementet konteksten meldingen skrives i. Igjen kobles det grønne skiftet til noe som skjer i økonomien. Teknologisk utvikling og endringer i etterspørsel og i konkurranse hjemme og ute krever omstilling. Aktiviteten i petroleumsvirksomheten vil avta i betydning i norsk økonomi. Det grønne skiftet er i gang. Omstillingen vil gjøre Norge bedre i stand til å dra nytte av globalisering og internasjonal handel. Vi må investere i kunnskap, infrastruktur og økt innsats for å fremme produktivitet og konkurransekraft.

Meldingen forklarer betydningen av internasjonal handel i den globale omstillingsprosessen det grønne skiftet er, og understreker at det internasjonale handelsregelverket i WTO og Norges frihandelsavtaler må fremme grønn vekst.

I kapitlet *3.3. Handel, miljø og klima*, kommer et tydelig synspunkt på hvordan miljøproblemer løses best:

«Mange tidligere miljøutfordringer er blitt løst gjennom økonomisk utvikling og teknologiske nyvinninger, samt gjennom tiltak som avgifter og reguleringer. Slik må også dagens miljøutfordringer løses (Utenriksdepartementet, 2015b, s. 8).»

Dette er en virkelighetsbeskrivelse den økologiske diskurskoalisjonen vil si seg helt uenig i.

I meldingen om norsk utviklingssamarbeid, *Sammen om jobben* (Utenriksdepartementet, 2015c), har det grønne skiftet et eget kapittel. Her refereres det til rapporten om den nye klimaøkonomien: New Climate Economy-rapporten sier det er mulig å oppnå økonomisk vekst i alle land på alle utviklingsnivåer, samtidig som

vi kan redusere klimautslippene med så mye som 90 prosent (Utenriksdepartementet, 2015c, s. 78). Meldingen legger vekt på at det grønne skiftet gir økonomiske muligheter som kan realiseres gjennom utviklingssamarbeid. Finansnæringen har en spesiell rolle i det grønne skiftet, som krever kapital til bærekraftig virksomhet. Dette er fordi umodne markeder og usikkerhet om reguleringer medfører risiko for bedrifter som satser på miljøteknologi.

«Hvordan myndigheter og lovgivere kan støtte opp om innovasjon og overføring av teknologi er der for viktig. Grønn vekst er ikke bare nødvendig fra et miljøperspektiv. Det er en nødvendig forutsetning for veksten selv, og begge er forutsetninger for bærekraftig utvikling (Utenriksdepartementet, 2015c, s. 79).»

Det grønne skiftet kan altså gi vekst i utviklingsland, vekst i norske bedrifter og reduksjon i klimautslipp samtidig.

Produktivitetskomisjonens andre rapport *NOU 2016: 3. Ved et vendepunkt: Fra ressursøkonomi til kunnskapsøkonomi* bruker det grønne skiftet som en av de mange økonomiske utfordringer som nå kommer:

«I tillegg til disse store endringene må myndighetene håndtere nye utfordringer som vil påvirke økonomien vesentlig, særlig flyktnings situasjonen og det «grønne skiftet» i klimapolitikken (NOU 2016: 3, 2016, s. 15).»

Her sementeres forestillingen om det grønne skiftet som en brå økonomisk svingning, en utfordring sidestilt med flyktnings situasjonen og demografiske endringer, og som noe som vil påvirke økonomien vår. Det er en bølge som kommer utenfra, og som vi må håndtere.

Perspektivmeldingen 2017 (Finansdepartementet, 2017) bruker en formulering om det grønne skiftet som vi kjenner igjen fra den økomoderne diskursen i aviser og taler. Norge har gjennom Paris-avtalen forpliktet seg til å redusere utslippene av klimagasser med minst 40 prosent i 2030 sammenliknet med nivået i 1990. Men Norge skal bli «et

lavutslippssamfunn, *ikke et lavinntektssamfunn* (Finansdepartementet, 2017, s. 95).» Perspektivmeldingen presiserer at å nå disse målene ikke må koste Norge noe:

«Virkemidlene bør innrettes slik at miljømålene oppnås med størst mulig sikkerhet og til lavest mulige kostnader for samfunnet. Vi må utnytte mulighetene som ligger i det grønne skiftet (Finansdepartementet, 2017, s. 95).»

5.1.3 Forholdet mellom klima og natur

Da meldingen *Natur for livet - Norsk handlingsplan for naturmangfold* (Klima- og miljødepartementet, 2015c) kommer 18. desember 2015, er det 14 år siden forrige melding om naturmangfold. Det er Vidar Helgesen (H), ny klima- og miljøvernminister etter Tine Sundtoft (H), som legger den frem. Helgesen kobler naturmangfold til klimautfordringene og det grønne skiftet:

«Regjeringen fører en offensiv politikk for det grønne skiftet. Skal vi lykkes med det, må vi også ta vare på naturen. Klimaendringer er en stadig økende trussel mot naturmangfoldet. En offensiv klimapolitikk er derfor nødvendig for å ta vare på naturen (Klima- og miljødepartementet, 2015e).»

Under lanseringen av denne meldingen, poengterer Helgesen altså et argument som er hyppig brukt av aktørene fra den økologiske diskursen: Natur og klima henger sammen.

Dette gjør ikke Helgesen eller andre aktører i den økomoderne diskursen ofte. Min gjennomlesing av taler og nyhetssaker viser at klima stort sett diskuteres uavhengig av natur, som om denne ene miljøutfordringen kan behandles for seg. Dette poenget kommer jeg tilbake til i drøftingen. Meldingen om naturmangfold er altså ett av de få stedene der klimaproblematikk og naturmangfold ses i sammenheng i regjeringsdokumentene. Den utgjør derfor et slags unntak. Meldingen slår fast at klimaendringene allerede påvirker økosystemene våre negativt, og at klimaendringene vil få økende negativ betydning også for annen natur fremover.

Men et annet poeng kan også trekkes frem fra beskrivelsene i naturmangfoldmeldingen: Det grønne skiftet er fortsatt ikke et skifte i politikk for naturmangfold eller andre miljøproblemer knyttet til naturen. Det grønne skiftet handler om klima. Dette er i tråd med det økomoderne synet på det grønne skiftet som en overgang til lavutslippssamfunnet, og ikke noe som har direkte tilknytning til hva mannen i gata ellers tenker på som grønt: trær, busker og gress, og det som lever i dette.

I naturmangfoldmeldingen er det grønne skiftet betegnelsen på «*en omstillingsprosess til et samfunn hvor produksjon og forbruk gir langt mindre negative konsekvenser for klima og miljø enn i dag (Klima- og miljødepartementet, 2015c, s. 70).*» Produksjon og forbruk skal ikke begrenses, slik den økologiske diskursens tilhengere vil mene, men vi må produsere og konsumere på en annen måte.

Økonomiske muligheter får også en plass i naturmangfoldmeldingen: Investeringer i grønne markeder kan gi grønn vekst.

Perspektivmeldingen 2017 har interessante formuleringer om naturen, hvor naturen fullstendig underlegges den økonomiske logikk: «I et uregulert marked er bruk av naturen underpriset eller endog gratis. De som forurenser eller på andre måter forringer naturen, stilles dermed ikke overfor de reelle kostnadene som virksomheten påfører samfunnet (Finansdepartementet, 2017, s. 71).» Overforbruk og overbelastning motvirkes gjennom økonomiske og juridiske virkemidler, som reguleringer, lover, avtaler og informasjon. Grønn vekst er strategier for å gjøre utviklingen bærekraftig. Strategiene bygger på at økonomiske beslutninger må ivareta miljøhensyn, slik at nytten av å bruke ressursene veies mot skaden.

Oppsummert: Naturen må beskyttes av menneskenes økonomiske system. Miljøhensyn er en kost-nytte-vurdering. Grønn vekst sikrer bærekraft.

Også *Nasjonal transportplan 2018–2029* (Samferdselsdepartementet, 2017a) skal fremme verdiskaping samtidig som den bidrar til omstilling til lavutslippssamfunnet. Det økomoderne natursynet kommer til syne i formuleringen: «Kort sagt er dette en

plan for å bygge landet, og for å bygge det grønt (Samferdselsdepartementet, 2017a, s. 10).»

I den økologiske diskursen er dette en ulogisk slutning. Naturen blir ikke grønnere av at vi bygger veier eller jernbaneskiner i den. Å bygge ned natur er det motsatte av grønt.

I pressemeldingen til transportplanen heter det at «Ny teknologi bidrar til det grønne skiftet (Samferdselsdepartementet, 2017b)». Samferdselsminister Ketil Solvik-Olsen har tro på sikrere, grønnere løsninger:

«Valgfrihet åpner positive muligheter og skaper engasjement for det grønne skiftet. Jeg er en teknologioptimist. Jeg er overbevist om at nye løsninger vil hjelpe Norge å bli et lavutslippssamfunn i 2050.»

5.1.4 Industrien skal gi grønnere vekst

Vekst, teknologi og arbeidsplasser er gjennomgående i den økomoderne diskursen om det grønne skiftet. Dette er sentrale elementer også i den siste industrimeldingen. Statsminister Erna Solberg og næringsminister Monica Mæland presenterer denne på Herøya i Telemark 30. Mars 2017. *Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende* (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017) diskuterer hvilke muligheter og utfordringer ny teknologi, roboter og det grønne skiftet kan gi. Målet er at Norge skal være en ledende industri- og teknologinasjon. Derfor må vi satse grønnere, smartere og mer nyskapende for å gi fremtidig vekst, arbeidsplasser og skatteinntekter.

Industriens plass i det grønne skiftet er et eget kapittel, 8.6. Her beskrives Norge som et foregangsland når det gjelder reguleringer av miljøutslipp. Norske virksomheter har klart å utnytte sin kompetanse, slik at de kan produsere i vårt krevende og til dels sårbare naturmiljø. Norge er også spesielt som industrinasjon, siden industrien nesten utelukkende benytter fornybar kraft i produksjonen.

Våre industribedrifter representerer altså ikke et problem, men er flinke og drevet på «ren» energi. Implisitt sier meldingen at vår industri behersker den krevende balansen mellom produksjon og hensynet til vår sårbare natur. Industrien fremstilles som klimavennlig, ettersom den benytter vannkraft.

Meldingen forventer at de globale markedene vil bli preget av klimareguleringer, og at etterspørsel etter lavutslippsprodukter vil øke. Norske virksomheter kan besørge klimavennlige leveranser og produksjonsmetoder. Industriens bidrag til det grønne skiftet kan være utvikling av solkraftindustri, sementindustri, batteridrevne ferger, biokjemiske spesialprodukter, og biodrivstoff; leveranser til vindkraft og bilindustri; og erstatning av kull med hydrogen eller biokull som reduksjonsmiddel.

Regjeringen er opptatt av å synliggjøre at industrien har flere bidrag å gi til det grønne skiftet både her hjemme og internasjonalt.

«(...) det ligger betydelige muligheter for at norske virksomheter kan ta del i og levere varer og tjenester i det grønne skiftet (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017, s. 98).»

5.1.5 Grønt skifte i energipolitikken?

Innledninger i stortingsmeldinger er gode for å synliggjøre regjeringens perspektiv. Energimeldingen *Kraft til endring. Energipolitikken mot 2030 (Olje- og energidepartementet, 2016)* innleder med å legge vekt på Norges historie som energinasjon med vannkraft og elektrisitet. Klimautfordringene har bidratt til store endringer i kullkraftforsyningen i Europa. Europeiske energimarkeder gjennomgår omstillinger som både gir nye utfordringer og muligheter for Norge. Paris-avtalen, sikker strømforsyning, mer uregulerbar fornybar energiproduksjon og rask teknologiutvikling er faktorer som påvirker energisystemet. Men Norge har et godt utgangspunkt i møtet med utfordringene og mulighetene. Blant annet:

«Vi har en energiforsyning med lave klimautslipp. Der andre land nå er i starten på sin omstilling til en mer klimavennlig energiforsyning, er norsk kraftsektor nær utslippsfri (Olje- og energidepartementet, 2016, s. 7).»

Det mest særegne med det norske energisystemet er, ifølge meldingen, at vi bruker mye elektrisitet, og at nesten all elektrisiteten kommer fra ren, utslippsfri vannkraft. I den første energimeldingen på 17 år unngår man altså å diskutere petroleumsindustrien. Olje- og gass nevnes kun i én setning i innledningen; det har gjort Norge «til det landet vi kjenner i dag (Olje- og energidepartementet, 2016, s. 5).»

Dette får også olje- og energiminister Tord Lien (Frp) kritikk for fra miljøorganisasjonene Bellona, Naturvernforbundet, World Wildlife Fund (WWF), Zero og fra SVs Heikki Holmås, medlem i energi- og miljøkomiteen på Stortinget: «Å lage en energimelding uten å nevne olje og gass, blir som å lage en nasjonal transportplan uten å snakke om veibyging (Kvammen, 2016).»

Det grønne skiftet i energimeldingen kommer i kapittel 17.3 *Grunnlag for økt industriutvikling*. Her kan vi lese at bedriftene i økende grad må finne lønnsomhet utenfor petroleumssektoren. Dermed er det uvisst hvordan regjeringen ser for seg det grønne skiftet i energipolitikken, ut over formuleringer om at industrien må bli grønnere. Er vi allerede grønne på grunn av vannkraft? Olje og gass-industriens rolle i det grønne skiftet er det sagt lite om i meldinger, planer og utredninger i perioden april 2013-2017. Elefanten er fortsatt i rommet.

5.1.6 Spor av den økologiske diskursen i dokumentene?

Det er svært få spor av den økologiske diskursens virkelighetsforståelse i dokumentene jeg har gjennomgått. Noen ganger kan man se en mer nyansert språkbruk og en bedre balanse mellom de to posisjonene i disse dokumentene enn i taler og pressemeldinger, men i all hovedsak er det den økomoderne fortellingen om det grønne skiftet som dominerer. Det er vekst, klima, teknologi og innovasjon som står igjen, moderert med

begreper som bærekraft og tålegrenser, uten at disse spesifiseres ytterligere. Det er vilje til å gjennomføre en omstilling, men ikke på bekostning av økonomisk vekst.

Bioøkonomistrategien (Nærings- og fiskeridepartementet et al., 2016) har riktignok en passasje om forbruk. I denne handler det om å sikre bedre informasjon til forbrukere, slik at de kan ta «riktige» valg. Det er ikke slik aktørene i den økologiske posisjonen ville sagt det, men teksten handler om forbruk og individuelt ansvar.

Naturmangfoldmeldingen er det dokumentet som i størst grad setter klima og natur i sammenheng. I flere meldinger kan vi gjenkjenne deler av den økologiske diskursen i avsnitt om urettferdig fordeling i verden. Det grønne skiftet kan bidra til økonomisk vekst i fattige land ved at vi hjelper dem med utvikling og implementering av klimavennlig teknologi, men skiftet skal samtidig bidra til økonomiske vekst hos oss. Dermed er det ikke begrensningens kunst i industriland som skal sikre grønt skifte eller mat og strøm i utviklingsland, men nye løsninger, kompetanseoverføring og eksport.

5.2 Den økomoderne diskursen i Forskningsrådet

Norges Forskningsråd (NFR) er styresmaktens rådgiver i forskningsspørsmål. Rådet identifiserer overordnede forskningsbehov og foreslår prioriteringer. Hvert år fordeler Forskningsrådet rundt 9 milliarder kroner til ulike forskningsprosjekter og –samarbeid. Forskningsrådet har som oppgave å lese fremtiden og å stake ut en kurs. Men NFR er også en *iverksetter* av politiske og faglige prioriteringer, og skal følge opp Regjeringens langtidsplaner og nasjonale strategier.

Hvilke prioriteringer Forskningsrådet gjør, er vesentlig for samfunnsutviklingen. Min undersøkelse viser at den økomoderne kjernefortellingen også er dominerende i Forskningsrådets fortellinger om det grønne skiftet.

5.2.1 Bærekraft og innovasjon med grønn vekst og konkurransekraft

En rekke dokumenter fra Forskningsrådet inneholder begrepet «det grønne skiftet», hele 132 tekster i undersøkelsesperioden. Dette er alt fra strategidokumenter til utlysningstekster, rapporter og forskningsprogramtekster. Mange av tekstene kommer fra regionale delaktører. For eksempel løfter *Forsknings- og innovasjonsstrategi 2016-2020* (2016) for Møre og Romsdal Fylkeskommune frem det grønne skiftet som en megatrend i samfunnet, *Bestillingsbrev til Regionalt forskningsfond Midt-Norge 2016-2019* (Norges Forskningsråd, 2016a) setter det grønne skiftet og bioøkonomi sammen og innretter fondets fremtidige utlysninger etter blant annet dette temaet. *Årsrapport 2016* fra Regionale Forskningsfond Innlandet (2017) beskriver at fondet gir midler til bedrifter med prosjekter som bidrar positivt til det grønne skiftet, forstått som bærekraftig verdiskaping. Men også i de store, nasjonale programmene er det grønne skiftet med.

Bruken av begrepet i tekster fra Forskningsrådet er utstrakt, og bekrefter funn fra diskursanalysen for øvrig: Det handler om fornybar energi, miljøteknologi og bioøkonomi, og i hovedsak om klimautfordringer og bærekraft. Det grønne skiftet kommer uansett, og er en megatrend, eller en bølge, eller en stor omstilling som kan håndteres med målrettet forskning og innovasjon. Vi bør forske for å forstå hvordan vi kan bruke naturressurser mest mulig effektivt, eller for å utvikle nye, fornybare løsninger.

Jeg skal vise eksempler på den økomoderne forståelsen av det grønne skiftet i noen sentrale tekster: Hovedstrategien for forskningsrådet i perioden 2015-2020, dokumentet *Forskning for lavutslipp og bidrag til grønn konkurransekraft, Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer (indikatorrapporten)* og *Store satsinger 2017 og 2018* som er Forskningsrådets årlige innspill til departementenes arbeid med statsbudsjettet.

Samtidig vil jeg løfte frem eksempler som viser en mer balansert veksling mellom den økomoderne og den økologiske diskursen der de finnes.

Forskningsrådets hovedstrategi

Hovedstrategien for Forskningsrådets virksomhet fra 2015-2020 heter *Forskning for bærekraft¹² og innovasjon* (Norges Forskningsråd, 2015a) og ble vedtatt i mai 2015. Vi ser en ny retning i Forskningsrådets tenkning i forordet:

«Samfunnets utfordringer må imidlertid i økende grad sette forskningens agenda, nettopp fordi forskning og innovasjon blir en viktigere del av løsningen på nærings- og samfunnsutfordringene. Den nye hovedstrategien skal tydeligere markere forskningens samfunnsrolle og Rådets bredere samfunnsoppdrag (2015a, s. 2).»

Når NFR i større grad ønsker å ta ansvar for å løse utfordringer i samfunnet, er det interessant å se hvilke samfunnsutfordringer NFR mener finnes. De aller største utfordringene i årene fremover, mener Forskningsrådet, er å ivareta klima og miljø på kloden og å sørge for økonomisk og sosial bærekraft. Fornybar energi er særlig nevnt:

«Forskningsrådet har betydelig innsats knyttet til klima, miljø og fornybar energi. Oppgaven er å styrke innsatsen på disse områdene, men også å få frem bærekraftperspektivet i øvrige satsingsområder (2015a, s. 7).»

Det er altså ingen tvil om at bærekraft og hensynet til miljøet er i fokus. Dette bladet i strategien er illustrert med en el-sykkel og en vindmølle. Strategien peker i større grad enn noensinne på innovasjon og forskning som middel til å løse sentrale samfunnsutfordringer.

For denne oppgavens formål, er beskrivelsene i *Mål 2/Styrke forskning som bidrar til bærekraftige løsninger i samfunn og næringsliv* viktige: «Bakteppet er en klode som står overfor store utfordringer knyttet til klimaendringer, miljøgifter, ivaretagelse av økosystemer og naturressurser (2015a, s. 19).» I denne oppsummeringen av verdenssituasjonen i dag er klima, økosystem og natur sidestilt. Etterpå kommer imidlertid noen formuleringer som i stor grad hører hjemme i det jeg har definert som

---

¹² Bærekraftbegrepet i strategien er utvidet til å gjelde alle sektorer i samfunnet, og må ikke leses som om det kun handler om miljø.

den økomoderne diskursen: Dette innebærer utfordringer, men også muligheter. En tydelig bærekraftagenda kan gi konkurransekraft og bedre ressursutnyttelse. Forskning på naturressurser, både marin forskning og petroleumsforskning, kan gi store muligheter for verdiskaping. Også uttrykket *grønn vekst* er tatt i bruk:

«Ved å investere i mer kunnskap og bedre utnyttelse av landets naturressurser, kan Norge få konkurransefordeler og samtidig bidra med bærekraftige løsninger og til grønn vekst (2015a, s. 20).»

Strategien nevner betydningen av å satse på kunnskap om fornybare energiløsninger, miljøvennlig transport, reduserte utslipp, energieffektive bygg, bærekraftige byer og forståelse av klimaendringene. Styrking av forskning om naturmangfold, økosystemtjenester, landskap, naturmiljøer og miljøgifter er nevnt med én setning, før planen går videre til nye energiløsninger, som solceller, offshore vindkraft, vannkraft, bioenergi, fleksible energisystemer og energiutnyttelse, i tillegg til en videre satsing på CO₂-håndtering.

Selv om alt i planen er kortfattet, er beskrivelsene av klima og miljø mer utfyllende enn for eksempel for naturmangfold, hvor det ikke finnes noen detaljerte formuleringer eller eksempler på fokusområder.

Forskningsbasert verdiskaping innenfor energi, bio-, olje- og mineralressurser vil øke avkastningen fra naturressursene, og samtidig bidra med løsninger i det grønne skiftet. Det grønne skiftet er altså knyttet til nye løsninger i bruk av naturressurser, til og med olje.

NFRs hovedstrategi på miljøområdet synes mest opptatt av klima, energi og bioøkonomi. Selv om det er nøkternt beskrevet, er økonomisk vekst et underliggende mål. Totalforståelsen av miljøutfordringer er bredere enn i diskusjonene vi ser i aviser og taler: Det finnes naturutfordringer. Fra den økologiske diskursens ståsted vil likevel strategien være for opptatt av produksjon og utnyttelse av naturressurser, og for lite av økosystemer, natur, vern, ansvar og begrensninger. Fra det økologiske ståstedet er det heller ikke meningsfylt å snakke om olje som en del av det grønne skiftet.

Hovedstrategien er som en balansegang mellom det økomoderne og det økologiske perspektivet, men hvor det økomoderne har fått størst innflytelse. Bruk av begrepet grønn vekst er i seg selv en tilpasning til den økomoderne diskursen.

Lavutslipp og grønn konkurransekraft

Forskning for lavutslipp og bidrag til grønn konkurransekraft (Norges forskningsråd, 2016c) er en rapport hvor Forskningsrådet i samråd med Miljødirektoratet svarer på en bestilling fra Klima- og miljøverndepartementet. Departementet ber om den oversikt over forskningsinnsatsen på klima, miljø og miljøvennlig energi. I bestillingsbrevet presiserer departementet at NFR skal vurdere hvordan økt forskningsinnsats skal kunne bidra til økt konkurransekraft i norsk økonomi og reduserte utslipp av klimagasser. Det ligger med andre ord føringer i bestillingen som trolig påvirker måten svarrapporten er skrevet på.

I rapporten fra NFR og Miljødirektoratet går økomoderne fyndord som grønn vekst og grønn konkurransekraft igjen. Kapittel 6 i dokumentet heter *Forskning for det grønne skiftet - knyttet til lavutslipp*. Her vurderer Forskningsrådet hvilke forutsetninger som bør ligge til grunn for at økt forskningsinnsats kan øke grønn konkurransekraft i norsk næringsliv og i tillegg redusere utslipp av klimagasser i Norge.

Det grønne skiftet er altså her å få til økt konkurransekraft og lavere utslipp samtidig, slik målet er i den økomoderne kjernefortellingen.

Miljøvennlig energiteknologi, bioøkonomi, muliggjørende teknologier og havteknologi er fire områder som Forskningsrådet trekker frem som eksempler. Miljøvennlig energiteknologi kan ifølge rapporten bli en suksess, like stor som oljesuksessen har vært:

«Gitt Norges kompetanse, tradisjon og ressursgrunnlag ligger det her muligheter for norsk verdiskapning som kan utnyttes til å gjøre energiteknologiindustri til en tilsvarende suksesshistorie som Norges olje- og gassleverandørindustri har blitt (2016c, s. 31).»

I rapporten understreker NFR at petroleumsnæringen vil være en stor og viktig næring i

lang tid framover, og at den internasjonale gjennomslagskraften som er bygget opp i petroleumsnæringen også kan utnyttes til grønn vekst. Dette er et klassisk argument fra delen av den økomoderne diskursen som støtter fortsatt satsing på norsk olje- og gassproduksjon.

Rapporten tar også for seg bioøkonomi, som kobles direkte til grønn vekst og det grønne skiftet:

«En bærekraftig bioøkonomi kopler grønn samfunnsomstilling via reduserte klima- og miljøfotavtrykk til grønn vekst og nye arbeidsplasser gjennom etablering og videreutvikling av næring i hele landet. Det grønne skiftet med utvikling av bioøkonomien som en viktig pådriver, må realiseres i markedet selv (2016c, s. 35)».

Forskningsrådet legger også stor vekt på teknologi for det grønne skiftet: Muliggjørende teknologier, som bioteknologi, nanoteknologi, IKT og avanserte produksjonsprosesser har stort potensial til å bidra til det grønne skiftet. Utvikling av muliggjørende teknologier gjør at vi kan frikoble utslipp, energi- og materialbruk fra økonomisk vekst, noe som anses som en nøkkel til å nå målet om et lavutslippssamfunn. Det handler ellers om havteknologi, energieffektivitet og redusert karbonavtrykk innenfor vindkraft, kraftforsyning, gruvedrift på havbunnen, olje- og gassutvinning, skipsfart, havbruk og fiskeri.

Rapporten forteller også om et nytt program, PILOT-E, som skal bli et instrument rettet mot å oppnå det grønne skiftet «gjennom å styrke norsk næringslivs konkurransekraft innen miljøvennlig energiteknologi og utvikling av produkter og tjenester som reduserer energibruk og klimagassutslipp i Norge (2016c, s. 39).»

I diskursanalysen ser man etter mønstre i språket. Det kan virke som om en del slike mønstre kopieres uten videre ettertanke. I *Forskning for lavutslipp og bidrag til grønn konkurransekraft* er det mange gjenkjennbare ord og vendinger fra den økomoderne diskursen. Samtidig søker avsender tidvis å balansere: Rapporten minner blant annet om betydningen av å vekte lavutslipp mot andre hensyn i forskningen:

«Forskning for lavutslipp er blant de viktigste tiltakene som offentlig forskning kan og bør støtte opp om for å bidra til bærekraftig utvikling. Forskningen må avveie hensynet til lavutslipp mot andre samfunnshensyn så som helse, miljø og arealbruk (2016c, s. 7).»

Rapporten argumenterer også for å integrere teknologirettet forskning med samfunnsfaglig kunnskap om samspillet mellom politikk, natur og samfunn. Den antyder forsiktig at ikke alt handler om CO₂-utslipp. Likevel: Rapporten viser at Norge brukte 1,2 milliarder kroner i 2015 på forskning som kan føre til reduserte klimagassutslipp i Norge eller globalt, og presenterer virkemidler som bidrar til å støtte målet om at Norge skal bli et lavutslippssamfunn. Mer enn halvparten av innsatsen er knyttet til de store programmene knyttet til fornybar energi, CO₂-håndtering og sentre for miljøvennlig energi. Energisektoren har den klart største lavutslippsporteføljen, etterfulgt av petroleum.

Store satsinger 2017 og 2018

Store satsinger er Forskningsrådets første innspill til departementenes arbeid med statsbudsjettet. Fra og med forslaget for 2017, er innspillene fullt og helt organisert etter prioriteringsdimensjonene i regjeringens Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024 (Kunnskapsdepartementet, 2014). Tidligere ble *Store satsinger* laget etter Forskningsrådets egne fastsatte hovedprioriteringer.

I 2017-innspillet (Norges Forskningsråd, 2015b) er det hyppig bruk av begrepet grønn vekst. I 2018-innspillet (Norges Forskningsråd, 2016f) er det hyppige eksempler på alt som er grønt: grønt skifte, grønn omstilling, grønt samfunn, grønne arbeidsplasser. Dokumentet har «politiker-tone». Det er endringskraft, vekstkraft og konkurransekraft, og store muligheter for Norge. Skriver man slik for å tekkes politikerne? Bevisst eller ubevisst? Hvem har påvirkning på hvem?

I *Store satsinger 2018* er det grønne skiftet en omstilling til lavutslippssamfunnet. Det krever nye teknologiske løsninger, nye markeder, men også endret adferd og ny politikk for samfunn og næringsliv. Det er forskningens oppgave å bidra til utvikling av rene energiteknologier og lavutslippsløsninger.

«Slike teknologier kan samtidig gi næringslivet store muligheter for økt verdiskaping i et av verdens raskest voksende markeder (2016f, s. 8).»

Også transport og større byer er en del av pakken for klima, miljø og miljøvennlig energi. Det finnes et «mål om lavutslippssamfunnet» som må nås. For å nå disse målene, må regjeringen gi Forskningsrådet mer penger.

«Effektene av forslaget vil være styrket konkurransekraft og innovasjonsevne i privat og offentlig sektor (2017, s. 7).»

På feltet for klima- og polarforskning trengs mer «kunnskap om teknologi og ikke-teknologiske barrierer og virkemidler for grønn vekst i sektorer med betydelig eksportpotensial (2016f, s. 152).» Norge har tilgang på skogressurser over hele landet, «forsknings- og innovasjonsmiljøer og et teknologibasert næringsliv står allerede klare (2016f, s. 142).» Og for marin forskning hevder NFR at «målet om et grønt skifte i økonomien vil bli styrket gjennom dette budsjettforslaget (2016f, s. 13)». Næringslivet vil se mulighetene i den sirkulære økonomien.

Igjen ser vi en mer summarisk behandling av spørsmål som angår natur, naturvern, og naturmangfold, samtidig som betydningen av slik forskning og alvoret i situasjonen understrekes. Samfunnet sliter med press på landbaserte økosystemer, tap og forringelse av naturmangfold, endringer i kultur og kulturmiljøer, arealendringer og spredning av miljøgifter og forurensning. Mer kunnskap om samspillet mellom klimaendringer, miljøgifter, endret biologisk mangfold, næringsvirksomhet og andre miljøpåvirkninger er nødvendig. Samtidig ser vi den samme bærekraftforståelsen som i den økomoderne diskursen, og som nedstammer fra *Vår felles framtid* (Brundtland & Dahl, 1987): Vi må passe på at «summen av menneskelige påvirkninger ikke forringer økosystemenes tilstand og evne til å levere økosystemtjenester (2016f, s. 26).»

I vedlegget til årsrapporten for primærnæringsinstituttene 2014 (Norges Forskningsråd, 2015c) vektlegger også Forskningsrådet behovet for å se miljøutfordringer mer som et samlet problem. Vi trenger forskning for å få økt kunnskap om økosystemer, slik deltakere i den økologiske diskursen vil tenke er rett. Her hevdes det at tap av biologisk mangfold er en av de største utfordringene verden står overfor.

Derfor er 240 millioner kroner utlyst i programmene KLIMAFORSK, POLARPROG, Havet og kysten og Miljø 2015, for økt forståelse av økosystemenes respons på endringer i klima og miljø.

Samtidig: Samme år utlyste stort program ENERGI-X alene over 500 millioner kroner. Miljøvennlig energi er kanskje likevel minst dobbelt så viktig?

NFR redegjør i sin oppsummering av porteføljen for all miljø- og klimarelatert forskning for at forskning på mer naturrelaterte problemstillinger burde fått økte ressurser:

«Volumet av forskning som knyttes til økosystemer, naturmangfold og miljøgifter/forurensning innenfor både blå (marin) og grønn (landbasert) sektor har hatt en stabil, men begrenset ressurstilgang gjennom en årrekke. I 2014 var innsatsen gjennom Forskningsrådet i overkant av 450 mill. kroner. Dette er et lavt volum med utgangspunkt i behovene for forskningsbasert kunnskap, kapasiteten i norske miljøer og kvaliteten på søknadene. De målrettede aktivitetene har lav innvilgelsesprosent og en rekke gode søknader av meget høy kvalitet avslås. Ikke minst gjaldt dette Økosystemutlysningen hvor under en av ti søknader fikk støtte (2015c, s. 262).»

5.2.2 Grønt skifte i forskningen?

Så langt har jeg nevnt flere eksempler på hvordan bruken av begrepet det grønne skiftet har feste i Forskningsrådet, og gått gjennom hvilke forestillinger om det grønne skiftet som finnes. Men hva med den faktiske fordelingen av forskningsmidler? Hvilken fortelling om det grønne skiftet ser vi i tallenes tale?

Det finnes flere indikasjoner på at forskningspolitikken er påvirket av den samme teknologioptimismen som den økomoderne diskursen. Forskningsrådets egne årsrapporter viser at forskningsmidler til teknologi har økt fra 2257 millioner kroner i 2012 til 3409 millioner kroner i 2016 (Norges Forskningsråd, 2017b, s. 12). Dette er en

økning på 51 prosent. Til sammenlikning har bevilgninger til samfunnsvitenskap økt fra 1058 millioner kroner til 1240 millioner kroner, altså med 17 prosent.

Indikatorrapportene

Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer er en årlig rapport med statistikk og analyser av det norske forsknings- og innovasjonssystemet. Ifølge Forskningsrådets administrerende direktør Arvid Hallén¹³, bør den være pensum for alle som vil delta i den forskningspolitiske debatten. Indikatorrapporten ser ikke bare på utviklingen i Norge, men også i forskning internasjonalt. Rapporten produseres i samarbeid mellom Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU), Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norges forskningsråd (NFR). Også Innovasjon Norge, Selskapet for industrivekst (Siva) og Universitetet i Oslo er representert i redaksjonskomiteen.

Rapportene kan benyttes som en lakmestest på det grønne skiftets utbredelse i forskningspolitikken. Hvilken fortelling konstrueres eller understøttes om det grønne skiftet i det norske forskningssystemet?

Det grønne skiftet nevnes ikke før i rapporten for 2016 (Norges Forskningsråd, 2016b). 2016-rapporten skiller seg fra de foregående ved at den trekker frem tall for miljørelatert FOU og energiforskning i flere av kapitlene «med bakgrunn i diskusjonen om behovet for grønn omstilling (2016b, s. 4).»

I 2016 er med andre ord den grønne omstillingen, synonymt som regel med det grønne skiftet, blitt så viktig i norsk samfunnsdebatt at Rådet gir temaet ekstra oppmerksomhet.

Rapporten starter med sentrale funn og trender. En av de sentrale trendene er «Små steg mot grønt skifte i norsk forskning (2016b, s. 8)». Rapporten forklarer at FoU-innsatsen har hatt større vekst innenfor petroleumsforskning enn fornybar energi de senere årene. Nye tall viser en økning i forskning på fornybar energi. Det grønne skiftet

---

¹³ Forord til Indikatorrapporten 2016

måles dermed etter hvor mye penger som går til fornybarforskning sammenliknet med petroleumsforskning.

«Men det aller meste av norsk energiforskning er fortsatt rettet mot petroleumsvirksomhet. For eksempel utgjør fornybarforskningen i næringslivet litt over 10 prosent av petroleumsforskningen (2016b, s. 8).»

Også når vi ser på publisering innenfor energiforskning, har Norge sterkest spesialisering i petroleumsforskning.

«Hovedbildet for Norge er altså økt satsing på miljørelatert forskning og fornybar energi parallelt med fortsatt styrking av petroleumsforskningen (2016b, s. 8).»

Mens 2016-rapporten melder om «små steg mot grønt skifte», sier 2017-rapporten det på en annen måte: Det er «få tegn til grønt skifte» i forskningen (Norges Forskningsråd, 2017a, s. 193). Tallene viser at petroleumsforskningen ser ut til å gå ned etter oljenedturen i 2014, uten at vi ser en tilsvarende økning i forskning på fornybar energi. Det er rapportert om 5,7 milliarder kroner til petroleumsrelatert forskning i 2015, mot 1,7 milliarder til fornybar energi.

«Selv om fornybarforskningen viser en viss økning mens petroleumsforskningen går ned, er det så langt vanskelig å se tegn til et grønt skifte i den samlede FoU-innsatsen på disse områdene (2017a, s. 193).»

Også her måles et grønt skifte i forholdet mellom forskning på fornybar energi og fossil energi. Rapporten hevder at petroleumsforskningen følger konjunktorene i olje- og gassmarkedet tett. Dette tyder på at mye av FoU-aktiviteten er direkte knyttet til nye investeringer og leteprosjekter. Vekst i FoU-innsats rettet mot fornybar energi etter klimaforliket i 2008 har avtatt og flatet ut.

Indikatorrapportene viser til en smal forståelse av det grønne skiftet. Den er i tråd med deler av den økomoderne diskursen, hvor det grønne skiftet er direkte knyttet til spørsmålet om olje- og gassindustrien. Samtidig skal vi huske at andre deler av denne diskursen ikke ser motsetningene mellom fossil og fornybar: Det er et akseptert

standpunkt i Høyre, FrP og slik det fremstår i KrFs partiprogram, at vi kan gjennomføre et grønt skifte og samtidig ha en sterk petroleumsindustri. Forskning for mer energieffektiv aktivitet på norsk sokkel, kan med dette perspektivet også være forskning for et grønt skifte.

Uetisk oljeforskning?

Dette er interessant sett i lys av en uttalelse Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) gjorde i 2014. Her ble petroleumsforskning diskutert etter en henvendelse fra Universitetet i Bergen, som har forskningsavtaler med Statoil. Er petroleumsforskning uetisk fordi den bidrar til å forlenge oljealderen? NENT konkluderte med at situasjonen vi står overfor når det gjelder verdens utfordringer på energi- og miljøfeltet er en ekstraordinær situasjon der føre var-prinsippet bør komme til anvendelse (2014). Både universiteter og nasjonale myndigheter fikk kritikk for manglende refleksjon og koordinering, og komitéen advarte mot ansvarsfragmentering. NENTs uttalelse ble løftet til nasjonalt nivå, og lød:

«NENT mener det er forskningsetisk uforvarlig om petroleumsforskningens rammebetingelser og forskningsaktiviteter hindrer omstillingsprosesser slik at FNs klimamål som, Norge har forpliktet seg til, ikke kan nås (2014, s. 11).»

For å demonstrere hvor viktig språket er også i forskningspolitisk argumentasjon: I Forskningsrådets *Årsrapport for primærnæringene 2014*, departementsvis rapportering kapittel 3 *Olje og energidepartementet*, er NENTs konklusjon blitt til:

«(...) petroleumsforskning er etisk forvarlig og nødvendig så lenge den ikke hindrer omstillingen til fornybare energiformer (Norges Forskningsråd, 2015c, s. 20).»

Slik kan et forsøk på å spissformulere alvor snus til en slags godkjenning med mildt forbehold.

Årsrapporten stadfester i samme avsnitt: Petroleum er Norges viktigste næring målt i verdiskaping. Energi fra olje og gass, vil være viktig for verden i mange år fremover, også

i et to-graders scenario. Petromaks2, stort program for petroleumsforskning, fordelte i 216,5 millioner kroner i 2012 og har økt til 322,9 millioner i 2017.

5.2.3 Økologisk diskurs i Forskningsrådet

Finnes ikke annet enn tilløp uten hopp til den økologiske diskursen i materialet fra Forskningsrådet?

Det finnes et eksempel: Programplanen for forskningsprogrammet SAMKUL 2016-2020 (Norges Forskningsråd, 2016e) har en annen tilnærming til det grønne skiftet enn den økomoderne. SAMKUL står for Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger, og har som oppgave å «gi innsikt i og supplere de økonomiske, teknologiske og naturvitenskapelige kunnskapsbasene som i dag regnes som gyldige grunnlag for samfunnsmessige veivalg», og å «bidra til at humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning blir bedre integrert i forskning om samfunnsutfordringer (2016e, s. 4).» Utgangspunktet er med andre ord ikke teknologiens eller naturvitenskapens, men samfunnsvitenskapens. Kan dette være den enkle forklaringen? Er det fortsatt så enkelt som at naturvitenskap og samfunnsvitenskap er to forskjellige verdener?

I dette forskningsprogrammet, som har kultur som forutsetning, og som har temaområdene menneske og natur, teknologi og materielle omgivelser og kultur, velferd og økonomi, undersøkes blant annet språklige, historiske, kommunikative, religiøse, etiske, normative og estetiske dimensjoner. Her betyr det grønne skiftet at vi må forske på moralske spørsmål og historiske betingelser for veivalg knyttet til menneskets utnyttelse av naturen og de endringene kloden gjennomgår. Hvordan naturen behandles i litteratur, medier, film, kunst, musikk, vitenskap og filosofi gir unike innganger til innsikt i ulike sider ved menneskelige opplevelser, følelser og tanker om natur.

I dette dokumentet er tilnærmingen til det grønne skiftet en helt annen, og fungerer godt som eksempel på hvor ulikt vi kan snakke om problematikk rundt klima, natur og miljø. I denne forståelsen er moral, kultur og etikk en del av diskusjonen. I den økomoderne

fortellingen finnes knapt disse tankene. Samtidig: SAMKUL-programplanen er ikke inngående opptatt av det grønne skiftet ut over dette som er beskrevet, og preger neppe begrepsbruk og tankegang i NFR særlig. SAMKUL utlyste vinteren 2016 100 mill. kr innenfor den nye programplanen for perioden 2016-2020, mens Petromaks2 som nevnt fordelte 322,9 millioner kroner bare i 2017. I årsrapporten for SAMKUL understrekes det at det i prosjektene som fikk midler er stor vekt på humaniorafag, lite tverrfaglighet innenfor blant annet natur, og 80 prosent av forskningsinnsatsen er på temaområdet kultur. Det var ingen tildelinger til fagområdene teknologi, matematiske- og naturvitenskapelige fag eller landbruks- og fiskerifag verken i 2015 eller 2016.

MILJØFORSK er et annet eksempel (Norges Forskningsråd, 2016d). MILJØFORSK er Forskningsrådets hovedsatsing på miljøforskning og dekker landbasert miljø, ferskvann og luft. I programplanen vektlegges behovet for å gi forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig et bedre grunnlag for å treffe beslutninger for en grønn omstilling. Programmet fokuserer på miljøgifter, naturmangfold, økosystemer i endring, kulturmiljøer og samlet miljøpåvirkning, for å nevne noe. I kapitlet *Samspill for et grønt skifte* finner vi både det økomoderne fokuset på muligheter, innovasjon og næringsutvikling, men det er også et fokus på utfordringer. Synet på det grønne skiftet er bredere enn til kun å gjelde klima og omfatter:

«(...)omstillingssamfunnet, lavutslippssamfunnet, bioøkonomien, den sirkulære økonomien, miljøteknologi, gjenbruk, reduksjon av miljøgifter, mat, helse, livskvalitet og økosystemtjenester (2016d, s. 7).»

MILJØFORSK skal se på forholdet mellom menneske og miljø, og vil ha et mer «sosio-økologisk systemperspektiv» enn tidligere miljøforskning, og er med dette mer åpent for den økologiske diskursens utgangspunkt.

6. DISKUSJON: SENTRALE MOTSETNINGER

Denne undersøkelsen har vist at det grønne skiftet er noe som diskuteres fra venstre til høyre og i totalt ulike sammenhenger. Det grønne skiftet nevnes i saker om alt fra lærlingløft via frisørutdanning til byplanlegging, transport og avfallshåndtering. Statsminister Erna Solberg kommenterer slik, på lavutslippskonferansen til NHO og LO:

«Da jeg var yngre, ble klimaløsninger stort sett diskutert rundt leirbålene. Nå diskuteres de rundt styrebordene (Heyerdahl, 2015).»

Et funn er derfor vesentlig: I både den økomoderne og den økologiske diskursen er klimaproblemet anerkjent. Vi må gjøre noe med klimaproblemet av hensyn både til oss selv og andre. Diskusjonene om det grønne skiftet er ikke for klimafornektere eller klimaskeptikere: De bruker uansett ikke begrepet. Det ligger i det grønne skiftet at man anerkjenner at noe skal eller bør eller må forandres. De som mener klimasaken ikke baserer seg på en faktisk menneskeskapt endring av jordens klima, vil heller ikke se nødvendigheten av et skifte. Diskursen om det grønne skiftet er derfor en diskurs som har implisitt i seg en formening om at *noe skjer* eller *må skje*.

Likevel: Det er store motsetninger mellom de to diskursene. Disse motsetningene er interessante å stille opp mot hverandre, selv om det kan innebære en viss idealtypifisering aktørene kanskje ikke vil kjenne seg igjen i. Poenget er jo nettopp at diskurser er noe vi mer eller mindre ubevisst er en del av. Mitt mål er nettopp å skape bevissthet om hva vi snakker om, når vi snakker om det grønne skiftet.

6.1 Det økomoderne og det økologiske. David mot Goliat?

I tillegg til at klimaproblemet er anerkjent, er et annet funn vesentlig: Det er en markant ubalanse mellom den økomoderne og den økologiske diskursen. Mens den økomoderne diskursen er kraftfull og allestedsnærværende, er den økologiske svak og fragmentert.

Vi gjenfinner allerede den økomoderne diskursen i våre institusjoner. Det er den økomoderne kjernefortellingen som er i ferd med å etablere seg som fakta, og slik påvirker hva vi som samfunn mener er klokt og riktig.

Den økomoderne diskursen etablerer i alle fall tre «sannheter»: Klimaendringer er menneskeskapte. Det grønne skiftet er en økonomisk og teknologisk omstilling. Vi kan skape lavutslippssamfunnet og samtidig oppleve økt vekst og velferd.

Diskursen er moderat og saksorientert. I den grad den er visjonær, er det i synet på den lysende, økonomiske fremtiden for norsk næringsliv og norsk velferd – om vi lykkes. Den økomoderne kjernefortellingen om det grønne skiftet glir rett inn i beskrivelsene av økologisk modernisering (Dryzek, 2013; Hajer, 1995; Hammer, 2016), men med elementer av diskursene om bærekraft og om problemløsning (Dryzek, 2013). I den økomoderne diskursen er dagens politiske og økonomiske system utgangspunktet, men systemet trenger en justering. Den økomoderne diskursen målbærer både en økonomisk-administrativ rasjonalisme og en bærekraftstankegang, men da en bærekraft som ikke innebærer noen begrensning verken av individ, marked eller stat. Ofte er det Brundtland-kommisjonens bærekraftforståelse som legges til grunn, gjerne i kombinasjon med begrepet «naturens tålegrenser». Tålegrense ble først brukt om å redusere forurensing, men har siden også vært den norske oversettelsen av «planetary boundaries», siden rapporten kom i 2009 (Rockström et al.). I den økomoderne diskursen snakker aktørene altså om en bærekraftig utvikling som innebærer at økonomisk aktivitet må holdes innenfor naturens tålegrenser, uten at det problematiseres om den *faktisk gjør det*.

Det er størst forventninger til markedet, noe forventninger til det offentlige og få forventninger til folk flest. Slik skiller diskusjonene om det grønne skiftet i Norge seg fra miljøpolitiske diskusjoner i for eksempel Storbritannia, hvor forventningene gradvis skyves over fra staten til individet, slik at folk flest skal ta riktige miljøvalg dersom de bare får god nok informasjon (Hajer & Versteeg, 2005). I den økomoderne diskursen har forbrukere og folk flest en anonym rolle. Den ansvarliggjør ikke individet.

Om det er én metafor som trer frem i den økonomiske diskursen om det grønne skiftet,

er det *kappløpet*: Norge kan vinne, lede an, vokse, være lengst fremme, ta en lederrolle, gå foran, ha fremtidstro. Diskursen er optimistisk og offensiv: Vi må se muligheter, ha fremtidstro, være offensive og bli en grønn spydspiss. Vi har morgendagens løsninger. En grønn verden trenger ikke være kjedelig? Hvorfor være festbrems når man kan telle suksesser? Norge har kapital og kompetanse – alt som skal til for å takle omstillingen som kommer. Det som skal redde oss er en teknologirevolusjon, et industrielt eventyr.

Maskinen er også en mye brukt metafor. Det handler om å være et lokomotiv, eller om å definere hva som er motoren i økonomien. Olje- og gassindustrien kan ikke lenger være motoren i økonomien, det er fornybar energi eller teknologiutvikling som er den nye motoren, som gir kraft til skiftet og driver det fremover.

Hammer (2016) forklarer hvordan økologisk modernisering i Norge kjennetegnes av teknologioptimisme og samarbeid. I dette lyset kan vi også se den økomoderne diskursen om det grønne skiftet.

Den økologiske diskursen om det grønne skiftet kan på sin side plasseres inn i diskursen om grønn radikalisme (Dryzek, 2013) eller grønn transformasjon (Hammer, 2016). Den er radikal, og den foreskriver endringer på alle tre nivåer, både hos individ, marked og stat. Den rommer både synet på det grønne skiftet som et ansvar nedenfra, men også ideer om å endre hvordan hele samfunnet er organisert. Etikk og følelser har en plass i denne diskursen, ikke rasjonalitet alene.

Stemmene som taler for radikale endringer er få, og det er interessant å se at den økomoderne diskursen er så fremtredende også i partipolitikken. Min analyse av partiprogrammene viser at også partier vi er vant til å anerkjenne som miljøpartier, som Venstre og SV, sprer det økomoderne budskapet.

Felles for dem alle er optimismen: Dette kan Norge få til! Vi står nå overfor *den store omstillingen*. I reell politikktutforming, varierer det imidlertid hvor stor omstillingen er.

Ett parti skiller seg ut: Miljøpartiet De Grønnes partiprogram er *radikalt* og ser for seg store endringer i vår livsførsel og i samfunnsstrukturene. Vi skal faktisk bremse veksten

og få ned forbruket. Vekst er ikke et mål for det grønne skiftet – bedre livskvalitet og meningsfulle liv er målet. MDG er det eneste partiet som skriver om mindre stress og mindre forbruks- og prestasjonsjag som en del av skiftet. MDGs grønne skifte handler også om *sosial bærekraft*.

De øvrige partiene ser på det grønne skiftet som en mulighet for fortsatt vekst, det er bare måten å vokse på som må forandres. Perspektivet er *moderat*; det grønne skiftet kan realiseres uten at vi trenger å omkalfatre alt. Hvis staten gjør kloke, strategiske beslutninger og legger trygge rammer for næringslivet, vil vi finne veien ut av krisen. Verktøykassen har økonomiske instrumenter som karbonprising, skatt, subsidier, avgifter, teknologifond og forskning, investeringer og plassering av oljepenger.

Personlig ansvar er så å si ikke-eksisterende i Høyres, Senterpartiets og KrFs fortelling om det grønne skiftet, mens det er en vesentlig del av MDGs fortelling: I jakten på evig vekst har vi forurenset og konsumert oss til farlige klimaendringer og tap av biologisk mangfold, og denne jakten må ta slutt. Venstre fester lit til den informerte forbruker, som tar riktige valg under riktige omstendigheter. Partiet vil stimulere til grønn livsførsel. KrF er opptatt av *nasjonalt ansvar*, forstått som rettferdighet: Industrilandene er skyld i klimakrisen fordi de har sluppet ut mest klimagasser. Derfor bør Norge hjelpe utviklingsland med penger til fornybar energi som kan øke energitilgangen til Jordens fattige. Høyre og KrF har et ideologisk, *universelt* syn på ansvar: forvalteransvaret. Vi har en plikt til å ta vare på kloden.

Mens MDG ser på det grønne skiftet som en *global folkebevegelse*, er de øvrige partiene mer opptatt av det grønne skiftet som en *global utfordring*. MDGs fortelling er grenseløs, mens Senterpartiet lover å sikre norske interesser i skiftet som kommer.

Også i synet på hva «det grønne» er i det grønne skiftet, skiller partiene seg fra hverandre. I MDG er økologi det overordnede systemet samfunnet skal ordnes etter, og det grønne skiftet er derfor et skifte til en mer økologisk levemåte. Det grønne skiftet er også for naturens, dyrenes og alle livsformers skyld. Her finner de en artsfrende i KrF, som ønsker at det grønne skiftet også skal gi renere natur. Venstre sidestiller klimautfordringene med tap av biologisk mangfold, men bruker lite tid på mangfold i de

Øvrige beskrivelsene av det grønne skiftet. For de øvrige partiene er naturen fraværende i formuleringer om det grønne skiftet. De kan vel være der i andre deler av partiprogrammene, men det grønne skiftet er en *klimasak*, karbonutslippene skal ned. I sum handler det grønne skiftet lite om natur.

For Venstre, Høyre, KrF og Senterpartiet skal det grønne skiftet skape nye jobber. MDG mener vi skal *jobbe mindre*, selv om partiet også skriver om grønne arbeidsplasser.

Forholdet til olje- og gassindustrien markerer den store konflikten. MDG har ikke plass til olje- og gass i det grønne skiftet, og vinker gradvis farvel over en kort tidshorison. Partiet ønsker en aktiv utfasing. Venstre gir heller ikke mye plass til olje og gass i det grønne skiftet, men ser på nedgang i produksjonen som en naturlig konsekvens av at etterspørselen vil gå ned. Synet på avvikling er slik sett mer passivt enn MDGs – markedet vil sørge for en avvikling fordi det ikke vil lønne seg å produsere olje i en verden som forsøker å nå klimamålene. Høyre, derimot, understreker industriens betydning i overskuelig fremtid, åpner for nye borefelt, men vil stille strenge miljøkrav. KrF vil øke oljeproduksjonen i eksisterende felt og gjennomføre det grønne skiftet samtidig, men jobbe *mot* boring i nye felt som trolig blir ulønnsomme. Senterpartiet omtaler ikke oljeindustrien i sammenheng med det grønne skiftet i sitt program.

Vi kan på mange måter si at Senterpartiets forståelse av det grønne, av klima og miljø, er mer naturnær enn de andres. Dette er naturlig med tanke på partiets historie som parti for landbruk og bygder. Men det er vekst gjennom *effektivisert bruk* av naturen som er gjennomgående. KrF har i deler av sitt program passasjer som beskriver en ærbødighet overfor naturen. Programmet knytter også det grønne skiftet til rettferdig fordeling av våre ressurser. Gjennom dette har de to partiene ansatser til idéer som sammenfaller med den økologiske diskursen, men det forblir ansatser: Det økomoderne perspektivet får dominere fortellingene om det grønne skiftet.

Den amerikanske presidenten Eisenhowers advarte i sin avskjedstale til det amerikanske folk i 1961 om «det militærindustrielle kompleks» om den sterke innflytelsen sammenblandingen av bedrifter og det militæret hadde for utviklingen av den kalde krigen. Tidligere statsminister for Arbeiderpartiet, Jens Stoltenberg, skriver i

sin biografi om «det miljøindustrielle kompleks», og henviser til et interessefellesskap mellom industri, næringsorganisasjoner og deler av miljøbevegelsen. Komplekset sammenfaller med hva jeg har kalt den økomoderne diskurskoalisjonen i kapittel 4.

«De presser frem slike beslutninger, og det blir nesten umulig å stå opp for helheten og samfunnets samlede interesse. Jeg prøvde å stå imot, men det kommer fra alle kanter, fra LO, NHO, industri og miljø (...) Det som er synd er at det ikke har vært et mer kritisk blikk på den enorme makten disse interessene samlet sett greier å mobilisere (...) En ting er å ødelegge masse urørt natur hvis det er en stor økonomisk gevinst. Men her ødelegger man urørt natur med økonomisk tap (Gjerstad, 2016).»

Så mye av spillet foregår på den økomoderne diskursens banehalvdel, at det blir umulig for bortelaget å spille sitt eget spill. Vi ser dermed hvordan representanter fra MDG, som vi kan lese har andre ambisjoner med det grønne skiftet, bruker de samme frasene i avisintervjuer som aktører fra Venstre eller Zero. Vil man være med å påvirke, må man parere det som kommer derfra, og man kastes inn i den samme logikken i stedet for å bygge videre på sin egen logikk, og vi får argumenter som:

Programmet vi foreslår gjør at norsk næringsliv kan ta ledertrøyen i en global omstilling som skjer raskere enn det Tord Lien klarer å stave «grønt skifte».

Ingrid Liland (MDG), leder for programkomitéen, i Aftenposten 26. aug. 2016

Den økomoderne diskursens dominans gjør rett og slett det vanskelig å nå gjennom med andre argumenter. Det er denne diskursen som preger hva som anses som sant, rett og viktig.

Den økomoderne kjernefortellingen er en fortelling om muligheten for *grønn vekst*. Begrepet er blitt så vanlig at det nå også finnes et masterstudium på BI i *Grønn vekst og konkurransekraft*. På dette studiet blir studentene «rustet til å lede en omstilling til en

mer miljøvennlig virksomhet», fordi «Mye tyder på at de organisasjonene som lykkes med et grønt skifte blir fremtidens vinnere.»¹⁴

BI-forsker og MDG-medlem Per Espen Stoknes hevder i en artikkel at genuin grønn vekst faktisk er mulig, definert som «økt verdiskaping med mindre samlet miljøbelastning» (2017)¹⁵. Grønn vekst måles i karbonproduktivitet i stedet for i arbeidsproduktivitet. I en sammenlikning av de nordiske landene, finner Stoknes at Sverige faktisk har klart å få til en slik genuin grønn vekst, med Danmark og Finland hakk i hæl like under 5 %-grensen, mens Norge ligger langt bak.

Finnes det et reelt alternativ til vekst? Nei, mener Kathrine Aspaas i en lørdagskommentar om det grønne skiftet som kommer, og problemet med å måle alt i brutto nasjonalprodukt.

«Vekst. Det er grunnprinsippet for alt som lever. Spørsmålet er hva slags vekst vi ønsker. Kulturell vekst? Livsglede? Innovasjon? Antall havørner?»

I den økologiske diskursen er vekst roten til problemene. I den økomoderne er vekst en selvfølge.

I diskusjonene om det grønne skiftet ligger innovasjon og BNP foreløpig best an i forhold til livsglede og havørner. Den økomoderne diskursen er svært sterk, den økologiske påfallende svak. Det er altså den økomoderne virkelighetsbeskrivelsen som setter stemningsleiet i politikken for det grønne skiftet. Hva innebærer dette?

---

¹⁴ <https://www.bi.no/studier-og-kurs/kurs/masterprogram/gronn-vekst-og-konkurranseskraft/>

¹⁵ Artikkelen er ikke publisert, men oppgis å være under publisering i tidsskriftet Ecological Economics med tittelen «*What is Genuine Green Growth and Can It be Found in the Nordic Countries?*». Her hentet fra <https://www.bi.no/forskning/business-review/articles/2017/03/finnes-genuin-gronn-vekst/>

6.2 Klimaet mot naturen?

Som et metodeverktøy for å skille de ulike diskursene om det grønne skiftet fra hverandre, har jeg stilt spørsmålet:

Hvilke grunnleggende antakelser finnes om naturen?

Med dette som rettesnor, er det to forhold som utpeker seg:

1. Den økomoderne diskursen om det grønne skiftet handler om klima, ikke om andre miljøutfordringer. Den økologiske diskursen handler om klima *og* andre miljøutfordringer.
2. Den økomoderne diskursen forutsetter at naturen skal brukes og forvaltes av menneskene. Den økologiske diskursen forutsetter at naturen har verdi i seg selv, og at menneskene og naturen uunngåelig lever i et samspill.

I sin liberalismekritiske bok *Dette forandrer alt. Kapitalismen mot klimaet* setter Naomi Klein kapitalismen opp mot klimaet, og hevder kapitalismen er hovedgrunnen til at vi ikke klarer å gjøre noe med klimaproblemet (2015). Det er fristende å sette opp en liknende dikotomi for diskursene om det grønne skiftet: Klimaet mot naturen. Naturmangfold og naturvern har en forsvinnende liten plass i den økomoderne diskursen om det grønne skiftet. Mens den økomoderne diskursen er en *klimadiskurs*, forsøker den økologiske i tillegg å være en *naturdiskurs*. I den økomoderne diskursen er det som om det ikke finnes forestillinger om naturen i det hele tatt, og klimautfordringene er et problem som kan behandles isolert. I den økologiske diskursen er dette umulig: Klima og natur er uløselig sammenhengende, og en diskusjon om klima uten forestillinger om natur er meningsløs.

Som en illustrasjon av det institusjonaliserte forholdet mellom klima og natur: I den offentlige utredningen om grønt skattesifte (NOU 2015:15 Sett pris på miljøet – Rapport fra grønn skattekommisjon) er det 250 % flere forekomster av ordet «klima» enn ordet «natur».

I forslaget til statsbudsjett for 2018 foreslår regjeringen å kutte 200 millioner kroner til naturmangfold, ifølge en sammenstilling av kutt i ulike poster utført av miljøorganisasjonen Sabima (Steel, 2017). Regjeringen foreslår samtidig å øke bevilgningene til klimaforhandlingene og FNs klimapanel, til den internasjonale klima- og skogsatsingen og til markedsføring av norske, grønne løsninger.

Motsetningene mellom de to diskursenes grunnleggende forhold til naturen er særdeles godt illustrert av en ordveksling mellom NHO-leder Kristin Skogen Lund og Naturvernforbundets leder Silje Ask Lundberg i Naturvernforbundet rundt årsskiftet 2016/2017. I desember 2016 legger NHO frem en rapport laget av Norges Geologiske Undersøkelse (NGU): *Mineraler for det grønne skiftet*. Rapporten viser at ressurser i bakken representerer verdier for 2.500 milliarder kroner.

«Det er veldig spennende, fordi det i stor grad er mineraler som kan brukes i mobiler, elbiler, fly og vindmøller, som kan bidra til det grønne skiftet vi er nødt til å få til, hvis vi skal nå våre klimamål (Haugan, 2016a).»

Kristin Skogen Lund, adm. dir. NHO, i VG 15. des 2016

Skogen Lund ser på mineralforekomstene som uutnyttede ressurser som kan bidra til arbeidsplasser i distriktene.

«Vi er glade for at NHO er oppteken av klima og det grønne skiftet, det er berre så synd at dei har misforstått kva eit grønt skifte er.» svarer Silje Ask Lundberg, leder i Naturvernforbundet i en kronikk 27. desember 2016:

«Kristin Skogen Lund meiner vi må tåle dei naturinngrepa som gruvedrift fører til, for å redde klimaet. Ho har ikkje skjønt at naturen er grunnmuren i både samfunnet og økonomien vår. Den er sjølv livsgrunnlaget vårt. Det er meiningslaust å redde klimaet dersom vi øydelegg naturen i same slengen (...)Det vert ikkje noko grønt skifte av å drive rovdrift på naturen for å produsere flest mogleg mobilar, elbilar, fly og vindmøller, slik NHO synest å meine. Tvert imot (Lundberg, 2016).»

Hvorpå NHO-lederen svarer i et innlegg i VG 4. januar 2017 med overskriften *Etterspørselen øker, Naturvernforbundet!*

«Verdens etterspørsel etter energi, mat og mineraler øker. Det grønne skiftet handler om å skape og produsere mer med mindre samlet miljøpåvirkning og utslipp (...) Jeg har stor respekt for Naturvernforbundet, og den innsatsen dere gjør for klassisk naturvern. Men dere gjør det veldig enkelt for dere selv i møte med de store dilemmaene i energi- klimapolitikken (Lund, 2017).»

Forenklet kan vi si at mens Lundberg ser på mennesket som avhengig og uløselig knyttet til naturen, snakker Skogen Lund om menneskenes behov for å ta naturressursene i bruk.

Vi ser altså at de to diskursene skiller lag allerede i det aller vesentligste: i synet på naturen. Diskursene har ikke bare ulike argumenter og ulike forslag til løsninger – de er fundamentalt og ontologisk ulike.

Dette fundamentale skillet i synet på naturen, kan utdypes gjennom Arne Næss' ideer om dyp og grunn økologi (2008). Den økomoderne diskursen om det grønne skiftet tyder på en ontologi som svarer til den grunne økologiske forståelsen. Målet er å bekjempe utpining av jordens ressurser for å kunne få bedre helse og velstand for folk. Næss beskriver det som mennesket-i-miljøet-konseptet, et konsept den dypøkologiske forståelsen forkaster helt, siden et slikt konsept ikke tar inn over seg at alt henger sammen med alt, og at alle diskusjoner om ting-i-miljøet aldri vil bli annet enn overfladiske og foreløpige.

Den norske filosofen har fått kritikk for bruken av ordene «grunn» og «dyp», men når Næss skiller mellom dyp og grunn økologi, er det ikke for å si at noen mennesker er grunne og andre dype, men for å si at det finnes grunne og dype argumenter (Haukeland et al., 2008). Hvis en elv er forurenset, vil den grunne økologiske responsen være å forsøke å kalke eller på andre måter tilføre noe for å fikse på vannkvaliteten. Den dype økologiske responsen er derimot, ifølge Næss, å lete etter årsaken til forurensingen, og forsøke å gjøre noe med denne, for eksempel å fjerne fabrikken som slipper ut forurensingen.

Når Norge legger stor innsats i å finansiere forskning for å elektrifisere sokkelen, er dette i henhold til en slik tenkning en grunn økologisk respons. Det dype svaret vil være å kutte i oljeproduksjon. CO₂-fangst sorterer i samme kategori, det samme gjør elbilsubsidiene. Den grunne og den dype økologien er forsøk på å synliggjøre at vi i utgangspunktet har ulikt syn på naturen.

Poenget for Næss er, at hvis vi klart formulerer hva vi verdsetter, blir det mindre rom for misforståelser, og vi kan fortære komme til kjernen av uenigheter (Haukeland et al., 2008). I mange tilfeller er aktørene som diskuterer det grønne skiftet tydelige på hvilke *politiske grep* de ønsker. Men er aktørene i den økomoderne diskursen tydelige på hva de *verdsetter*? Gjennom språket uttrykker den økomoderen koalisjonen implisitt at den setter mennesket over naturen, og at naturen er noe mennesket kan kontrollere. Det er et standpunkt man kan ha, men man bør reflektere over hva standpunktet innebærer. Kanskje det nettopp er dette synet som er «naivt», slik flere statsråder har ytret i diskusjonene om fremtiden for norsk olje og gass, og ikke synspunktet om at vi må bremse oljeproduksjonen?

I sitt økomoderne manifest (Asafu-Adjaye et al., 2015), forkaster forfatterne idéen om at menneskenes samfunn og naturen må harmoniseres for å unngå økonomiske og økologisk kollaps. Menneske og natur kan altså eksistere side om side.

I meldingen om naturmangfold *Natur for livet* kan vi se hvordan vitenskapen om natursystemene er påvirket av økonomisk tenkning. Språket i naturmangfoldmeldingen er verdt et studium i seg selv: Velfungerende økosystemer leverer goder og tjenester. Vi skal sikre fremtidige generasjoners mulighet til å skape verdier basert på velfungerende økosystemer, og videreføre arbeidet med å bevare et representativt utvalg av norsk natur (Klima- og miljødepartementet, 2015c).

Naturen er noe vi kapitaliserer på, og som gir oss goder og tjenester. Derfor er det lurt å ta vare på naturen. Ikke først og fremst fordi den har verdi i seg selv, heller ikke først og fremst fordi naturen fremmer livskvalitet. Vi står langt unna dypøkologien i dette perspektivet.

Er det grønne skiftet å passe på at vi ikke mister goder? Eller kan det være noe mer?

Et annet mønster som er påfallende i den økomoderne diskursen, er at det flere ganger understrekes med at naturforvaltningen skal være «kunnskapsbasert» og «treffsikker». Disse formuleringene står også å lese i meldingen om naturmangfold. Liknende formuleringer finner vi ikke knyttet til for eksempel den grønne næringsutviklingen eller teknologiutvikling. Et slikt krav om treffsikkerhet kan tolkes som et forsvar for økt utnyttelse av naturressursene, dersom det ikke kan dokumenteres at naturen forringes. Dette markerer i så fall en avstand, bevisst eller ubevisst, fra føre var-prinsippet. Det innebærer også en tanke om at vi kan beregne oss frem til hva som er lurt og dumt å gjøre i naturen. Eller er det rett og slett en idé om at naturvitenskap er mer treffsikker enn for eksempel økonomisk vitenskap? En slik optimisme på vegne av menneskets kunnskap, kolliderer med den økologiske tanken om at økosystemene er komplekse, og ikke underlagt årsakssammenhenger som bestandig kan forutses.

Motsetningene finner vi også i de norske miljøorganisasjonene, hvor Zero og Naturvernforbundet står på hver sin side. Zero jobber for å fremme utslippsreducerende teknologi. Naturvernforbundet vil at vi skal endre livsstil.

I januar 2017 er Naturvernforbundets magasin Natur & Miljø i sin helhet viet det grønne skiftet, med forsidedittelen «Mitt grønne skifte» (2017). Her blir enkeltindividet, altså vi stilt til ansvar. Mannen i gatas grønne skifte presenteres i en åttepunktliste: fly mindre, kutt bilreiser, energismart bolig, leie heller enn å eie, ta vare på det du har, gjenbruk, bruk matvett og stem på et miljøparti.

Er det mulig å snakke om etikk, ansvar eller følelser i en diskusjon så preget av økonomi og teknologi? Den økomoderne diskursens aktører fremstiller sitt syn som rasjonelt og objektivt, eller vitenskapelig fundert. Naturen føres inn i økonomien, og etikk er uvesentlig. Poenget er at politikken «virker». (Hammer, 2016).

Men rasjonalitet har bare begrenset nytte i møtet med naturen, ifølge Arne Næss (2008), fordi naturen også oppleves. NMBU-forskeren Sverdrup-Thygeson føler på «en eksistensiell tristhet når man ser hvor gjennomgripende vi mennesker har endret skogen», når hun viser til at bare 1,3 prosent av all norsk skog er helt fri for synlige menneskelige inngrep (Enger, 2016).

Det er forskjell på om vi kan leve oss inn i biologens eksistensielle tristhet, eller om vi ikke gjør det. Vi er mange som bryr oss om hva som skjer med miljøet på jorden, men vi gjør det med beina plantet i ulike syn på hva naturen er i forhold til mennesket og hva mennesket er i forhold til naturen.

Den økomoderne dominansen viser seg i konkrete diskusjoner om for eksempel vindkraftutbygging. Vindkraft er fornybar energi, og per definisjon bra i den økomoderne forståelsen. Men for å bygge en vindmøllepark, kreves utbygging med naturinngrep. I tillegg til inngrepene, beslaglegges dyrs leveområde, og naturopplevelsen forringes. I slike saker står også partene mot hverandre lokalt, mellom dem som vil bevare naturen, og dem som mener vi må ofre natur for det grønne skiftets skyld, ettersom verden trenger mer energi. Hvorfor har akkurat klimasaken så stor appell i dag, mens kampen for den utrydningstruede salamanderen tas av «raringer i anorakk»?

Hva vi *ikke* snakker om, hva vi *utelater å diskutere* er også interessant i diskursanalysen. Det kan være en utfordring at vi har en stor politisk diskusjon i Norge om en stor, grønn omstilling der klima tar alt fokus og naturen er nesten ikke-eksisterende. Hvilken samfunnsendring styrer vi mot om naturen ikke er en del av virkelighetsforståelsen?

6.3 Det perfekte problem eller apokalyptisk krise?

Jeg har også stilt spørsmålet:

Hvorfor trenger vi det grønne skiftet?

Undersøkelsen viser at ikke bare synet på naturen skiller diskursene fra hverandre, men problemforståelsen er også ulik. Den økomoderne diskursen fokuserer på de økonomiske argumentene, den økologiske på liv og død.

Ulike forfattere snakker om apokalyptisk innramming som en del av miljødiskursen (Anshelm & Hultman, 2016; Hajer, 1995). I den økomoderne diskursen om det grønne skiftet er riktignok krisen vi står overfor et bakteppe. Gang på gang gjentas alvorligheten

i situasjonen. Men argumentet fremstår oftere som en slags forklaring av behovet for omstilling enn som en reell, følt eller forventet katastrofe. Den økologiske diskursen, snakker derimot om det helt eksistensielle: vår overlevelse. I den økologiske diskursen er det mulig at menneskeheten utrydder seg selv gjennom ubetenksom bruk av naturen og forbruksvekst. I den økomoderne diskursen synes ikke dette å være en reell bekymring: Dette fikser vi. Det er som om man sier: Det grønne skiftet er dramatisk, men spennende. Eksistensielt, men gøy. På mange vis synes den økomoderne diskursen schizofren.

Per Espen Stoknes adresserer dilemmaet i sin bok: *Det vi tenker på når vi prøver ikke å tenke på klimaproblemet (2017)*.

Stoknes hevder det er fem psykologiske barrierer som gjør at vi fortsetter som før, selv om vi vet vi må endre kurs: Vi opplever problemene som om de er langt unna oss, vi er trøtte av dommedagsvarsler, vi tviler på kunnskapen vi har om klimaproblemet for ikke å føle ubehag, vi forneker som selvforsvar (ikke fordi vi mangler informasjon) og ser etter informasjon som bekrefter egne verdier. Stoknes foreskriver positivitet som veien ut, og gir dermed den økomoderne diskurskoalisjonen rett i noe: Vi trenger fortellinger som er positive og som forteller at vi kan lykkes. Dommedag selger dårlig, katastrofe, kostnader og offer virker mot sin hensikt.

Kanskje vi her ser noe av forklaringen på den økologiske diskursens manglende gjennomslagskraft?

Økonomiprofessor Ola Kvaløy kaller klimasaken «Det perfekte problem(2015)», og siterer Harvard-psykologen Daniel Gilbert: «A psychologist could barely dream up a better scenario for paralysis.» Det er ikke uventet at vår evne til å gjøre noe med klimaproblemet er dårlig. Men vår manglende *vilje* må forklares, hevder Kvaløy. Forklaringen finnes i at mennesker ikke klarer å tenke langt fremover, det er grunnleggende menneskelig å være mer opptatt av dagen i dag enn av morgendagen. Det andre er at klimasaken er blitt karrierevei i politikk og i organisasjonslivet, og at vårt engasjement ikke øker med økt kunnskap eller utdanning. Det er vår identitet og hvem vi ønsker å bli likt av som styrer vårt miljøengasjement.

En stor utfordring med klimakrisen, er at global oppvarming er et atmosfærisk problem hvor vi ikke kan se direkte sammenheng mellom handling og konsekvens. Behovet for konkrete prosjekter der folk selv kan føle forbedring, er derfor nødvendig for å trekke det hele ned på bakkeplan, så å si. Vi ser dette for eksempel i byplanleggingsdiskusjonene. Byene er praktisk, lokal, erfarbar virkelighet: Mindre trafikk gir bedre luft og mindre støy. Bedre luft og mindre støy er et udiskutabelt gode. De nye byene er derfor perfekte klimaprojekt.

By- og regionforskningsinstituttet (NIBR) leverer i 2015 rapporten *Forskning for Framtidens byer* (Vedeld, Bergsli, Millstein & Andersen, 2015). Dette er en rapport som skal gi råd om byforskning. I forordet skriver NIBR at kunnskap om byer kan bidra til det grønne skiftet. Slik forskning anses viktig fordi:

«Byer generelt og storbyregioner spesielt vil være viktige strategiske arenaer og drivere av slike omstillinger. Byene er sentre for kunnskapsutvikling, sosio-kulturelt mangfold og kreativitet. Byene og byregionene er sentrale for innovasjon og omstilling til en grønnere økonomisk vekst, og for bærekraftig miljø- og velferdsutvikling (2015, s. 11).»

Kort sagt: Byer er viktige for det grønne skiftet.

I flere dokumenter er byforskning sett som en integrert del av miljø- eller klimaforskning. Bypolitikk er med andre ord blitt klimapolitikk, og den kompakte byen er blitt et symbol på bærekraftig byutvikling (Hanssen, Hofstad & Saglie, 2015). I bypolitikken møtes motsetningene mellom klima og natur igjen i skjæringspunktet mellom transportargumenter, som tar hensyn til CO₂-utslipp, og argumenter om bokvalitet og bevaring av skog og mark. Urbanisering har ført til at av de grønne områdene som fantes i byer og tettsteder i 1950-årene, finnes det bare 20–30 prosent igjen i dag (Klima- og miljødepartementet, 2015e). De siste 40–50 årene har belastningen på naturen nær byer og tettsteder økt, og arealet som brukes til tettsteder i Norge er nesten fordoblet. Nedbygging av bynær natur er altså ikke en klimaoppfinnelse, men den økomoderne diskursen øker det politiske handlingsrommet for en slik politikk. Grøntarealer i byene blir nedbygd til andre formål, og eplehager må ofres i bynære villastrøk (Skogstrøm & Eggesvik, 2017).

Samtidig kan man hevde at fortetting langs kollektivakser ikke har noe med grønn natur å gjøre, ettersom man faktisk bygger den ned. Fortetting i seg selv er ikke miljøvennlig, men fortetting som unngår byens grøntområder og kanaliseres til nedlagte havner og områder kan sikre minst mulig naturbelastning (Næss, 2012).

«Men selv om vi spiller på hele registeret av miljøvennlige byplanmessige løsninger, vil stadig vekst i bygningsmassen gjøre utfordringen vanskeligere og vanskeligere (Næss, 2012, s. 164).»

I bypolitikken kan vi se spor av den økologiske koalisjonens ønske om livsstilsendring. I de nye, kompakte byene reiser vi kollektivt og utslippsfritt – men ikke av dyp respekt for alt levende. Mer som en nødvendig konsekvens av de beslutningene som tas.

Urbanisering og fortetting ses altså som en del av løsningen for det grønne skiftet, fordi god planlegging og mindre transport gi lavere CO₂-utslipp. Ikke fordi byer fremmer menneskers ansvar for eller følelser for natur. Satt på spissen: I et samfunn der stadig flere bor i byer, hvem skal ha kunnskap om naturen da? Hvilken erfaring, erkjennelse eller opplevelse vil man da ha av tregrensen, som Arne Næss er opptatt av, eller av blomsterfluene?

6.4 Teknologi eller livsstilsendring?

Der den økomoderne diskursen maler et optimistisk bilde der teknologien løser problemene våre, er den økologiske diskursen skeptisk. Den avviser ikke teknologi, men hevder ny teknologi alene ikke er nok: Vi må alle endre oss. Siden vekst er hovedproblemet i den økologiske diskursen, må forbruket ned.

I boken *Forbruk og det grønne skiftet* (Vittersø, Borch, Laitala & Strandbakken, 2016) hevder SIFO-forskere at forbruk får for liten plass i diskusjonene om det grønne skiftet. Hvordan vi tilpasser vårt forbruk, vil være helt avgjørende for om det grønne skiftet lykkes, skriver Vittersø og Strandbakken i forordet. I så fall ligger vi dårlig an med det

grønne skiftet: Forbruksforskningsinstituttet SIFO har helt siden 1993 spurt norske forbrukere om de er villige til å endre eget forbruk for miljøets skyld. Villigheten har falt jevnt og trutt. Samtidig øker troen på at teknologi skal ordne opp (Tangeland, Heidenstrøm & Throne-Holst, 2016). Vi endrer oss altså foreløpig ikke mye, selv om vi snakker mye om endring og omstilling.

Den økomoderne diskursen om det grønne skiftet bidrar til dette, ved å ha minimalt fokus på forbruk, personlig ansvar eller etikk. Næringslivet skal fikse det ved hjelp av innovasjon og ny teknologi.

Men tro på teknologi kan være farlig, fordi ny teknologi gir utilsiktede effekter (Tangeland et al., 2016). Varmepumpen skulle føre til mindre energiforbruk i norske hjem, men førte i stedet til at vi har økt innetemperaturen i flere rom. Det teoretiske innsparingspotensialet ble ikke oppnådd, selv om teknologien i seg selv var besparende. Forventninger om en teknologisk utvikling kan også gjøre noe med vår evne til å handle, fordi det representerer en barriere for en føre var-holdning. Hvorfor ta upopulære beslutninger i dag når du kan finne en ny løsning i morgen? Tangeland, Hedenstrøm og Throne-Holst hevder vi i Norge har en *institusjonell optimisme*: Vi tenker at den nye teknologien som finnes opp vil være god, fordi vi forventer at det er «noen» som passer på, uten at vi kan si hvem dette er (2016). Den samme institusjonelle optimismen er funnet hos politikere og beslutningstakere (Tangeland et. al 2016 sit. Gloppen, Rakner og Vibe 2014). Mens det er en negativ sammenheng mellom teknologioptimisme og villighet til å redusere eget forbruk, er det en positiv sammenheng mellom opplevelse av brukeransvar og villighet til å redusere eget forbruk.

Kort sagt: Jo mer snakk om teknologi, jo mindre vilje til å endre levemåte.

Den amerikanske geologen og fysiologen Jared Diamond skriver i sin bok *Kollaps. Hvordan samfunn går under eller overlever*:

«Underforstått i denne optimistiske fremtidsroen ligger antakelsen om at fra og med i morgen skal teknologien primært fungere for å løse eksisterende problemer og helt opphøre med å skape nye (...) Alle våre nåværende problemer er utilsiktede negative følger av eksisterende teknologi. Den raske teknologiske utviklingen på 1900-tallet skapte nye og vanskelige problemer raskere enn de løste de gamle: Det er grunnen til at vi nå befinner oss i den situasjonen vi gjør (2012, s. 501-502).»

6.5 Bioøkonomi som diskursenes brobygger?

Man kan se for seg bioøkonomi som et politikkområde hvor de to diskursene kunne møtes. I bioøkonomien *kan* det handle om både natur og klima på samme tid. Med bioøkonomi dukker det opp andre begreper enn i den øvrige delen av diskursen, av hensyn til fagområdets vesen: mer snakk om forbruk, gjenbruk og ansvarlig ressursforvaltning. Diskusjonene er med på å utvide forståelsen av det grønne skiftet noe.

Samtidig; både i kronikker, taler og planer er det fortsatt vekt på vekst og bruk, ikke begrensninger eller å la naturen stå fordi den har en egenverdi i seg selv. Naturen er fortsatt et reservoar av goder vi mennesker kan utnytte. Det menneskelige systemet rangerer fortsatt over natursystemet, som en selvfølge. Vår bruk kan være mer eller mindre bærekraftig. Man ser ikke for seg store endringer i samfunnsordenen, man ser for seg å bruke naturen *litt bedre*.

I regjeringens bioøkonomistrategi er bioøkonomi definert som «bærekraftig, effektiv og lønnsom produksjon, uttak og utnyttelse av fornybare biologiske ressurser til mat, fôr, ingredienser, helseprodukter, energi, materialer, kjemikalier, papir, tekstiler og andre produkter. Bruk av muliggjørende teknologier som bioteknologi, nanoteknologi og IKT er i tillegg til konvensjonelle disipliner som kjemi, sentralt for utviklingen innenfor en moderne bioøkonomi (Nærings- og fiskeridepartementet et al., 2016, s. 13).»

Bærende ord er *lønnsom, produksjon, utnyttelse og teknologi*.

Skog er biomasse og får plass i politikk og planer knyttet til bioøkonomi. I diskusjoner om skogen befinner de to diskurskoalisjonene seg på hver sin tue. Temaer som innovasjon, vekst og bruk dominerer, mens naturopplevelse, biologisk mangfold eller skogens verdi i seg selv har liten plass. Det handler om hvordan vi mennesker kan utnytte skogen, ikke ha glede av den.

Slik kan hotellkongen Arthur Buchardt hevde han er med på det grønne skiftet når han bygger en 18 etasjer høy bygning i Brummunddal, med leiligheter, hotell, kontorer svømmebasseng og restaurant – fordi han bygger den i tre (Berglihn, 2016).

Den internasjonale oppmerksomheten rundt bioøkonomien er økende også internasjonalt. Høsten 2015 møttes mer enn 700 deltakere fra rundt 80 land for å drøfte hvordan bioøkonomien best kan bidra til grønn vekst, realisering av FNs bærekraftsmål og til gjennomføring av effektive klimatiltak. Toppmøtet utviklet et felles dokument for det videre arbeidet: *Making Bioeconomy work for sustainable development* (Global Bioeconomy Summit 2015, 2015). Men også bioøkonomi er et begrep som endrer innhold etter hvem som diskuterer. Det finnes ikke en klar felles forståelse om hva bioøkonomi er. Bugge, Hansen og Klitkou (2016) deler i tre ulike visjoner, som har fellestrekk med mine funn i diskursen om det grønne skiftet: Den bioteknologiske visjonen baserer seg på bioteknologi, og prioriterer økonomisk vekst fremfor bærekraftig utvikling, men bygger på en antakelse om at veksten vil ha en positiv virkning på klimaforandringen og miljøet. Den bioressursbaserte visjonen fokuserer på effektiv utnyttelse og prosessering av bioressurser, og bærekraftig utvikling er sekundær i forhold til målsettingen om økonomisk vekst. Den bioøkologiske visjonen er primært rettet mot bærekraftig utvikling fremfor økonomisk vekst og jobbskaping. Her legges det mer vekt på økologiske prinsipper for mer lukkede og sirkulære produksjonssystemer for bioøkonomien, som biodiversitet, bevaring av økosystemer, forebygging av jordforringelse og resirkulering av bioressurser. Den viktigste fellesnevneren er at den økologiske visjonen setter bærekraft foran økonomisk vekst, mens den teknologiske og ressursbaserte setter økonomisk vekst først, selv om visjonen også er tydelig opptatt av bærekraft.

Min foreløpige analyse tilsier at den norske strategien er utmeislet fra økomodernismen, og er en bioteknologisk og bioressursbasert visjon, mens den bioøkologiske står svakt. Videre undersøkelser av bioøkonomi kan avdekke om det er plass for den økologiske diskursen i diskusjonene om bioøkonomi i fremtiden.

7. AVSLUTNING: DELTAKER ELLER TILSKUER?

«Det grønne skiftet» er i ferd med å bli en slags universalnøkkel i politikken – det kan brukes til alt og åpne mange dører. Begrepet brukes både som en løsning, forklaring og rettfærdiggjøring for hvorfor politiske valg blir tatt. Valgene blir legitime. Det grønne skiftet er et argument i seg selv, og kan brukes til de fleste problemstillinger: Vi forstår at vi må gjøre noe med frafallet i videregående, fordi vi trenger kompetent arbeidskraft til det grønne skiftet. Vi forstår at vi må ha landstrøm til oljeplattformene våre, fordi renere energibruk på sokkelen er bra for det grønne skiftet. Vi kan akseptere nedbygging av eplehager i villastrøk i Oslo, fordi fortetting langs kollektivaksene er bra for det grønne skiftet. Vi godtar store økninger i forskningsmidler, fordi forskning er nødvendig for det grønne skiftet.

Selv et moderne fjøs på Holt i Tvedestrand, blir et eksempel på det grønne skiftet (Landbruks- og matdepartementet, 2016), fordi det har nye energiløsninger og kan være et teststed for «grønne teknologier» i landbruket.

Det grønne skiftet er blitt *emblematiske*: Det står som en merkelapp for en større og mer kompleks problematikk. Slik blir det brukt som et verktøy for å diskutere en krise som det ellers er vanskelig å diskutere til bunns. Hajer (1995) viser at uttrykket «sur nedbør» var emblematiske på 1990-tallet. Hullet i ozonlaget hadde også et slikt fokus på slutten av 1980-tallet, selv om det strengt tatt ikke var snakk om et hull. Til tross for at merkelappen var en banalisering, førte den til forbedring, fordi den engasjerte mange nok, og gjorde endring mulig (Ripple et al., 2017).

Når miljøpolitiske spørsmål blir emblematiske, skaper de rom for politikerne å manøvrere i. Utfordringen er nettopp forenklingen dette innebærer.

Det kan for eksempel synes åpenbart for oss som er en del av dette samfunnet vi diskuterer i, at mer bruk av vannkraft, vindkraft og solkraft er den åpenbare løsningen på det grønne skiftet– men åpenbart er det ikke: I nabolandet vårt Sverige har den store diskusjonen vært knyttet til atomkraft som løsning på klimaproblemet (Anshelm &

Hultman, 2016). USA har en valgt president som hevder amerikansk kull er rent. Og mens vi diskuterer fremtiden for petroleumsindustrien, blir Norge kåret til «Dagens fossil» under klimatoppmøtet i Bonn i november 2017 av Climate Action Network, et internasjonalt nettverk av 1.100 miljøorganisasjoner. Samtidig kjemper den norske stat i retten mot Greenpeace og Natur og Ungdom, som har anmeldt staten for brudd på Grunnlovens §112. Miljøorganisasjonene mener tildelingen av oljelisenser i Barentshavet i 23. konsesjonsrunde er et brudd på Grunnlovens miljøparagraf. Denne paragrafen slår fast at staten skal verne om naturen og miljøet for fremtidige generasjoner

I denne oppgaven har jeg vist hvordan den økomoderne kjernefortellingen dominerer ordskiftet, men også hvordan denne fortellingen får innflytelse på politiske og forskningspolitiske institusjoner.

Jeg har ønsket å problematisere dette, eller i det minste åpne for refleksjon rundt hva denne kjernefortellingens dominans innebærer. Det grønne skiftet er blitt en fortelling om klima, men uten begrep om natur, om krise, men uten umiddelbar fare for mennesket, om teknologi, men uten personlig ansvar. De radikale stemmene er i et så påfallende mindretall at de vanskelig når ut til mannen i gata.

Man kan hevde at et demokrati hvor en stor mengde diskurser eksisterer side om side, er et sunnere demokrati (Dryzek, 2008). Flere innganger til diskusjonene betyr at flere aktører kan engasjere seg, og flere synspunkter kommer til uttrykk.

Det er mye vi burde ha diskutert som vi ikke får diskutert når én diskurs står så sterkt.

Skjervheim brukte eksempelet med Olsen og Hansen, som begge mente $2+2=4$. Etter min gjennomgang kan vi si det er et udiskutabelt faktum at mange hevder at vekst + klima = sant. Men fortsatt er vekst + klima = sant bare en påstand. Det er en påstand som gjentas av svært mange viktige aktører i norsk politikk og samfunnsliv. Når vi oppfatter noe som et faktum, selv om det bare er en påstand, svekkes vårt engasjement, sier Skjervheim. En påstand kan vi gå i rette med, vi kan gruble over den, vi kan snakke med andre om den, og vi kan protestere mot den om vi er uenige. Da er vi deltakere. Idet vi regner den som

et faktum, blir vi tilskuere. I dette ligger den økodiskursens dominans: Den gjør oss til tilskuere.

REFERANSER

- Alstadheim, K. B. (2016, 29.10.2016). Grønn konk, Kommentar. *Dagens Næringsliv*.
- Andersson, A. (2016, 12.05.2016). Tyssedal blir grønt fyrtårn, Nyhet.
- Anshelm, J. & Hultman, M. (2016). *Discourses of global climate change : apocalyptic framing and political antagonisms*. London: Routledge.
- Arbeiderpartiet. (2017). Alle skal med. Partiprogram 2017-2021. Hentet fra https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/712bd5b874e24958b84c14fbef5b1a98afbfc8ae1e464cac9bcad06f24f2a85f
- Arbnor, I. & Bjerke, B. (2009). *Methodology for creating business knowledge* (3rd ed. utg.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Asafu-Adjaye, J., Blomquist, L., Brand, S., Brook, B., Defries, R., Ellis, E., . . . Teague, P. (2015). The Ecomodernist Manifesto. [Manifest]. Hentet fra <https://static1.squarespace.com/static/5515d9f9e4b04d5c3198b7bb/t/552d37bbe4b07a7dd69fcd6bb/1429026747046/An+Ecomodernist+Manifesto.pdf>
- Aspaker, E. (2016, 17.11.2016). Norden – en verdensledende, kunnskapsbasert næringsregion? Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nordisk_formannskap/id2520845/
- Aspelund, A. & Løvdal, N. S. (2016, 07.05.2016). Bærekraft gir økt profitt, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Astrup, N. (2014, 16.08.2014). Støres symbolpolitikk, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Bergens Tidende. (2016a, 11.04.2016). Sagt på landsmøtet, Nyhet. *Bergens Tidende*.
- Bergens Tidende. (2016b, 27.08.2016). Ukens erkjennelse. *Bergens Tidende*.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet* (F. Wiik, Overs.). Bergen: Fagbokforl.
- Berglihn, H. (2016, 10.09.2016). Dette er min hobby, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Bjartnes, A. (2013, 23.04.2013). Det store veddemålet oljenasjonen, Kronikk. *VG*.
- Bjartnes, A. (2015). *Det grønne skiftet. Stans Norges veddemål mot klimapolitikken*. Oslo: Norsk Klimastiftelse
- Frekk Forlag.
- Blaikie, N. (2010). *Designing social research : the logic of anticipation* (2nd ed. utg.). Cambridge: Polity Press.
- Borsch, R. (2015, 06.04.2015). Myten om gass som klimaløsning, Kronikk. *Aftenposten*.
- Brundtland, G. H. & Dahl, O. (1987). *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden norsk forlag.
- Bugge, M. M., Hansen, T. & Klitkou, A. (2016). What is the Bioeconomy? A Review of the Literature. *Sustainability*, 8(7). doi: 10.3390/su8070691
- Bye, T. (2016, 11.05.2016). Store subsidier - smått skifte, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Clemet, K. (2013, 19.12.2013). Verdens heldigste land?, Kronikk. *Aftenposten*.
- Darwin, C., Hessen, D. O. & Johansen, K. (1998). *Om artenes opprinnelse gjennom det naturlige utvalg, eller De begunstigede rasenes bevarelse i kampen for tilværelsen*. Oslo: Bokklubben dagens bøker.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT). (2014). Forskningsetisk vurdering av petroleumsforskning Hentet fra <https://www.etikkom.no/contentassets/f0cc16a2fb884f838f707ed8b888ade5/forskningsetisk-vurdering-av-petroleumsforskning.pdf>

- Diamond, J. & Arneberg, A. (2012). *Kollaps : hvordan samfunn går under eller overlever*. Oslo: Spartacus.
- Dryzek, J. S. (2008). Networks and Democratic Ideals: Equality, Freedom, and Communication. I E. Sørensen & J. Torfing (Red.), *Theories of Democratic Network Governance* (s. 262–273). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dryzek, J. S. (2013). *The politics of the earth : environmental discourses* (3rd ed. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Elnan, T. S. (2015, 04.12.2015). Vet du hva «tasteplass», «asylbaron» eller «pappakropp» er?, Nyhetsartikkel. *Aftenposten*.
- Enger, C. (2016 28.05.16). Kampen om skogen, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M. R., Hoemsnes, A., Langved, Å., Skard, K. & Aartun, J. S. F. (2017, 06.01.2017). Frustrert over mye «tull» i klimadebatten, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Finansdepartementet. (2017). *Perspektivmeldingen 2017*. (Meld. St. 29 (2016 – 2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/aefd9d12738d43078cbc647448bbeca1/no/pdfs/stm201620170029000dddpdfs.pdf>.
- Finsveen, J. N. (2017, 27.04.2017). Oslo overrasket analytiker - kjøper Hafslund Nyhet. *Dagbladet*.
- Fischer, M. (2014, 13.11.2014). Den grønne makten, Kommentar. *Bergens Tidende*.
- Fischer, M. (2016, 01.10.2016). I høst kan det bli krise, Kommentar. *Bergens Tidende*.
- Foucault, M. & Schaanning, E. (1999). *Diskursens orden : tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970* (Vol. 3). Oslo: Spartacus.
- Frank Ertesvåg & Johnsen, A. B. (2016, 31.08.2016). Tviler på trusler – Politisk nervekamp om grønne avgifter – Tror Venstre-Trine feiger ut til slutt Nyhet. *VG*.
- Fremskrittspartiet. (2017). For folk flest. Handlingsprogram 2017-2021. Hentet fra <https://adobe.ly/2rmFNlR>
- Fuglehaug, W. (2013, 03.11.2013). «Klimasaken går hjem hos folk i de fleste posisjoner», Rett på sak. *Aftenposten*.
- Gabrielsen, H.-C. & Andersen, J. O. (2016, 01.09.2016). Høyre svekker Statkraft - igjen, Kronikk.
- Gjerstad, T. (2016). Angriper maktrianget LO, NHO og miljø, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Global Bioeconomy Summit 2015. (2015, 26.11.2015). Making Bioeconomy Work for Sustainable Development. Hentet fra http://gbs2015.com/fileadmin/gbs2015/Downloads/Communique_final.pdf
- Global Commission on Climate Change and the Economy. (2014). Better growth, better climate, The New Climate Economy Report. Hentet fra <http://newclimateeconomy.report/2014/>
- Global Commission on Climate Change and the Economy. (2015). Seizing the Global Opportunity: Partnerships for Better Growth and a Better Climate. Hentet fra <http://newclimateeconomy.report/2015/>
- Global Commission on Climate Change and the Economy. (2016). The Sustainable Infrastructure Imperative: Financing for Better Growth and Development. Hentet fra <http://newclimateeconomy.report/2016/>
- Grande, A. (2017, 03.01.2017). Gode grønne utsikter, Portrettintervju. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/01/03/2104/Miljo/gode-gronne-utsikter>
- Grande, T. S. (2015). Trines tale til landsmøtet. Hentet fra <https://www.venstre.no/artikkel/2015/04/10/trines-tale-til-landsmotet/>
- Greenstat. Visjon. Hentet fra <http://greenstat.no/visjon/>

- Grue, J. (2011). Maktbegrepet i kritisk diskursanalyse: mellom medisinske og sosiale forståelser av funksjonshemming. I T. R. Hitching, A. B. Nilsen & A. Veum (Red.), *Diskursanalyse i praksis. Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hajer, M. (1995). *The politics of environmental discourse : ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.
- Hajer, M. (2006). Doing Discourse Analysis: Coalitions, Practices, Meaning IM. Van den Brink & T. Metzger (Red.), *Words Matter in Policy and Planning. Discourse theory and method in the social sciences*. Utrecht: Netherlands Geographical Studies.
- Hajer, M. & Versteeg, W. (2005). A decade of discourse analysis of environmental politics: achievements, challenges, perspectives. *Journal of environmental policy & planning*, 7(3), 175-184.
- Hammer, S. (2016). *Fra evig vekst til grønn politikk : samfunnsutvikling i brytningen mellom tre diskurser*. Oslo: Vidarforl.
- Hanssen, G. S., Hofstad, H. & Saglie, I.-L. (2015). *Kompakt byutvikling : muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforl.
- Hansson, R. (2017, 01.03.2017). Spillegale Søviknes, Kronikk. *Dagbladet*. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=05500720170301c9d6b150f14bf0890bc6210a0757f3d5&serviceId=2>
- Hansson, R. & Opoku, H. (2014, 28.06.2014). Grønn blokkavhengighet, Kronikk. *VG*.
- Haugan, B. (2016a, 15.12.2016). Fra gråstein til gull - Den norske steinrøysa er verdt 8000 milliarder kroner Nyhet. *VG*.
- Haugan, B. (2016b, 17.10.2016). LO-kamp om Lofoten kan presse Ap-Jonas, Nyhet. *VG*.
- Haukeland, P. I., Ness, O. E. & Næss, A. (2008). *Dyp glede : med Arne Næss inn i dypøkologien*. Oslo: Flux forl.
- Hedegaard, C. & Kreutzer, I. (2016, 28. oktober, 2016). Grønn konkurransekraft. Rapport fra regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft. Hentet fra <http://www.gronnkonkurransekraft.no/files/2016/10/Strategi-for-grønn-konkurransekraft.pdf>
- Hedegaard, C. & Kreutzer, I. (2016, 20.02.2017). Tar kostnadene - griper mulighetene, Kronikk. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/meninger/debatt/2016/02/19/2145/konomi/tar-kostnadene--griper-mulighetene>
- Helgesen, V. (2015a, 03.11.2015). Business, men ikke business as usual, Kronikk. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/eu/business-men-ikke-business-as-usual/a/23554121/>
- Helgesen, V. (2015b, 09.06.2015). EUs betydning for Norge og norsk næringsliv. Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu_betydning/id2423251/
- Helgesen, V. (2016, 09.08.2016). Konkurransekraftig klimapolitikk, Kronikk. *VG*.
- Helleland, L. H. & Astrup, N. (2015, 22.05.2015). Idealisme er ikke nok, Kronikk. *Bergens Tidende*.
- Hellman, P. A. (2017, 26.01.2017). Finansforbundet vil grønne styrerommene, Kronikk. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/01/26/0546/Miljo/finansforbundet-vil-grønne-styrerommene>
- Hermstad, A. (2013, 08.11.2013). Teknologioptimismens svakheter Kronikk. *Aftenposten*.
- Hessen, D. O. (2015, 10.11.2015). Derfor bør du droppe flyturen, Kronikk. *Aftenposten*.

- Heyerdahl, R. (2015, 21.09.2015). Slik vil LO og NHO gjøre Norge grønt, Nyhet. *Fri Fagbevegelse*. Hentet fra <https://frifagbevegelse.no/loaktuelt/slik-vil-lo-og-nho-gjore-norge-gront-6.158.292726.d31dff402>
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (2011). *Diskursanalyse i praksis : metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Hoemsnes, A. (2017, 05.01.2017). NHO vil vaske olje-Norge grønt, Nyhet. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/01/05/0915/Politikk/nho-vil-vaske-olje-norge-gront>
- Hoff-Elimari, E. (2015, 07.12.2015). En populistisk, grønn skatt, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Holm, M. (2013, 04.11.2013). Markedet tvinger frem et grønt skifte, Kronikk. *Aftenposten*.
- Holm, M. (2014, 25. september 2014). Grønne penger gir grønn vekst, Kronikk. *Aftenposten*.
- Høyre. (2017). Vi tror på Norge. Høyres program for 2017-2021. Hentet fra https://hoyre.no/-/media/dokumenter/programmer/program_2017-2021.pdf?la=nb-no
- Intergovernmental Panel on Climate, C. (2014). *Climate Change 2013 - The Physical Science Basis : Working Group I Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Jensen, S. (2015a). Finanstalen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/finanstalen/id2457102/>
- Jensen, S. (2015b, 13.01.2015). Muligheter og utfordringer for norsk økonomi Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/muligheter-og-utfordringer-for-norsk-okonomi/id2360682/>
- Jensen, S. (2016). Finanstalen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/finanstalen/id2514821/>
- Johansen, G. S. (2017, 03.03.2017). Dagens Næringsliv dropper opplagstallene, Nyhetsartikkel. *Journalisten*. Hentet fra <http://journalisten.no/2017/03/dagens-naeringsliv-dropper-opplagstallene>
- Johansen, R. (2016, 06.08.2016). Politikere må speile samfunnet, Kronikk. *VG*.
- Johnsen, H. C. G. (2014). *The new natural resource : knowledge development, society and economics*. Farnham: Gower.
- Johnsen, H. C. G. (2017). *Philosophy of Science Part II. Philosophy of Science*. [Undervisningsfilm]. Hentet fra https://video.uia.no/media/t/0_46f2bw9p
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforl. Samfundslitteratur.
- Kaski, K. E. (2013, 20.09.2013). Vil Erna være grønnere enn Jens, Kronikk. *Bergens Tidende*.
- Kilen, A. (2016, 09.03.2016). Byen blir grønnere, bygda blir gråere Kronikk. *Aftenposten*.
- Klein, N., Eldøen, G., Mehren, H. & Herrman, B. A. (2015). *Dette forandrer alt : kapitalismen mot klimaet*. Oslo: Oktober.
- Klima- og miljødepartementet. (2014). Klima + vekst = sant.

- Klima- og miljødepartementet. (2015a, 07.07.2015). - Det grønne skiftet er i gang. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/--det-gronne-skiftet-er-i-gang/id2426953/>
- Klima- og miljødepartementet. (2015b, 05.08.2015). FNs bærekraftsmål en stor styrke for klima og miljøarbeidet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/barekraftmal/id2429029/>
- Klima- og miljødepartementet. (2015c). *Natur for livet. Norsk handlingsplan for naturmangfold*. (Meld. St. 14 (2015–2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/902deab2906342dd823906d06ed05db2/no/pdfs/stm201520160014000dddpdfs.pdf>.
- Klima- og miljødepartementet. (2015d). *Ny utslippsforpliktelse for 2030 - en felles løsning med EU*. (Meld. St. 13 (2014–2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/07eab77cc38f4085abb594a87aa19f10/no/pdfs/stm201420150013000dddpdfs.pdf>.
- Klima- og miljødepartementet. (2015e, 18.12.2015). Stortingsmelding Natur for livet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/stortingsmelding-natur-for-livet/id2468165/>
- Klima- og miljødepartementet. (2016, 08.11.2016). Regjeringen og de største byene vil samarbeide om grønn byutvikling. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-og-de-storste-byene-vil-samarbeide-om-gronn-byutvikling/id2519596/>
- Klima- og miljøverndepartementet. (2014). *Nasjonal tverrsektoriell biogasstrategi*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/255fa489d18d46feb3f8237bc5c096f0/t-1545.pdf>.
- Kravik, E. M. (2015, 25.03.2015). Miljøbevegelsen vinner, klimaet taper, Kronikk. *Aftenposten*.
- Kristelig Folkeparti. (2017). Det handler om mennesker. Partiprogram 2017-2021. Hentet fra <https://www.krf.no/globalassets/vedlegg/politiske-dokumenter/krf-stortingsprogram-2017-2021.pdf>
- Kropotkin, P. A. (1906). *Gensidig Hjælp*. København ; Kristiania: Gyldendal.
- Kunnskapsdepartementet. (2014). *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. (Meld. St. 7 (2014–2015)). Kunnskapsdepartementet Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e10e5d5e2198426788ae4f1ecbbbbc20/no/pdfs/stm201420150007000dddpdfs.pdf>.
- Kvaløy, O. (2015, 11.12.2015). Det perfekte problem, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Kvammen, H. (2016, 21.02.2016). Lar oljen slippe unna, Nyhet. *Vårt Land*. Hentet fra <http://www.vl.no/nyhet/lar-oljen-slippe-unna-1.689116?paywall=true>
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Landbruks- og matdepartementet. (2016, 01.06.2016). Fylkesnytt fra Aust-Agder 2/2016. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fylkesnytt-fra-aust--og-vest-agder-220162/id2504283/>
- Linderud, E. (2016, 10.03.2016). «Den som skal slukke lyset på norsk sokkel er ikke født ennå», Nyhet. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/nyheter/energi/2016/03/10/1205/Olje/-den-som-skal-slukke-lyset-p-norsk-sokkel-er-ikke-fdt-enn>

- Litfin, K. (1994). *Ozone discourses : science and politics in global environmental cooperation*. New York: Columbia University Press.
- Lukes, S. (1974). *Power : a radical view*. Basingstoke: Macmillan.
- Lund, K. S. (2017, 04.01.2017). Etterspørselen øker, Naturvernforbundet!, Kronikk. VG.
- Lundberg, S. A. (2016, 27.12.2016). Forbruket må ned, NHO!, Kronikk. VG.
- Lønnebotn, L. & Monsen, Ø. N. (2015, 03.03.2015). Det grønne trollet. CV Rasmus Johan Michael Hansson, Portrettintervju. *Dagbladet*.
- Madsen, V. H. & Gerhardsen, M. (2017, 09.01.2017). Ressurskrisa kommer!, Kronikk. *Dagbladet*.
- Mat- og landbruksdepartementet. (2016a). *Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*. (Meld. St. 11 (2016–2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/37566c89c95f410e9bbec04265a7145f/no/pdfs/stm201620170011000dddpdfs.pdf>.
- Mat- og landbruksdepartementet. (2016b). *Verdier i vekst — Konkurransedyktig skog- og trenæring*. (Meld. St. 6 (2016–2017)). Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/ddf3f9c3c3644672baa26d5d46daf543/no/pdfs/stm201620170006000dddpdfs.pdf>.
- Mat- og landbruksdepartementet, Innovasjon Norge & Norges Forskningsråd. (2015). *Skog 22, Nasjonal strategi for skog – og trenæringen*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/711e4ed8c10b4f38a699c7e6fdae5f43/skog_22_rapport_260115.pdf.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W. W., Kristoffersen, E. A. & Massachusetts Institute of, T. (1972). *Hvor går grensen? : MITs forskningsrapport om verdens fortsatte vekst*. Oslo: Cappelen.
- Miljøpartiet de Grønne. (2017). Ta vare på framtida. Hentet fra <https://www.mdg.no/content/uploads/2017/11/Arbeidsprogram-2018.pdf>
- Mol, A. P. J. & Spaargaren, G. (2000). Ecological modernisation theory in debate: A review (Vol. 9, s. 17-49): Taylor & Francis Group.
- Molnes, G., Skarvøy, L. J., Johnsen, A. B., Haugan, B., Skiphamn, S. S. & Solberg, T. (2016, 30.11.2016). Slik styrer man ikke et land. Regjeringen slaktes av alle, Nyhet. VG.
- Mossin, B. Å. (2015, 04.12.2015). Anders Bjartnes er mannen bak årets nyord: Det grønne skiftet, Nyheter. *journalisten.no*. Hentet fra <https://journalisten.no/2015/12/anders-bjartnes-er-mannen-bak-aarets-nyord%3A-%22Det-gronne-skiftet%22>
- Mæland, M. (2015, 12.10.2015). Gode ideer - fremtidens arbeidsplasser. Regjeringens nye gründerplan. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/gode-ideer---fremtidens-arbeidsplasser/id2457774/>
- Mæland, M. (2016). Konkurranseskraft for norske arbeidsplasser. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/young-professionals-conference/id2498629/>
- Møre og Romsdal fylkeskommune. (2016). Forskningsorientert og innovativt næringsliv i Møre og Romsdal Forsknings- og innovasjonsstrategi 2016-2020. Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition%3A&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3DFOi->

[Strategiaringslivendelig.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509156799&ssbinary=true](https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3D%22FRhovedstrategiwebbokmål.pdf%22&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509156799&ssbinary=true)

Naturvernforbundet. (2017, 01.2017). Mitt grønne skifte, Temanummer. *Natur og Miljø*.

Norges Forskningsråd. (2015a, 15.05.2015). Forskning for innovasjon og bærekraft, strategi for Norges Forskningsråd 2015-2020. Hentet fra

<https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3D%22FRhovedstrategiwebbokmål.pdf%22&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274508360386&ssbinary=true>

Norges Forskningsråd. (2015b, 31.12.2015). Store Satsinger 2017. Hentet fra

https://www.forskingsradet.no/no/Publikasjon/Store_satsinger_2017/1254013461073?lang=no

Norges Forskningsråd. (2015c, 06.2015). Vedlegg til årsrapport 2014. Hentet fra

<https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite/?SSURLapptype=BlobServer&blobkey=id&SSURIcontainer=Default&blobwhere=1274506872573&SSURIsession=false&blobheader=Content-type%3A+application%2Fpdf&ssbinary=true&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3D%229788212034105.pdf%22&SSURIscontext=Satellite+Server&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs - satellitfragment>

Norges Forskningsråd. (2016a). Bestillingsbrev til Regionalt forskningsfond Midt-Norge 2016-2019. Hentet fra

<https://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiBttuN4unXAhWnC5oKHxtABqQQFggoMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.forskingsradet.no%2Fservlet%2FSatellite%3Fblobcol%3Durldata%26blobheader%3Dapplication%252Fpdf%26blobheadername1%3DContent-Disposition%26blobheadervalue1%3D%2Battachment%253B%2Bfilename%253D%2522RFFMidtbestillingsbrev.pdf%2522%26blobkey%3D%26blobtable%3DMungoBlobs%26blobwhere%3D1274509156814%26ssbinary%3Dtrue&usg=AOvVaw1MBuES3scT8Eu5f8GOcuM8>

Norges Forskningsråd. (2016b, 09.2016). Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer 2016. Hentet fra

<https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3D%22Indikatorrapporten2016.pdf%22&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509703073&ssbinary=true>

Norges forskningsråd. (2016c, 4.03.2016). Forskning for lavutslipp og bidrag til grønn konkurransekraft. Hentet fra

<http://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition%3A&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3DForskningforlavutslippogbidragtilgr%C3%B8nnkonkurransekraft.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509766195&ssbinary=true>

Norges Forskningsråd. (2016d, 14.4.2016). Miljøforskning for en grønn samfunnsomstilling – MILJØFORSK Programplan Hentet fra

<https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content->

- [Disposition%3A&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3DMILJØFORS Kendeligprogramplan160414.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274507952778&ssbinary=true](https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite/?SSURIapptype=BlobServer&blobkey=id&SSURIcontainer=Default&blobwhere=1274507744718&SSURIsession=false&blobheader=Content-type%3A+application%2Fpdf&ssbinary=true&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3D%229788212034716.pdf%22&SSURIsscontext=Satellite+Server&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs)
- Norges Forskningsråd. (2016e, 01.2016). Programplan Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger SAMKUL 2016-2020. Hentet fra <https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite/?SSURIapptype=BlobServer&blobkey=id&SSURIcontainer=Default&blobwhere=1274507744718&SSURIsession=false&blobheader=Content-type%3A+application%2Fpdf&ssbinary=true&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3D%229788212034716.pdf%22&SSURIsscontext=Satellite+Server&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs> - satellitfragment
- Norges Forskningsråd. (2016f, nov. 2016). Store Satsinger 2018. Hentet fra <https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite/?SSURIapptype=BlobServer&blobkey=id&SSURIcontainer=Default&blobwhere=1274509196301&SSURIsession=false&blobheader=Content-type%3A+application%2Fpdf&ssbinary=true&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3D%22Storesatsinger2018web%2C0.pdf%22&SSURIsscontext=Satellite+Server&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs> - satellitfragment
- Norges Forskningsråd. (2017a, 09.2017). Det norske forsknings- og innovasjonssystemet - statistikk og indikatorer 2017. Hentet fra <https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3D%22Indikatorrapporten2017komplettliten.pdf%22&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274511317527&ssbinary=true>
- Norges Forskningsråd. (2017b, 04.2017). Forskningsrådet i tall. Prosjekt-, bevilgnings- og søknadsstatistikk for Norges forskningsråd i 2016
Hentet fra <https://www.forskingsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3D%22Forskningsrådetitall2016web.pdf%22&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509705887&ssbinary=true>
- Norges Skogeierforbund. (2017). Vi mener: Det grønne skiftet. Hentet fra <http://www.skog.no/vi-mener/det-gronne-skiftet/>
- Norsk Klimastiftelse. (2010). Historikk - Norsk Klimastiftelse. Hentet fra <http://klimastiftelsen.no/historikk/>
- North, D. C. (1994). Economic Performance Through Time. *The American Economic Review*, 84(3), 359-368.
- NOU 2016: 3. (2016). *Ved et vendepunkt: Fra ressursøkonomi til kunnskapsøkonomi*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/64bcb23719654abea6bf47c56d89bad5/no/pdfs/nou201620160003000dddpdfs.pdf>.
- NTB. (2016). Borregaard får klimapris.
- Nysted, T. (2015, 16.10.2015). Statoil er viktigere enn Tesla, Kronikk. *Dagen Næringsliv*.

- Nærings- og fiskeridepartementet. (2015a). *Gode ideer – fremtidens arbeidsplasser. Regjeringens grunderplan*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/05f1305cb2a94a379ff48c2f2c60d688/grunderplan_2015.pdf.
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2015b). *Masterplan for marin forskning*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/3db688adc270495aac99e655c5d28fe1/marin-strategi_webfil.pdf.
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2016). Regjeringen vil ha grønt skifte i næringslivet.
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2017). *Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende*. (Meld. St. 27 (2016 – 2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/9edc18a1114d4ed18813f5e515e31b15/no/pdfs/stm201620170027000dddpdfs.pdf>.
- Nærings- og fiskeridepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moder-niseringsdepartementet, Olje- og energidepartementet, ... Utenriksdepartementet. (2016). *Kjente ressurser - uante muligheter. Regjeringens bioøkonomistrategi*. www.regjeringen.no: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/32160cf211df4d3c8f3ab794f885d5be/nfd_biokonomi_strategi_uu.pdf.
- Næss, P. (2012). Bærekraft og klimahensyn i planlegging. I N. Årsæther, E. Falleth, T. Nyseth & R. Kristiansen (Red.), *Utfordringer for norsk planlegging - kunnskap, bærekraft, demokrati* (s. 146-166). Oslo: Cappelen Damm.
- Nøst, L. (2015, 25.07.2015). Jeg trenger hjelp. Du trenger hjelp., Kronikk. *Bergens Tidende*.
- Olje- og energidepartementet. (2016). *Kraft til endring. Energipolitikken mot 2030*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/31249efa2ca6425cab08130b35ebb997/no/pdfs/stm201520160025000dddpdfs.pdf>.
- Olje- og energidepartementet. (2017, 11.01.2017). - Det er store ressurser i nord. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/--det-er-store-ressurser-i-nord/id2526818/>
- Opoku, H. (2015, 30.08.2015). En bærekraftig politikk er ikke blå eller rød, men grønn, Kronikk. *Aftenposten*.
- Osmundsen, T. (2013, 11.06.2013). Norge bør gripe sjansen, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Osmundsen, T. (2016, 16.08.2016). Billig solenergi forandrer alt, Kronikk. *Aftenposten*.
- Pave Frans. (2015). Laudato Si - On Care For Our Common Home. Hentet fra http://w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html.
- Pettersen, D. U. (2017, 23.01.17). Gull og grønne løgner Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Pettersen, T. (2016, 03.03.2016). Feilslått industripolitikk, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Porter, M. E., Enright, M. J. & Tenti, P. (1990). The competitive advantage of nations. (includes related articles on patterns of success, what is national competitiveness, and the Italian ceramic tile industry). *Harvard Business Review*, 68(2), 73.

- Pålshaugen, Ø. (1997). *Kritikk av den ene fornuft: Adorno, Derrida og Wittgenstein contra Habermas*. Oslo: Spartacus.
- Pålshaugen, Ø. (2017). Philosophy of Science Part III. *Philosophy of Science*. [Undervisningsfilm]. Hentet fra https://video.uia.no/media/t/0_q6oyeqvk
- Rauken, T. (2015 12.08.2015). Når omstilling ikke lønner seg - Marked og teknologi får ikke til et «grønt skifte» alene. Offentlig sektor må bidra., Kronikk. *Dagens Næringsliv*
- Regionale Forskningsfond Innlandet. (2017). Årsrapport 2016 Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition%3A&blobheadervalue1=+attachment%3B+filename%3DÅrsrapport2016RFFInnlandet.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274509624177&ssbinary=true>
- Reitan, O. R. (2015, 15.10.2015). Vi vil bidra der det brenner mest, Kronikk. *Aftenposten*.
- Riisnæs, I. G. (2013, 30.04.2013). Vil klimavaske kommunens penger, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Ripple, W. J., Wolf, C., Newsome, T. M., Galetti, M., Alamgir, M., Crist, E., . . . Laurance, W. F. (2017). World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice. *BioScience*, bix125-bix125. doi: 10.1093/biosci/bix125
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., III, Lambin, E., . . . Constanza, R. (2009). Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology & Society*, 14(2), 32. doi: 10.5751/ES-03180-140232
- Samferdselsdepartementet. (2016). Bedre bymiljø: 400 millioner kroner fra belønningsordningen for kollektivtransport.
- Samferdselsdepartementet. (2017a). *Nasjonal transportplan 2018–2029*. (Meld. St. 33 (2016 – 2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/7c52fd2938ca42209e4286fe86bb28bd/no/pdfs/stm201620170033000dddpdfs.pdf>.
- Samferdselsdepartementet. (2017b, 05.04.2017). Nasjonal transportplan for bedre og tryggere reisehverdager. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nasjonal-transportplan-for-bedre-og-tryggere-reisehverdager/id2548623/>
- Sandøy, P. J. (2015, 14.08.2015). Det grønne skiftet blir ikke fett, Kronikk. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/det-groslashnne-skiftet-blir-ikke-fett/60175888>
- Schjøtt-Pedersen, K. E. (2016, 29.11.2016). Produksjonsstans endrer ikke forbruket av olje og gass, Kronikk. *Aftenposten*.
- Schumpeter, J. A. & Poulsson, P. H. (2017). *Teorien om økonomisk utvikling : en undersøkelse av profitt, kapital, kreditt, renter og konjunktursykluser*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Senterpartiet. (2017). Ta hele Norge i bruk. Prinsipp- og handlingsprogram 2017-2021. Hentet fra https://www.senterpartiet.no/aktuelt/senterpartiets-program-2017--2021-copy/_attachment/download/62870ab7-7a45-49b7-8e1a-1ebb5c6d2dae:b62c7a90c3218d853b670f15fa592d15fd943c29/Vedtatt-ikkekorrekturlest-Sp-program-2017-2021.pdf
- Skjervheim, H. (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays* ([Ny utg.]. utg.). Oslo: Aschehoug.
- Skogstrøm, L. & Eggesvik, O. (2017, 28.04.17). Byrådet vil fortette flere områder i vest, Nyhet. *Aftenposten*.

- Slettebø, O. (2013, 11.10.2013). Frp tror på grønne skatter, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Solberg, E. (2013). Regjeringens klimapolitikk. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-klimapolitikk/id745012/>
- Solberg, E. (2014a, 30.08.2014). Gass, klima og en brøk, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Solberg, E. (2014b, 16.09.2014). Tale ved lansering av rapporten «A better climate for growth». Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Tale-ved-lansering-av-rapporten-A-better-climate-for-growth/id2000816/>
- Solberg, E. (2015, 14.10.2015). Opening speech at conference on sustainable growth. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/opening-speech-at-conference-on-sustainable-growth/id2458008/>
- Solberg, E. (2016a, 17.02.2016). Hilsen til ansatte på Hydro aluminium Karmøy. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/hilsen-til-ansatte-pa-hydro-aluminium-karmoy/id2476070/>
- Solberg, E. (2016b, 08.04.2016). Mulighetslandet Norge. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/mulighetslandet-norge/id2482550/>
- Solberg, E. (2017, 10.01.2017). Åpning av Høgskulen på Vestlandet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/apning-av-hogskulen-pa-vestlandet/id2526577/>
- Solem, L. K. (2017, 20.03.2017.). Bislett erstatter fossilgigant med miljøorganisasjon, Nyhet. *Dagens Næringsliv*.
- Sosialistisk Venstreparti. (2017). Ta kampen for et varmt samfunn. Hentet fra https://www.sv.no/wp-content/uploads/2013/12/170816_Arbeidsprogram-2017-2021.pdf
- Steel, C. (2017, 12.10.2017.). Kutter 200 millioner kroner til norsk naturmangfold Hentet fra <https://www.sabima.no/kutter-200-millioner-kroner-norsk-naturmangfold/>
- Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., . . . Sörlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347(6223). doi: 10.1126/science.1259855
- Sterri, A. B. (2017, 06.01.2017). Staten må på banen, Kommentar. *Dagbladet*.
- Stoknes, P. E. (2017, 21.03.2017). Finnes genuin grønn vekst. *BI Business Review*. Hentet fra <https://www.bi.no/forskning/business-review/articles/2017/03/finnes-genuin-gronn-vekst/>
- Stoknes, P. E., Nilsen, J. S. & Stoknes, P. E. (2017). *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming*. Oslo: Tiden.
- Stoltenberg, J. (2014, 24.05.2014). Klimatiltak som mønner, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Stordalen, G. (2015, 24.06.2015). Right to EAT, Kronikk. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/right-to-eat/60179732>
- Studentersamfunnet i Trondheim. (2016, 30.09.2016). Hør på studentene, Kronikk. *Dagbladet*.
- Staalesen, R. (2016, 26.02.2016). Førdefjorden må reddes!, Kronikk. *Bergens Tidende*.
- Sundtoft, T. (2014a, 28.02.2014). Forskningens bidrag i det grønne skiftet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forskningens-bidrag-til-det-gronne-skift/id751939/>

- Sundtoft, T. (2014b). Klima- og miljø i næringslivet – klima- og miljøministerens perspektiver
 . 31.01.2014. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale-klima--og-miljo-i-naringslivet--kli/id750181/>
- Sundtoft, T. (2015a, 03.11.2015). Dette mener Norge – vår posisjon i forhandlingene
 . Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ungdommens-europa-konferanse/id2460071/>
- Sundtoft, T. (2015b, 05.11.2015). Grønne og lønnsomme løsninger. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/boklansering/id2460317/>
- Sundtoft, T. (2015c, 27.02.2015). Ny utslippsforpliktelse for 2030 -en felles løsning med EU. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-utslippsforpliktelse-for-2030/id2397859/>
- Sundtoft, T. & Lien, T. (2014, 26.08.2014). Det norske paradokset Kronikk. *VG*.
- Suvatne, S. S. (2017, 30.03.2017). - 200 000 slike kan erstatte norsk olje, Nyhet. *Dagbladet*.
- Svae, P. H. (2015, 08.09.2015). Grønn velferdsstat er mulig, Kronikk. *Dagens Næringsliv*.
- Sverdrup-Thygeson, A. (2015, 24.12.2015). Naturvern er bare så 1970 - eller?, Kronikk. *Aftenposten*.
- Tangeland, T., Heidenstrøm, N. & Throne-Holst, H. (2016). Teknologioptimisme - en behagelig hindring for bærekraftig forbruksutvikling? I G. Vittersø, A. Borch, K. Laitala & P. Strandbakken (Red.), *Forbruk og det grønne skiftet*. Oslo: Novus forlag.
- Utenriksdepartementet. (2015a). Enighet i FN om historisk satsing for bærekraftig utvikling
- Utenriksdepartementet. (2015b). *Globalisering og handel — Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken*. (Meld. St. 29 (2014–2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/5927c017d6734983aec2103765c80c6a/no/pdfs/stm201420150029000dddpdfs.pdf>.
- Utenriksdepartementet. (2015c). *Sammen om jobben - Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*. (Meld. St. 35 (2014–2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e25c842a003d4892986ce29678102593/no/pdfs/stm201420150035000dddpdfs.pdf>.
- Vedeld, T., Bergsli, H., Millstein, M. & Andersen, B. (2015, 12.2015). Forskning for Framtidens byer. Status og utfordringer i møte med en ny global agenda. Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadervalue1=Content-Disposition%3A%3B+filename%3DNIBRrappo rt.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1274507499122&ssbinary=true>
- VG. (2016, 21.10.2016). Ja til konsekvensutredning, Leder. *VG*.
- VG. (2017, 05.01.2017). Næringslivet er løsningen, Leder. *VG*.
- Vittersø, G., Borch, A., Laitala, K. & Strandbakken, P. (2016). *Forbruk og det grønne skiftet*. Oslo: Novus Forlag
- Forbruksforskningsinstituttet SIFO.
- Østrem, V., Winther, P. & Bentzrød, S. (2016, 04.12.2016). Grønne kompromisser reddet budsjettet i 12. time, Nyhet. *Aftenposten*.

Aarbakke, K. (2017, 06.01.2017). Sjøtransport er fremtiden, Kronikk. *Dahens Næringsliv*.
Hentet fra
<https://www.dn.no/meninger/2017/01/06/2049/Innlegg/sjotransport-er-fremtiden>